

महाराष्ट्र
मंडळ
व्हिक्टोरिया

महाराष्ट्र मंडळ
व्हिक्टोरिया

दिवाळी 🕯 २०२१

हितगुज

संपादकीय

नमस्कार वाचक हो,

सालबादाप्रमाणे हितगुज वार्षिकाचा २०२१ चा ३१ वा दिवाळी अंक आपल्यासमोर सादर करताना अत्यानंद होतोय! आपणा सर्वांना, प्रामुख्याने नवीन आलेल्या मंडळींना 'हितगुजच्या' या प्रवासाबद्दल थोडं सांगावस वाटतं.

'हितगुज' हे मासिक म्हणून १९९० मध्ये कै. श्रीयुत हणमंतराव बा. उमराणीकर यांनी हस्तलिखिताच्या रूपाने सुरु केले. श्री. उमराणीकर यांची बेंडिगो येथील ग्रंथालयात ग्रंथपालाच्या जागेवर नियुक्ती झालेली होती. लेखक आपल्या हस्ताक्षरांत लेख/कविता/ललित लेख इ. लिहून देत आणि संपादक या सर्वांची जुळणी करून हितगुजचा अंक सादर करीत. त्यानंतर टंकलिखित अंक निघू लागले. हा क्रम बरीच वर्षे चालू होता.

हितगुज टंकलिखित अंक प्रथम तिमाही होता. त्यानंतर तो सहामाही झाला आणि आता गेल्या काही वर्षांपासून तो वार्षिक स्वरूपाचा झालाय. त्याचबरोबर अंक ऑनलाईनही प्रकाशित होऊ लागला. परंतु, एक गोष्ट मात्र मानावी लागेल, की अनेक स्थित्यंतरांतून जाऊनही वर्षांतून एकदा का होईना, हितगुजचा दिवाळी अंक आपल्या सेवेला हजर असतो.

दिवाळीच्या फराळाचा खुसखुशीतपणा, चटपटीतपणा आणि गोडवा यांचा एकत्रित प्रत्यय २०२१च्या हितगुजचा दिवाळी अंक वाचतानाही येईल. निरनिराळ्या विषयांवरील उद्धोधक लेख, मनाला चटका लाऊन जाणाऱ्या कथा, आणि आपल्याला कल्पनाविश्वांत रममाण करणाऱ्या कविता, हे सारं काही मिळेल या वर्षीच्या हितगुज मध्ये.

गेले काही महीने सर्वांना वेठीस धरणाऱ्या कोविड-१९ नावाच्या राक्षसाची शक्ती आता हळू हळू क्षीण होत चालली आहे. त्याचा विळखा आता शिथिल होत चालला आहेत. लवकरच सगळे प्रतिबंध दूर होऊन मोकळेपणी एकमेकांना भेटता येईल अशी आशा करावयास हरकत नाही. तथास्तु !

महाराष्ट्र मंडळ, व्हिक्टोरियाच्या कार्यकारिणी समिती आणि हितगुजच्या संपादक समितीतर्फे वाचकांना दिवाळीच्या हार्दिक शुभेच्छा!

दिवाळी विशेषांक

हितगुज २०२१

Core committee

Preetam Ghogale, Neha Soman, Rajendra Shirke,
Vishwanath Awate, Yashwant Jagtap, Manish Mangle,
Ranjit Pisal, Sujay Patil, Nikhil Dalal

दिवाळी विशेषांक

हितगुज २०२१

Sponsorship Sub-committee

Nilesh Patil, Madan Deshmukh, Kedar Damle,
Vishwas Charegaonkar, Shailesh Walimbe, Abhijit Bhide,
Vishwanath Awate, Yashwant Jagtap, Manish Mangle

दिवाळी विशेषांक

हितगुज २०२१

IT Subcommittee

Rajendra Shirke, Nikhil Patodekar, Bipin Mehta,
Ranjit Pisal, Satish Marathe, Nishank Samant,
Amoulika Ringe, Vishwanath Awate, Yashwant Jagtap

दिवाळी विशेषांक

हितगुज २०२१

Sammelan Subcommittee

Manik Deshmukh, Ajinkya Pawar, Preetam Ghogale, Yashwant Jagtap,
Reshma Parulekar, Pranav Jatkar, Neha Soman, Manish Mangle,
Prashant Jadhav, Chetan Ghaisas, Nikhil Dalal, Vishwanath Awate,
Rajendra Shirke, Ranjit Pisal, Amit Agarkar, Shivani Pokhalekar

दिवाळी विशेषांक

हितगुज २०२१

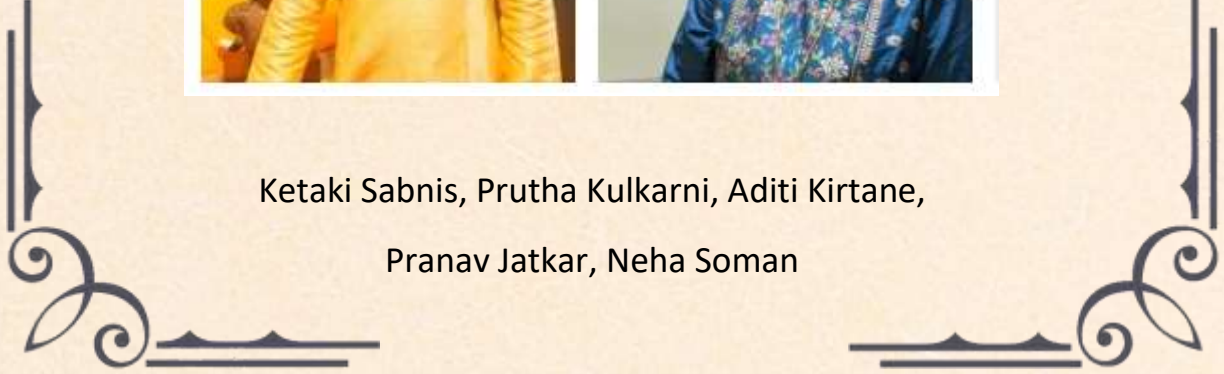

Design Subcommittee

Ketaki Sabnis, Prutha Kulkarni, Aditi Kirtane,
Pranav Jatkar, Neha Soman

Hitguj 2021 Editors

Nalini Bhujang, Jayant Bapat, Aditi Kirtane,
Mukti Prabhu, Rajendra Shirke, Sheetal Deshpande,
Amolika Ringe, Pranav Jatkar, Yashwant Jagtap

दिवाळी विशेषांक

हितगुज २०२१

२०२१ चे संस्मरणीय क्षण

स्नेहभोजन

२०२१

मंडळांचे सभासद आणि कार्यकारिणीचे सदस्य यांच्या उपस्थितीत स्नेहभोजनाचा कार्यक्रम २५ एप्रिलला पार पडला. समितीची ओळख, वर्षभरातील कार्यक्रमांची रुपरेशा आणि अनेक मनोरंजनाचे कार्यक्रम सादरीकरण झाले.

गीतगायन आणि प्रश्नमंजुषे चा कार्यक्रम तर फारच आनंददायक झाला. कवितावाचन, अनुभवकथन, अनुभवी सभासदांचे मार्गदर्शन आणि स्नेहभोजनाने ह्या

कार्यक्रमाची सांगता झाली.

Heal India

&

Covid19 Help Drive

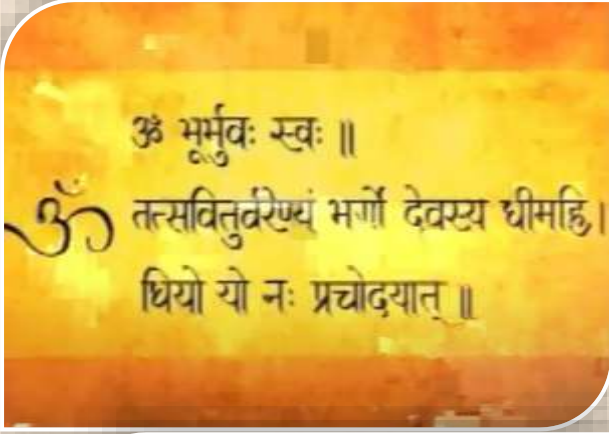
श्री दिलीप सोनार ह्यांनी गायत्री मंत्राचे व श्री कार्तिक अय्यर ह्यांनी महामृत्युंजय जापाचे १०८ वेळा पठण केले. Zoom द्वारे उपस्थित असलेल्या सभासदांनी सकारात्मक आणि शांत वाटल्याची पावती दिली.

दिवाळी विशेषांक

हितगुज २०२१

ह्याच बरोबर आपण एक मोहीम राबवली व कोरोना विरुद्धच्या लढ्याला आपल्याकडून काही मदत व्हावी या हेतूने वेस्ट मेलबर्न मराठी (WMM) आणि महाराष्ट्र मंडळ व्हिक्टोरिया (MMVIC) ह्या दोन मंडळांनी एकत्र येऊन जागरूकता अभियान चालू केले आहे.

भारतात कोरोनाची घातलेल्या शैमानामुळे आपण सर्वचजण आपल्या प्रियजनांच्या आणि देशबांधवांच्या स्वास्थ्याबद्दल चिंतीत झालो आहोत. देशापुढे उभ्या ठाकलेल्या संकटाच्याक्षणी आपणास प्रत्यक्ष जाऊन कुठलीच मदत न करता येत असल्यामुळे या हतबलतेत अधिकच भर पडत आहे.

कोरोना विरुद्धच्या लढ्याला आपल्याकडून काही मदत व्हावी या हेतूने वेस्ट मेलबर्न मराठी (WMM) आणि महाराष्ट्र मंडळ व्हिक्टोरिया (MMVIC) ह्या दोन मंडळांनी एकत्र येऊन “निधी उभारणी” मोहीम (fundraiser campaign) सुरू केली.

FUN- ताक्षरी फेरी १,२
व ज्येष्ठ नागरिक – अंताक्षरी २०२१

दिवाळी विशेषांक

हितगुज २०२१

Fun-ताक्षरी नावातच Fun आहे आणि अगदी तसाच होता हा कार्यक्रम! जून महिन्याच्या एका शनि/रवि संध्याकाळी मैफिलच जमलेली. विविध वयोगटातील सहभागी उत्साहाने नाचत गात होते. सर्व वरिष्ठांच्या चेहऱ्यावरचा आनंद आणि त्यांनी केलेली स्तुती हीच आमची पोचपावती!

जागतिक योग दिवस २०२१

आपण २६ जुन रोजी आंतरराष्ट्रीय योग दिन साजरा केला, आपण सर्वांनी ह्याला उस्त्फुर्त प्रतिसाद दिला, श्री. जयंत बापट यांनी दीपप्रज्वलन करून ह्या कार्यक्रमाची सुरुवात केली. नंतर सर्वांनी योगासने, ध्यान, मुद्रा केली, Victorian Multicultural Commission Deputy Commissioner श्री. बॉय थे हे आपले प्रमुख पाहुणे होते.

श्रीमती. कांचन समेळ, श्री. दिलीप सोनार, सौ. नेहा कुंटे, सौ. आर्या आठवले व श्री. कार्तिक अय्यर या सर्व योग शिक्षकांचे मनापासून आभार.

आब्रा का डब्रा

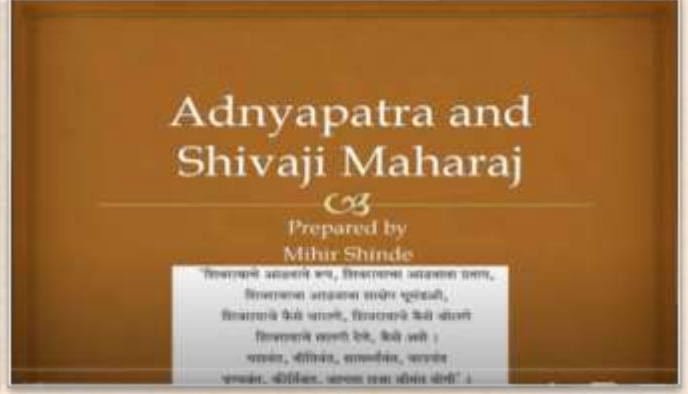

मराठमोळे प्रसिद्ध जादूगार श्री संजय रघुवीर ह्यांनी हा मनोरंजक कार्यक्रम सादर केला, मुलांना हा कार्यक्रम खूप आवडला, सुपर हिट झाला!!

आज्ञापत्र १५ ऑगस्ट २०२१

रामचंद्र पंत अमात्य यांनी मोडी मराठीत लिहिलेल्या मराठा धोरणाच्या तत्वांवर आधारित "आज्ञापत्र" हे छत्रपती शिवाजी महाराज ह्यांच्या राजनीती आणि व्यवस्थापन कौशल्यावर आधारित आहे.

ह्या विषयावर श्री. मिहीर शिंदे आपल्याला १५ ऑगस्ट रोजी ह्या विषयावर अधिक माहिती दिली. श्री. मिहीर शिंदे सध्या अडलेड मराठी मंडळाचे अध्यक्ष आहेत व मराठा इतिहास, वैदिक साहित्य आणि वैदिक गणिताचा सखोल अभ्यास केला आहे.

मिहीर शिंदेनी त्यांच्या कणखर आवाजात व सखोल अभ्यासाच्या बळावर एक दर्जेदार सादरीकरण आपल्या समोर मांडले, मंडळाच्या सर्व सभासदांनी मिहीर शिंदे ह्यांचे भरभरून कौतुक केले. आज्ञापत्र ह्या वर्षातला अजून एक सुपर हिट कार्यक्रम होता.

ऑगस्ट २०२१,

जनगणना / Census 2021

लाभले आम्हास भाग्य बोलतो मराठी,
जाहलो खरेच धन्य ऐकतो मराठी!

१० ऑगस्ट २०२१ रोजी ऑस्ट्रेलियाची जनगणना झाली, हा वेळी महाराष्ट्र मंडळ व्हिक्टोरियाने ऑस्ट्रेलियातील इतिहासात पहिल्यांदा व्हिक्टोरियाचं न्हवे तर ऑस्ट्रेलियातील सर्व शहरातील मराठी मंडळांना एकत्र आणून एक मताने मराठी भाषा

जनगणेत न विसरता टाकण्याची मोहीम मराठी भाषिक जनते समोर ठेवली, ४/५ आठवडे सातत्याने आपण ह्याचे फेसबुक, व्हाट्सअप माध्यमातून जाहिरात करुज चांगलीच जनजागृती केली.

आपल्या मंडळाचे खूप कौतुकही झाले, पण सर्वात महत्वाचे म्हणजे ह्या मोहिमेमार्फत census २१ फॉर्मवर भाषेच्या प्रश्नाचे उत्तर देताना आपण आवर्जून 'मराठी' ही भाषा जरूर लिहावी ही विनंती केली. आपण जर घरी सगळे मराठी बोलतो आणि हळूहळू का होईना एक दिवस आपली लाडकी मराठी भाषा शाळे मध्ये द्वितीय भाषा म्हणून अभ्यासक्रमात समाविष्ट होऊ शकते!!

दिवाळी विशेषांक

हितगुज २०२१

आपल्या मेलबर्न शहरात महाराष्ट्रचा अनुभव घ्या “रुचिरा” रेस्टॉरंटमधील स्वादिष्ट पदार्थांसह.

Address

37 Burwood Hwy, Burwood,
Victoria, Australia
(03) 9973 4130

Aussie Franchisee are highly professional Home Loan provider, located in Wantirna. Aussie works closely with industry and government to ensure a strong customer first industry. Our team are passionate about continuing to find ways to improve the home loan experience. We'll give you the confidence to make a move.

Contact

nari.Khera@aussie.com.au

0409 786 121

दिवाळी विशेषांक

हितगुज २०२१

We help you grow your personal investment and business wealth with tailored finance packages. Bluehive will secure the best deal on commercial asset finance, car loans, home loans and business loans.

Contact

girish.ganglani@bluehive.com.au

0423 080 615

New Gen Tiling 's Crew Always does Fantastic and professional work to meet the clients all requests. Honesty and customer satisfactions is our top priority in business

Contact:

Admin@newgentiling.com

[0420401876](tel:0420401876)

दिवाळी विशेषांक

हितगुज २०२१

Address:

20-22 Station St,
Mitcham VIC 3132

Phone: (03) 9873 8897

Want to excel in VCE Chemistry?

Foundation Chemistry and Adv Sc classes are running fortnightly for Year 9 and 10, VCE Chemistry classes are running weekly for Year 11 and 12. Group strength is strictly four.

Contact Dr Patra at 0432424110

दिवाळी विशेषांक

हितगुज २०२१

अनुक्रमणिका

१. डॉ. रोहिणी गोडबोले: मूर्ती लहान पण किती महान.....	सुहासिनी अग्निहोत्री.....	१
२. वर्षाधारा.....	आरुषी सावंत.....	५
३. साठवणीतल्या आठवणी- आयुष्यावर बोलू काही.....	हर्ष पाटकर.....	६
४. चम्या कटिंग.....	प्रणव जतकर.....	८
५. GOD'S WAITING ROOM.....	Vandana Joshi.....	९
६. Blame the Storm.....	Ira Joshi.....	१२
७. विश्वव्यापी कोविड १९ आणि अग्निहोत्र.....	सुहासिनी अग्निहोत्री.....	१३
८. In Memory Of.....	Vandana Joshi.....	१८
९. आरती whats'appची.....	शुभदा गोखले.....	१९
१०. Melbourne....मला तुझ्यावर भरोसा नाय हाय.....	राजीव घैसास.....	२०
११. Time.....	Mukund Naik.....	२१
१२. दे दर्शना नारायणा.....	नलिनी भुजंग.....	२१
१३. तार्यांचे पृथ्वीपासूनचे अंतर.....	प्रशांत पाटील.....	२२
१४. कविता...पण कशावर..!?.	प्रणव जतकर.....	२४
१५. 'मी विनोदी लेखक व्हायचं ठरवलंय'.....	नचिकेत देखणे.....	२५
१६. NOSTALGIA.....	Mukund Naik.....	२७
१७. POEMS FOR GEEKS.....	Mukund Naik.....	२७
१८. अद्भुत.....	वैशाली केदार.....	२८
१९. Man's Best Friend.....	Mukti Prabhu.....	२९
२०. जगणे जरा जगून घे.....	नितीन राक्षे.....	३०
२१. ऋग्वेदकालीक भूशास्त्र विद्यान.....	डॉ. अविनाश वसंत करपे.....	३१
२२. आर्ट स्टुडीओ.....	प्रणव जतकर.....	३८
२३. आचार्य देवोभव!.....	श्री हरी धोंडो गोखले.....	३९
२४. किल्ले रायगड.....	सुरेश जोशी.....	४०
२५. सरदारजी.....	सुरेश जोशी.....	४१
२६. वीरांगना लक्ष्मीबाई.....	नलिनी भुजंग.....	४२
२७. महापूर.....	सुरेश जोशी.....	४३
२८. झूम रहा है मेरा मन.....	सुनिता जोशी.....	४४
२९. सुसंवादातून आत्मसाक्षात्काराकडे.....	अनिल पाटील.....	४५
३०. श्वास.....	शीतल देशपांडे.....	५३

३१. होय जी इमोजी!.....	यशवंत जगताप.....	५४
३२. दोन अविस्मरणीय व्यक्तिमत्वे: जॅक आणि जून एमिन्स.....	जयंत भालचंद्र बापट.....	५७
३३. वेड अज्ञाताचे.....	शीतल देशपांडे.....	६१
३४. बंड्याचे मालन मॅन्शन जग!!.....	राजेंद्र जोईजोडे.....	६२
३५. Bucket List.....	प्रणव जतकर.....	६५
३६. अग्निहोत्र: संपूर्ण आयुष्य वाहणारे ऑस्ट्रेलियन कुटुंब Lee व Frits Ringma.....	दीपक अजिंक्य.....	६७
३७. कालातीत विचारवंत.....	पिनाकीन गोडसे.....	७०
३८. नवरात्रीच्या आरोहिणी.....	उमा परांजपे.....	७६
३९. कळ.....	शीतल देशपांडे.....	८०
४०. मराठा स्वराज्य.....	अचला दातार.....	८१
४१. सखे माफ कर.....	राज शिर्के.....	८२
४२. अबोला	नलिनी भुजंग.....	८३
४३. बनले तर.....?	शुभदा गोखले.....	८९
४४. सार्थ सुभाषितानि.....	श्री हरी धोंडो गोखले.....	९०
४५. उगाच कशाला.....	प्रतिभा अटनेरकर.....	९१
४६. आरसा.....	शीतल देशपांडे.....	९२
४७. धार.....	शीतल देशपांडे.....	९४
४८. तेथे कर माझे जुळती.....	हर्ष राजाराम पाटकर.....	९५
४९. कलियुग.....	प्रभाकर भांडारकर.....	९७
५०. निळे नाणे	शीतल देशपांडे.....	९८
५१. पभा नाना (प्रभा नाना).....	प्रसाद पाटील.....	९९

डॉ. रोहिणी गोडबोले: मूर्ती लहान पण किर्ती महान

- सुहासिनी अग्निहोत्री

हे विश्व म्हणजे एक कोड आहे. ते मूलकणांनी बनलेले आहे हा कयास कणाद ऋषी १ वा डेमोक्रीटसच्या २ काळाएवढा जुना आहे. ते कसं बनलं? त्याच्या निर्मितीचं रहस्य काय? ज्या कणांच्या विस्फोटातून हे जन्माला आलं त्या मागचं शास्त्र काय? कसले आहेत ते कण? काय आहे त्यांच्यातील परस्परसंबंध?

ह्याचं प्रश्नांची उत्तरं शोधण्याच्या प्रयत्नात जगभरातील नामांकित शास्त्रज्ञ खांद्याला खांदा लावून गेली कित्येक वर्षं संशोधन कार्य करत आहेत. त्यात अनेक भारतीयांचंही योगदान आहे. पण त्यात अत्यंत मोलाचं योगदान देणा-या मराठमोळ्या महिला शास्त्रज्ञ म्हणजे डॉ. रोहिणी गोडबोले. बंगलोर येथील इंडियन इन्स्टिट्यूट ऑफ सायन्स येथील एक शास्त्रज्ञ. विज्ञात जगतात, त्यातही ऊच्च ऊर्जा भौतिकशास्त्राच्या (High Energy Physics) क्षेत्रात जगभरात मोठा दबदबा असलेलं व भारतातील पहिल्या ३० शास्त्रज्ञांमधील एक महत्वाचं नाव. “मूर्ती लहान पण किर्ती महान” ही उक्ती अगदी यथार्थतेने त्यांचं वर्णन करते.

मूळच्या पुण्याच्या असलेल्या रोहिणीताईंच्या कुटुंबात शिक्षणासाठी पूरक वातावरण होतं. शिक्षण, तेही उच्च दर्जाचं मिळवणं घरात नवीन नव्हतं. त्या स्वतः व त्यांच्या तीन बहिणी सर्व जणी उच्चशिक्षित आहेत. ११वी पर्यंतचं रोहिणीताईंचं शिक्षण हुजुरपागा या मुलींच्या शाळेतून

झालं. अगदी इयत्ता पहिली-दुसरीपासूनच अभ्यासात हुशार म्हणून नावाजल्या गेलेल्या रोहिणीताईंनी सातवीत “स्टेट मेरिट स्कॉलरशिप”ची परिक्षा देण्याचं ठरवलं. पण त्यांच्या शाळेत ७वी पर्यंत शास्त्र शिकवत नसत, फक्त ८ वी ते ११वीतच ते शिकवले जाई. केवळ ह्याच कारणामुळे शास्त्राच्या पेपरमध्ये चांगले गुण न मिळाल्याने ती ७वीची स्कॉलरशिप त्यांच्या शाळेला मिळत नसे. रोहिणीताईंच्या एक सोहोनीबाई होत्या. त्यांनी त्यांच्या यजमानांकडून, (जे एक शिक्षक होते), रोहिणीने गणित व शास्त्र शिकावं असं सुचवलं. रोहिणीताईंच्या मते त्यांनीच पुस्तकाच्या बाहेरचं शास्त्र म्हणजे काय हे प्रथम त्यांना दाखवलं. त्यामुळे ह्या विषयातली त्यांना गोडी वाटू लागली आणि ती कायम राहिली. त्यांच्या शाळेतून ती शिष्यवृत्ती मिळवणा-या त्या पहिल्याच विद्यार्थिनी ठरल्या. पुढे ‘अकरावी – एस.एस.सी.’च्या गुणवत्ता यादीत त्या झळकल्या.

ज्या काळात पुण्यातल्या मुलीला दिल्लीला जाणं म्हणजे वेगळ्याचं देशाला जाण्यासारखं होतं त्याच काळात त्यांना राष्ट्रीय प्रज्ञा शोध (National Science Talent Search) शिष्यवृत्ती मिळाली व त्यांच्या अंतर्गत निरनिराळ्या संशोधन संस्था व विद्यापीठे यात घेण्यात आलेल्या शिबिरात उन्हाळ्याच्या सुट्ट्या घालविण्याची संधी मिळाली. तेथील एकूण वातावरण, सहाध्यायांशी झालेला संवाद यातून संशोधनात शिरावं असं त्यांना वाटू लागलं, विज्ञानाचे प्रेम प्रबळतेने निर्माण झालं. त्यांच्या आयुष्याला एक वेगळीच कलाटणी त्यामुळे मिळाली.

त्यांचं महाविद्यालयीन शिक्षण सर परशुरामभाऊ महाविद्यालयातून झालं. पुणे विद्यापीठाच्या पदवी परीक्षेत १९७२ साली सुवर्णपदक मिळवल्यानंतर त्यांनी आय.आय.टी मुंबईतून विज्ञानात पदव्युत्तर पदवी घेतली. त्यातही त्यांच्या विभागात प्रथम क्रमांक पटकवून त्यांनी

रौप्यपदक मिळवलं. त्या काळात 'कण भौतिकी' (particle physics) व 'आण्विक भौतिकी' (nuclear physics) हे अत्यंत आव्हानात्मक व उत्साहवर्धक असणारे विषय आघाडीवर होते. म्हणून त्यातचं, विशेषतः कण भौतिकीत संशोधन करण्याचं ठरवून त्यांसाठी त्यांनी अमेरिकेतील काही महाविद्यापीठात प्रवेशासाठी अर्ज केला व ह्या क्षेत्रात ख्यातनाम भौतिकीशास्त्रज्ञांसाठी प्रसिद्ध असणा-या स्टोनी ब्रुक येथील स्टेट युनिव्हर्सिटी ऑफ न्यूयॉर्कची निवड करून तिथे त्या दाखल झाल्या.

आपला कण भौतिकी क्षेत्रातला प्रवास सुरु करतांना अनेक आव्हानांना त्यांना तोंड द्यावं लागलं. १९७४ मध्ये अमेरिकेला जाणं व तेथील संपूर्ण विदेशी वातावरणात रुढणं हे, ह्या वयाच्या १६व्या वर्षापर्यंत मराठी माध्यमातून शिक्षण घेणा-या व वयाच्या २०व्या वर्षापर्यंत घरीच राहिलेल्या पुण्याच्या मुलीसाठी सर्वात मोठ्ठ आव्हान होतं. परंतु आपल्या कुशाग्र बुद्धीच्या व उत्कटतेने मेहनत घेण्याच्या आचेच्या जोरावर त्यांनी ते लीलया स्वीकारलं. विज्ञान विषय कठीण जरी वाटला नाही तरी ते शिकणं आणि करणं ह्यातील फरक प्रथमचं प्रकर्षाने रोहिणीताईंना जाणवला. तसचं संशोधनाच्या सुरवातीच्या काळातील एक अनुभव , कण भौतिकीसारख्या स्पर्धात्मक क्षेत्रात आपलं कार्य आंतरराष्ट्रीय गटातील संशोधकांपर्यंत लवकरात लवकर पोहोचवणं अत्यंत महत्वाचं आहे हे शिकवून गेला.

१९७९ साली त्यांनी 'पीएचडी' संपादन केली. अमेरिका , जर्मनी सारख्या देशात उच्च शिक्षण घेऊन परदेशात एखादी गलेलठ्ठ पगाराची नोकरी त्यांना सहज मिळाली असती पण त्यांनी परदेशाची नव्हे तर मायदेशाची वाट निवडली यातचं त्यांचं वेगळेपण जाणवतं. भारतात परतल्यावर ३ वर्षं त्यांनी मुंबईत टी.आय.एफ.आर मध्ये काम केलं. नंतर ४ महिने मुंबईला रॉयल इन्स्टिट्यूट ऑफ सायन्समध्ये आणि १२ वर्षे मुंबई विद्यापीठात सुरवातीला व्याख्याती आणि नंतर अधिव्याख्याती म्हणून काम केलं. तेव्हापासून आजतागायत त्या बंगलोर येथील इंडियन

इन्स्टिट्यूट ऑफ सायन्स येथे व्यस्त आहेत कण भौतिकी, उच्च ऊर्जा भौतिकी आणि कोलायडर भौतिकी ह्या विश्वाच्या मूलकणांशी संबंधित संशोधन व तदनुषंगिक अनेक कामांमध्ये. हे त्यांचं काम अक्षरशः थक्क करणारं आहे. ह्या कालावधीत त्यांनी प्रसिद्ध केलेल्या शोधनिबंधांची संख्या दोनशेच्या घरात जाते. इंडियन नॅशनल सायन्स ऍकॅडमी (INSA) दिल्ली, इंडियन ऍकॅडमी ऑफ सायन्सेस (IAS) बंगलोर आणि नॅशनल ऍकॅडमी ऑफ सायन्स, अलाहाबाद ह्या भारतातील अत्यंत प्रतिष्ठित समजल्या जाणा-या तिन्ही संस्थांच्या फेलो म्हणून निवड होण्याचा बहुमान त्यांना मिळालेला आहे. गेल्या ७५ वर्षांच्या इतिहासात ह्या तिन्ही संस्थांच्या फेलो म्हणून निवड झालेल्या महिलांची संख्या १० ते १२ पेक्षा जास्त नाही. इंडियन ऍकॅडमी ऑफ सायन्सेसतर्फे दर महिन्याला प्रसिद्ध होणा-या 'प्रमाण' ह्या प्रख्यात पत्रिकेच्या त्या प्रमुख संपादक आहेत.

आपलं विश्व हे एक 'इमारत' आहे असं मानलं तर ते कोणत्या विटा, सिमेंट आणि वाळूपासून बनलं आहे. त्यासंबंधीचे प्रश्न विचारण्याचं आणि त्याची उत्तरे शोधण्याचं काम कण भौतिकीशास्त्रज्ञ करतात. विश्व ज्यापासून बनलयं तो मूलभूत कण नेमका कोणता, तो एकत्र येऊन प्रोटॉन, इलेक्ट्रॉन व अणू कसे तयार झाले , अशा मूलभूत प्रश्नांची उत्तरं कण भौतिकीशास्त्रज्ञ शोधतात. आजवर जे मूलभूत कण सापडले , त्यांच्याबद्दल जी माहिती मिळाली ती बरोबर आहे का नाही हे तपासण्याचं काम प्रवेगक निरीक्षक (कोलायडर) वापरून केल्या जाणा-या प्रयोगांमध्ये होतं. अश्या प्रकारचे प्रयोग १९६० पासून होत आहेत, फक्त कणांची ऊर्जा वाढत गेली आहे. हे संशोधन आर्थिक व बौद्धिक दृष्ट्या कोणत्याहि एका देशाला परवडण्यासारखं नसतं. त्यामुळे आंतरराष्ट्रीय सहकार्याने संशोधन होतं. ४ जुलै २०१२ ह्या दिवशी जिनिव्हातील सर्न प्रयोगशाळेत केलेल्या प्रयोगांद्वारे 'हिग्जबोसॉन' जो गॉड पार्टीकल वा देवकण म्हणून ओळखला जातो, त्या कणाचा शोध लागल्याचे जाहीर

केलं गेलं होतं. हा हिग्जबोसॉन याच संशोधनाचा भाग आहे. अश्या मूलभूत कणासंबंधीच्या सैद्धांतिक संशोधनामध्ये रोहिणीताई एक संशोधक विद्यार्थी म्हणून सहभागी होत्या. हा हिग्जबोसॉन नक्की कसा असेल , तो शोधायचा कसा, त्याचे गुणधर्म नक्की कसे तपासायचे यासंबंधी त्यांनी फ्रेंच सहका-यांसोबत केलेल्या दोन तीन कल्पनांचा त्यांच्या संशोधनात समावेश आहे. तसेच त्याचे रुपांतर इतर मूलकणांमध्ये झाल्यावर त्यांचे वितरण कसे असेल आणि त्यावरून त्यांच्या समानतेच्या गुणधर्मांचा कसा अभ्यास करता येईल आदि सैद्धांतिक संशोधनात पण त्यांचा सहभाग होता.सर्नमधील आंतरराष्ट्रीय लिनियर कोलायडरच्या (आयएलसी) इंटरनॅशनल डीटेक्टर ऍडवायझरी (आयडीजी) ग्रुपमध्ये त्या २००७ ते २०१२ ह्या कालावधीत सहभागी झाल्या होत्या. हा ग्रुप आयएलसी डीटेक्टरचे संशोधन, संशोधन संचालयनाचा विकास यावर आणि डीटेक्टर डिझाईन गटांवर लक्ष ठेवतो.

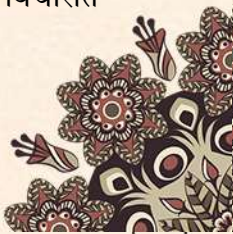
आजवरच्या संशोधनातून कणांचे गुणधर्म सांगणारे 'स्टॅंडर्ड मॉडेल' कणभौतिक शास्त्रज्ञांनी विकसित केलं. प्रयोगावरून ते तंतोतंत बरोबर असल्याचेही सिद्ध झालं. या मॉडेलच्या माध्यमातून मूलभूत प्रश्नांची उकल होण्यास मदत होते. विश्वाच्या उत्पत्तीनंतर पहिल्या तीन मिनिटात काय घडलं , सूर्य ऊर्जा कशी तयार झाली अशा अनेक प्रश्नांची उत्तरं 'स्टॅंडर्ड मॉडेल'च्या सहकार्याने मिळतात. आपल्या संशोधन कारकिर्दीतला मुख्य काळ रोहिणीताईंनी ह्याच कण भौतिकीच्या 'स्टॅंडर्ड मॉडेल'वर काम करण्यात घालवला ज्याची हिग्जबोसॉन ही कोनशिला होती.

सैद्धांतिक कणभौतिक शास्त्रज्ञ म्हणून ह्या क्षेत्रातल्या आपल्या ह्या कामाबद्दल रोहिणीताई सांगतात की हा विषय अत्यंत क्लिष्ट आहे. त्यातील प्रयोग पण मोठे असतात. १००० - १००० लोकं एका प्रयोगात काम करत असतात आणि सैद्धांतिक कामात पण अनंत शास्त्रज्ञ काम करत असतात. संशोधनाच्या या विषयाकडे बघण्याच्या सैद्धांतिक कणभौतिक शास्त्रज्ञांच्या वेगवेगळ्या अनेक

खिडक्या असतात आणि प्रत्येक जण एका छोट्याश्या अश्या आपल्या खिडकीतून या विषयाकडे पाहत असतो / असते . त्या स्वतः ज्या खिडकीतून ह्या विषयाकडे बघतात त्यात ज्या नियमांवर आधारित प्रयोग चालला आहे ते बरोबर आहेत का ? त्यात काही बदल करायला हवा आहे का ? अश्या प्रश्नांना विचारात घेऊन कश्या प्रकारची मोजणी प्रयोगात करायला पाहिजे आहे हे सांगण्याचं अत्यंत महत्वपूर्ण काम त्या करतात.

रोहिणीताईंच्या ह्या अभूतपूर्व कामगिरीसाठी २००७ मध्ये त्यांना एशियाटीक सोसायटीतर्फे मेघनाद साहा पदक व २००९ मध्ये भारतीय राष्ट्रीय विज्ञान अकादमीकडून सत्येंद्रनाथ बोस पदक देण्यात आले होते. तसचं विज्ञान आणि तंत्रज्ञानाची जे.सी.बोस फेलोशिपच्याही त्या मानकरी ठरल्या होत्या. आय. आय.टी. मुंबईने २००४ साली त्यांना Distinguished Alumnus Award देऊन गौरवले होते. त्याशिवाय नॅशनल ऍकॅडमी ऑफ सायन्सेसने सर्वोत्कृष्ट महिला शास्त्रज्ञांसाठी ठेवलेले शील मेमोरियल ऍवॉर्ड पण त्यांना मिळाले होते. त्यांच्या पुरस्कारांची यादी न संपणारी आहे पण त्यांचा बहुमान म्हणजे भौतिक शास्त्रातील त्यांच्या योगदानाबद्दल २०१९ साली पद्मश्री पुरस्कारानी त्यांचा गौरव करण्यात आला. अलिकडेच म्हणजे ह्याच वर्षी फ्रान्सच्या सरकारकडून दिला जाणारा 'नॅशनल ऑर्डर ऑफ मेरिट' हा आपल्या पद्मश्रीच्या दर्जाचा अतिशय मानाचा किताब त्यांना मिळाला आहे. हा गौरव हे त्या गेली ४० वर्ष करत असलेल्या संशोधनाचं आणि भौतिकशास्त्रात त्यांच्या नेतृत्वाखाली झालेल्या संयुक्त संशोधनाचं फळ आहेच; परंतु अधिकाधिक स्त्रियांनी विज्ञानविषयक संशोधनात यावं आणि त्यांच्या प्रगतीचा मार्ग सुकर व्हावा ह्यासाठी त्या विविध पातळ्यांवर मांडत असलेल्या विचारांनाही जागतिक स्तरावर मिळालेली ती पावती आहे.

विज्ञान संशोधनात स्त्रियांची भारतातच नाही तर जगभरात संख्या कमी असते. 'स्त्रियांची' म्हणून काही ठरवून दिलेली कामं असतात. स्त्रियांनी ती करायलाच हवीत, या विचारात

काळानुरूप फरक पडत असला तरी तो प्रत्यक्षात यायला अजूनही काही काळ जावा लागेल. विशेषतः विज्ञान संशोधनाच्या क्षेत्रात व्यक्तीने 'पीएच.डी' पदवी मिळवल्यानंतरची ५ ते १० वर्षे प्रचंड महत्वाची असतात. स्वतःच अस्तित्व निर्माण करण्याचा हा काळ असतो. सर्वसाधारणपणे ह्याच सुमारास तरुणींनी 'विवाह' करून 'सेटल' होण्याचं नियोजन झालेलं असतं, काही प्रमाणात त्यात दबावही येत असतो. संततीप्राप्तीसारख्या गोष्टी वेळेत व्हाव्यात , त्यासाठी काळ थांबत नसतो हे मान्य; पण विज्ञानाचं घड्याळही थांबत नसतं. त्यात दिवसागणिक नवीन काही तरी सापडणार असतं , नवीन तंत्रज्ञान येणार असतं. त्यामुळे हा कृतिशील काळ कौटुंबिक कारणात खर्ची पडला तर संशोधनात स्वतःला सिद्ध करण्याच्या अनेकींच्या मार्गात सुरवातीलाच प्रदीर्घ थांबा येतो आणि तरुणींसाठी विज्ञान संशोधनाची वाट आणखीच अवघड होते. काय केलं तर मुलींना करिअर म्हणून विज्ञान संशोधनाची निवड करून त्यातली आव्हानं झेलणं सोप जाईल ह्या संबंधीचे विचार जिथे संधि मिळेल तिथे रोहिणीताई मांडून त्या बाबतीत त्या प्रयत्नशील असतात. फ्रान्सच्या सरकारकडून फ्रान्स आणि भारत ह्यांच्यातील संयुक्त संशोधन प्रकल्प तसेच मूलभूत संशोधनात महिलांचे प्रमाण वाढावे यासाठी केलेल्या कामगिरीबद्दलच त्यांना 'नॅशनल ऑर्डर ऑफ मेरिट' हा प्रतिष्ठीत सन्मान प्राप्त झाला आहे.

स्त्रियांचा विज्ञान संशोधनातील सहभाग जसा स्त्रियांच्या प्रगतीसाठी महत्वाचा आहे, तसाच तो विज्ञानाच्या प्रगतीसाठीही तितकाच महत्वाचा आहे असं त्यांचं मत आहे आणि त्यासाठी भारत सरकारच्या 'सायन्स ऍंड टेक्नॉलॉजी इनोव्हेशन पॉलिसी-२०२० मध्ये रोहिणीताईंनी केलेल्या काही महत्वाच्या सूचना -

● सध्या अनेक विज्ञान संस्थांमध्ये संशोधकांच्या लहान मुलांसाठी पाळणाघराची सोय असते. 'पीएच.डी' करणा-या विद्यार्थिनींसह 'पोस्ट डॉक फेलो' म्हणून काम करणा-या स्त्रियांनाही त्याचा फायदा मिळावा.

● 'पीएच.डी.' पूर्ण केल्यानंतर एखाद्या संस्थेत 'फॅकल्टी पोझिशन' मिळवण्यासाठीच्या योजनांना वयाची मर्यादा असते. बहुतेक वेळा घरगुती कारणांमुळे 'ब्रेक' घ्यावा लागून ह्या काळात स्त्री संशोधकांच्या अनेक संधी हातच्या जातात. अश्या वेळी संशोधकाचं सर्वसामान्यपणे मोजलं जाणारं वय गृहीत न धरता, शैक्षणिक वय लक्षात घेतलं तर त्याचा फायदा होऊ शकेल.

● बाळंतपणाच्या रजेनंतर काही विशिष्ट 'पोस्ट डॉक्टरल फेलोशिप्स'च्या संदर्भात पोस्ट डॉक संशोधकांना आणखी सहा महिन्यांचा कालावधी वाढवून देता येईल का, असाही विचार व्हायला हवा.

अलीकडेच रोहिणीताईंनी इंटरनॅशनल युजियन ऑफ प्युअर ऍंड ऍप्लाइड फिजिक्स (IUPAP) च्या सर्वसाधारण सभेत भारताचे प्रतिनिधित्व केले होते. २००२ साली आय.यू.पी.ए.पी.ने भरवलेल्या 'फर्स्ट इंटरनॅशनल कॉन्फरन्स ऑन विमेन इन फिजिक्स' मध्ये रोहिणीताईंना भारतीय महिला भौतिकीशास्त्रज्ञ म्हणून आपल्या अनुभवांवर व्याख्यान देण्यास आमंत्रित केलं होतं. त्यात चहापानाच्या वेळेस मलेशिया, थायलंड, इंडोनेशिया व घाणा ह्या देशांच्या महिला शास्त्रज्ञांनी पाश्चिमात्य महिला शास्त्रज्ञांपेक्षा रोहिणीताईंचे अनुभव त्यांच्या अनुभवाशी मिळतेजुळते असल्याचं सांगितलं. त्यांच्या ह्या अभिप्रायामुळे रोहिणीताईंना प्रकर्षाने जाणवलं की भारतातील तरुण विद्यार्थिनींना भारतीय महिला शास्त्रज्ञांबद्दल माहिती असणं आवश्यक आहे. मादाम क्युरी, डोरोथी हॉजकीन व इतरांची अत्यंत प्रभावी व प्रेरणादायी चरित्र बहुतेकांच्या वाचनात जरी आलेली असली तरी ह्या जगप्रसिद्ध महिला शास्त्रज्ञांचा फक्त काळच वेगळा नव्हता तर त्यांचं जग पण फार वेगळं होतं आणि त्यामुळेच त्यांच्यासारखी कामगिरी व विज्ञानातील योगदान क्वचितच कोणी करू शकतील. तेव्हा भारतीय नवीन पिढीला विज्ञानात फलदायी आणि समाधानकारक करीयर करण्यासाठी जरूरी आहे आजच्या काळातीलच

नामवंत महिला शास्त्रज्ञांची (डॉ. आनंदीबाई जोशी, डॉ. इरावती कर्वे, डॉ. असीमा चॅटर्जी) चरित्रे व विज्ञानाच्या क्षेत्रात भरीव कामगिरी केलेल्या महिला शास्त्रज्ञांचे आत्मचरित्रवजा लेख उपलब्ध करून देणं. त्यायोगे विज्ञान, अभियांत्रिकी, वैद्यक ह्यामध्ये करीयर करू इच्छिणा-या तरुण मुलींना योग्य मार्गदर्शन लाभू शकेल. इंडियन ऍकॅडमी ऑफ सायन्सेसच्या वुडमेन इन सायन्सेसच्या एका कार्यक्रमांतार्गतूनच मग जन्म झाला 'लीलावतीज डॉटर्स' ह्या पुस्तकाचा. १०० निवडक संशोधिकांवर लिहिलेल्या ह्या पुस्तकाच्या संपादिका व सहलेखिका आहेत रोहिणीताई. संशोधन क्षेत्रात नव्याने प्रवेश करणा-या तरुण महिलांना ह्या पुस्तकामुळे नक्कीच प्रेरणा मिळेल आणि त्यात लिहिलेल्या अनुभवातून बरचं काही शिकायलाही मिळेल ह्यात काही शंका नाही.

रोहिणीताई आपल्या विश्वविख्यात संशोधनामुळे व तरुण इच्छुक महिलांनी विज्ञान क्षेत्रात सहभागी होण्यासाठी केलेल्या त्यांच्या प्रयत्नांमुळे सर्वांसाठीच एक 'आदर्श महिला शास्त्रज्ञ' ठरतात. त्यांच्यापासून प्रेरणा घेऊन भविष्यात भारतातीलच नाही तर संपूर्ण विश्वातील महिला शास्त्रज्ञांची संख्या वाढावी हीच सदिच्छा.

१ कणाद ऋषी – भारतीय प्राचीन शास्त्रज्ञ व तत्वज्ञ, जे भारतीय तत्वज्ञानाच्या वैशेषिक दर्शनाचे रचनाकार होते. त्यांनी संस्कृतमध्ये परमाणुवादावर (कणांवर) आधारित भौतिकी व तत्वज्ञानाकडे बघण्याचा दृष्टिकोन विकसित केला होता.

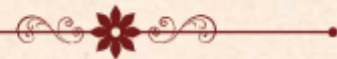
२ डेमोक्रीटस – सॉक्रेटीस-पूर्व काळतले हे ग्रीक तत्वज्ञ, विश्वासबंधीच्या अणूसिद्धांताच्या मांडणीसाठी ते प्रसिद्ध आहेत.

वर्षाधारा

- आरुषी सावंत (वय - १३ वर्षे)

धारण करुनी दाट मेघा,
नटले ते आकाश.
माळून दामिनीचा गजरा,
सजले ते आकाश.
गर्जनेचे बांधूनी घुंगरु,
नाचले ते आकाश.
तेव्हा आतूर धरती भिजली,
अमृत वर्षावात.

भिजलेल्या या धरतीचा,
मृद् गंध दरवळला.
ओल्या झाडांचा पाचु,
चोहीकडे बहरला.
पडुनी या क्षणाच्या प्रेमात,
काळ सुद्धा थांबला.
अद्भुत असा चमत्कार हा
घडविती वर्षाधारा.

साठवणीतल्या आठवणी – आयुष्यावर बोलू काही

- हर्ष पाटकर

डॉ. रणदिवे यांचे शुश्रूषा हॉस्पिटल, दादर, मुंबई.

We experienced respect, affection, honor, great support & effective treatment from Dr. Randive's Shushrusha Hospital staff, Dadar.

शुश्रूषा हॉस्पिटलमध्ये जाण्याचा प्रसंग १९९१ साली आला. माझे वडील स्वातंत्र्य सैनिक राजाभाऊ पाटकर हे घरी पायावर गरम पाण्याची पिशवी घेऊन पाय शेकत होते. पिशवी जास्त वेळ पायाच्या पोटरी वर राहील्याने, पाय भाजला व आम्हाला शुश्रूषा हॉस्पिटल ची वारी करावी लागली.

प्रसिद्ध ऑर्थोपेडीक डॉक्टर भांडारे यांना भेटण्याचे ठरले. डॉक्टर भांडारे त्या वेळी शुश्रूषा हॉस्पिटलचे डीन होते व एक नामांकित डॉक्टर होते. आम्ही सकाळी ९ वाजता डॉक्टर भांडारे यांना भेटण्यासाठी गेलो. त्यांच्या केबिन च्या बाहेर १५ जण नंबर लावून होते. आमचा १६ वा नंबर होता. म्हटले बघुया किती वाजता नंबर येतो. सगळ्याची कार्डे नंबर लावून एकत्र आत गेली होती. प्रत्येक जण वाट बघत होता की डॉक्टर आपल्याला कधी बोलवतील. मी शांत होतो कारण नंबर १६ वा होता. डॉक्टरांनी नेहमीप्रमाणे अगोदर केबिन मध्ये सर्वांची कार्डे न्याहाळली असतील कारण लगेचच डॉक्टरांचा असिस्टंट बाहेर येऊन म्हणाला, कि डॉक्टर स्वतःच बाहेर येत आहेत.

डॉक्टर भांडारे केबिनच्या बाहेर आले, त्यांनी सर्वांकडे बघितले, माझ्या वडिलांच्या जवळ येऊन, वडिलांच्या पायाला स्पर्श करून नमस्कार केला व उभ्या उभ्याच सर्वांना म्हणाले, “हे माझे मास्तर व स्वातंत्र्य सैनिक राजाभाऊ पाटकर. आज मी माझ्या मास्तराना प्रथम तपासणार”. मी तो आदर बघून थक्क झालो व भारावून गेलो. आम्ही सकाळी नऊ वाजता गेलो होतो, डॉक्टर आम्हाला केबिनमध्ये घेऊन गेले, तपासणी झाली,

गप्पा झाल्या व चहाही झाला. डॉक्टर भांडारे यांनी माझे वडील राजाभाऊ यांचे स्वातंत्र्य सैनिक म्हणून स्वातंत्र्य लढ्यातले योगदान तसेच ते चित्रकला हा विषय दादर येथील ओरिएन्टल हायस्कूल मध्ये कीर्ती उत्तम पद्धतीने शिकवत त्याबद्दल सांगितले. त्या वेळेच्या इतर गमतीशीर आठवणीही सांगितल्या.

पुढे एक्सरे वगैरे पाहून त्यांनी लगेच आम्हाला प्लास्टिक सर्जन डॉ. एस. के.गोलेरीया यांच्या कडे पाठवले.

एकंदरीतच मी डीन डॉ.भांडारे यांचे आदरयुक्त वागणे, मास्तरांविषयीचे प्रेम, स्मरणशक्ती, आपुलकी व नम्रता पाहून अगदी नतमस्तक झालो. हल्ली असा निस्वार्थी व आदर्श विद्यार्थी बघायला किंवा ऐकायला मिळेल का? हे ठाऊक नाही.

शुश्रूषा चे डॉ. एस.के.गोलेरीया डॉक्टर हे खूप प्रसिद्ध प्लास्टिक सर्जन, एक हुशार व कौशल्य पणाला लावणारा डॉक्टर, अशी त्यांची ख्याती होती. आम्ही भेटलो त्याच वेळी कळाले की डॉ. गोलेरीया याना डॉ. भांडारे यांनी आधीच सांगून ठेवले असल्यामुळे लगेच प्लास्टिक सर्जरी करण्याची तारीख ठरली व लवकरच आम्ही काही आडव्हान्स भरून शुश्रूषात रूम घेतली. आम्हाला हॉस्पिटल मध्ये जवळपास १ महीना रहावे लागले. माझ्या वडिलांचे ऑपरेशन नीट झाले.

आम्ही हॉस्पिटल बिले दर आठवड्याला भरत होतो व डिस्चार्ज कधी मिळणार त्या दिवसाची वाट बघत होतो. एक दिवस डॉ. गोलेरीयांनी सांगितले “श्री. राजाभाऊ पाटकर यांची सर्जरी व रीकव्हरी नीट झाली असल्यामुळे उद्या सकाळी डिस्चार्ज देऊ” व तसा त्यांनी रिसेप्शन ला रिपोर्ट ही पाठवला. काकानां म्हणजे माझ्या वडिलांना हे एकुन खूप बरे वाटले. त्या नंतर लगेच खाली जाऊन मी बिलाची रक्कम विचारून

घेतली. दुसऱ्या दिवशी सकाळी दहा वाजेपर्यंत रूपये तीस हजार भरावयाचे असे रिसेप्शन मधून सांगण्यात आले. सकाळी अकरा च्या आत रूम रिकामी करायची नाहीतर दुसऱ्या दिवसाचा चार्ज लागतो. दुसऱ्या दिवशी अकरा वाजेपर्यंत बिल तयार नव्हते, मला जरा आश्चर्यच वाटले म्हणून मी रिसेप्शनिस्टला म्हणालो. “अहो काल तर तुम्ही म्हणालात कि बिल तयार आहे”. तर तो म्हणाला “अहो डॉक्टर गोलेरीयांचा फोन होता त्यांनी तुम्हाला थांबण्यास सांगितले आहे”. मला काही समजेना मी म्हणालो “अहो रूम आम्ही रिकामी केली व वडीलांना घेऊन व्हील चेअर ने खाली सुद्धा आलो”. पण तो म्हणाला, “मी काही करू शकत नाही. डॉक्टर, तुम्हाला थांबवा असे म्हणालेत.” एवढ्यात डॉक्टर गोलेरीयां आले व सरळ रिसेप्शन मध्ये गेले. तेथून लगेचच पाच एक मिनिटांत राउन्डला गेले. मला त्यांचे आभार मानायचे होते. तर इतक्यात मला रिसेप्शन मध्ये बिल भरण्यास बोलावले. मी तीस हजार रूपये घेऊन गेलो, म्हंटले तुम्ही मला काल एकुण रक्कम तीस हजार सांगितली होती, त्यापेक्षा रक्कम वाढली आहे का? तर त्यांनी मला धक्काच दिला.

अकाऊंटंट म्हणाले, “तुमचा अॅडव्हान्स व काही औषधे धरून तुम्ही फक्त 9 हजार भरा. कारण डॉ. गोलेरीयां यांनी त्यांचे विजिट चार्जेस व ऑपरेशन चार्जेस मिळून जे रूपये एकवीस हजार (रूपये 21000/-) झाले ते बिलातुन वजा करण्यास सांगितले आहे”

मी लगेच माझ्या वडिलांना सांगितले, तसे ते लगेच म्हणाले “नको, आपण डॉक्टरांचे चार्जेस भरूया. बोलुया त्यांच्याशी, मी बोलतो.” आम्ही डॉ. गोलेरीयां ची वाट बघत थांबलो. डॉक्टर आले, आम्ही भेटलो. काका म्हणजे आमचे वडील राजाभाऊ पाटकर डॉक्टरांशी बरच बोलले.

डॉ. गोलेरीयां काय म्हणाले?

त्यांनी माझ्या वडिलांना वाकुन नमस्कार केला व म्हणाले, “पाटकर सर, मी तुमचे ऐकले आता माझे ऐका.”

“सर तुम्ही स्वातंत्र्य सैनिक. आपल्या देशासाठी स्वातंत्र्य मिळवण्यासाठीचे तुमचे योगदान, त्यासाठी झालेला तुरुंगवास, तुमचा त्याग, तुम्ही लढवलेल्या युक्त्या हे सर्व काही मला डॉक्टर भांडारे यांनी सांगितले आहे. तसेच तुम्ही ही मला तपासणीच्या वेळी काही अनुभव सांगितले. हे सर्व एकुन मी भारावलो व तेंव्हाच ठरवले, आता माझे योगदान हवे. पाटकर सर, मी स्वतः स्वातंत्र्य मिळवण्यासाठी काहीही केले नाही. आज किमान मला एका सैनिकाची, स्वातंत्र्य सैनिक श्री. राजाभाऊ पाटकर यांची सेवा करण्याचे भाग्य लाभले एवढे माझ्यापाशी राहुदे.”

श्री राजाभाऊ पाटकर भावनिक झाले. आमच्या कडे शब्द नव्हते.

आम्ही नमस्कार करून निरोप घेतला व नव्या रकमेचे बील भरून कलानगर ला घरी येण्यास निघालो.

आज जवळपास तीस वर्षांनी जेंव्हा याचा विचार मनात येतो. तेंव्हा असे वाटते कि आता अशी माणसे मिळतील का?

देवाने अशी माणसे घडवावीत. देशासाठी त्याग व निस्वार्थी पणे काम करणाऱ्या लोकांचे पाठ थोपटून कौतुक करणारी माणसे आता क्वचितच भेटतात.

A BIG Salute to Dr. Bhandare & Dr. Goleriya of SHUSHRUSHA HOSPITAL, DADAR.

चम्या कटिंग

- प्रणव जतकर

माझ्या लहानपणी बळवंत नाभिक आमच्या घरी यायचा. माझ्या पणजोबांची दाढी आणि कटिंग करायला. एकदा तो आला की माझे आजोबा आणि त्यांच्या पाठोपाठ आम्ही नातवंडं सगळेच लाईनीत हजामत करून घ्यायचो. आमची हेयरस्टाईल एकच... हातात धरता येणार नाहीत एवढी केसांची लांबी... प्रत्येक केस डोक्याच्या वर्तुळाकार प्रतलाशी काटकोनात सरळ उभा. माझ्या बाबांना मात्र घरातला कर्ता आणि कमाविता म्हणुन ह्यातून सुट होती.

मला एकूणच कटिंग करून घ्यायला पहिल्यापासूनच आवडतं. पांघरुण गुंडाळून बसल्यावर बसतो तसं अंगाभोवती कापड गुंडाळलेलं... पाण्याचा बारीक तुषार उडवणारा फवारा... कात्रीचा कटर-कटर आवाज... स्वतःचेच आजूबाजूला पडणारे मऊ केसांचे तुकडे... कटिंग झाल्यावर मानेवर फिरवलेला टाळकम पावडरचा पफ... डोक्याच्या मागच्या भागावर कापलेल्या केसांवर हात फिरवला की ब्रशसारखा येणारा फिल... सगळंच मी मस्त एन्जॉय करत असतो. इकडे आल्यापासून ह्या एन्जॉय मेंटमध्ये भर पडली ते बळवंतची जागा गोर्यापान चायनीज ललनांनी घेतल्यापासून.

ह्याच आनंदात परवा कटिंग करून घ्यायला गेलो. 'पीतवर्ण सूक्ष्मचक्षू गुलुगुलु सुहास्य वदना' सौंदर्याने मुखकमल अधिकाधिक फुलवत लडिवाळ प्रश्न केला... "वॉत नंबं..? वॉत नंबं..?" ('किती नंबर...!?!')

ललनेला कात्री नव्हे तर फक्त क्लिपर वापरता येतो आणि त्याचा नंबर ती विचारते आहे हा साक्षात्कार मला जरा उशीराच झाला. "नंबं वन? नंबं वन?" ह्या बोबड्या बोलांना फक्त "येस!" येवढं म्हणून मी चष्मा काढला आणि डोळे मिटून तिच्या मऊ हातांच्या स्पर्शाची वाट बघू लागलो...!!

बाईने राशनपाणी घेऊन जो रंधा मारायला सुरुवात केली... की मला जाग येऊन तिला थांबवेपर्यंत निम्मा नारळ सोलून झाला होता. विशेष कार्यक्रमाला छान हेयरस्टाईल करावी म्हणुन गेलो आणि चम्या होऊन आलो अशी गत झाली.

'बाल' तर गेले... ही 'बाला' एकाच वेळी आकर्षक अन मड्ड असे दोन्ही भाव प्रकट करत केविलवाण्या चेहर्याने माझ्याकडे पाहात असताना राग तरी किती दाखवणार...! आता अर्ध्या डोक्याने मिलीटरी जवान आणि अर्ध्या डोक्याने नवकवी असे काही आठवडे घालवावे लागतील येवढंच काय ते...!!

दिवाळी विशेषांक

हितगुज २०२१

GOD'S WAITING ROOM

- Vandana Joshi

“She’s in God’s waiting room”, replied a work colleague matter-of-factly, describing the state of his mother’s health. “What do you mean?” I asked both intrigued and alarmed. “Well, the doctor said that nothing more can be done for her. Instead of sitting in the doctor’s waiting room, she’s now in God’s waiting room, until he calls her”, he stated pragmatically. Wow, I thought, never have I heard it described in that way!!

As we grow older, our increasing frailty, reduced mobility and dependance on others are difficult, confronting and emotional issues to deal with for senior citizens and their family members. Equally difficult are

for his flight to take off, only to be told that his flight has been delayed”! Later he joked that he was embarrassed to still be alive, especially after people had written such outstanding tributes to him. Eventually he passed away in 2019.

The COVID-19 pandemic has brought the plight of the elderly into focus in a devastating way. Last year, as the virus spread to the vulnerable aged care facilities, the elderly were at more risk of serious illness or death. These deaths occurred in quick succession, with families powerless to help or meet their loved ones. Sadly, families were unable to say good-bye

discussions involving how to best care for the individual and what to do at the end of life.

Over the years, I’ve come across some incidents and experiences which I’d like to share.

The Australian comedian, novelist and poet, Clive James, best known for his British TV chat shows, was terminally ill, having been diagnosed with leukemia in 2010. He gave solemn interviews, stating he had only a few months of life left. However, miraculously, he survived his cancer treatment and eloquently described his feeling as “in an airport lounge waiting

privately or grieve together with their community. Many elderlies died alone, at home, in hospitals or aged care facilities during Victoria’s long period of lockdown.

In Pune, my maternal grandmother, known as “Akka” was bed-ridden in early 2000 and nearing the end of life. I was in India around this time visiting her and sat beside her bed. Happily, she enjoyed eating Joshi’s batate wade, exclaiming how tasty they were. Suddenly her mood changed and she stoically said “I’m glad that you are here. Now I am satisfied that I’ve seen all of my grandchildren before I go. You were the last. I will now prepare to leave.

Manachi tayari lagte na? Don't be sad when I go. It's my time". Hearing these words filled me with sadness but I marveled at her pragmatism. After I returned to Melbourne, within a couple of months, she had passed away peacefully.

My father-in-law in India was preparing for a holiday to Melbourne in 2000. We had visited him in India and packed his suitcase, completed his required medical tests and booked his Melbourne bound flight. "I'll see you in a couple of months in Melbourne" he cheerfully said, as we boarded our return flight home. Then, a few days before he was due to depart India, he quite suddenly changed his mind, not really giving a valid reason for the change of heart. We tried to persuade him to come and enjoy some time with us, but his decision was firm. A few months later, he died quite suddenly and unexpectedly in his home town of Belgaum. Whether he had a premonition of his imminent death and hence no longer wished to travel or for some other reason, we will never know. Destiny works in different ways.

In my own family, I marvel at my frail 93-year-old father, who with many health conditions, defies the medical prognosis in continuing to live life on his own terms, in his own home, surrounded by his familiar environment and routine, and remarkably sanguine about his approach to life. This is only possible because he is well supported by my mother and the carers who come

every day to assist him. Up to this point, he has the good fortune of his immediate family all living within walking distance from his home. I acknowledge that not everyone is fortunate to be in his position. I know that many elders have family members living far away within the same city, in different cities or countries, making it difficult to meet face to face or speak at length.

So, what can be done to best manage these circumstances? What help is available should we need it? How do we manage our grief and loss? Naturally, the first person to call is your local GP. In addition to this, a simple Google search results in a plethora of resources, guides, support services and counselling for all requirements of the aging spectrum. A few are mentioned.

Better Health Victoria is a state government (Department of Health) website describing a range of services available such as aged care, respite care, end of life services and grief and bereavement advice. It also aims to provide information to help people understand and manage their health and medical conditions.

Palliative Care Victoria is a non-profit organization providing support services to families and people with a terminal illness. Information and resources for quality of life, financial advice, preparing a will and funeral advice.

The Australian Centre for Grief and Bereavement is a government funded,

independent, non-profit organization providing free of charge services for families and individuals such as grief counselling, information resources, specialist bereavement services and education.

Each local council website will provide a number of services. Community transport options, to travel for appointments within a local area, food services, for those unable to cook for themselves, social support services, to maintain social connections and group activities, respite care and aged care services.

Funeral service websites describe a wide range of resources regarding funeral planning, preparing wills, experiencing grief and what to expect. Bethel Funerals website describes all aspects of grief and loss and the range of emotions and reactions one is likely to feel. It suggests grief strategies such as journaling your thoughts, memories and feelings by writing, drawing or videos, sharing your feelings with other relatives and friends, maintain your rest, diet and exercise, find a balance between receiving support, and spending time on your own, meditation and using counselling services.

When losing an elderly family member, although seen as inevitable and a 'natural order' in our lives, we still need to mourn their loss and accept the reality of their

death. We may feel a gap left in our lives through lack of their physical presence and feelings of loneliness, isolation, and helplessness may be overwhelming. We are no longer able to celebrate special events with them such as anniversaries and birthdays, replacing them with a time to remember, reflect and celebrate their lives.

My yoga teacher explains that grief is likened to a physical wound. At first, it is painful and horrifying. Initially, we function in a state of shock, numbed to the reality of the situation. With time and experience, we are able to deal with and accept the loss, as the experience becomes more distant. As the physical wound heals with new skin, it may still be painful but we are able to manage it. As more time passes, we may have a scar, a marker to remember.

Alas, this is an inevitable future which many of us are likely to face, so taking small steps now

may help us to be aware of and prepare for our own future, forging our own destiny. How will you feel in God's waiting room? References: Better Health Victoria, Palliative Care Victoria, Australian Centre for Grief and Bereavement, The Grief Journey by Bethel Funerals, Boroondara Council.

Blame the storm

- Ira Joshi

He had the dream to fly
In huge birds made of metal
But his family did not approve
For only money could prove his mettle
So, he let his dream die
It was not his fault

I was the one who struck the plane
And sent him to the sea
I was the one who condemned him to die
Gleefully thundering despite his plea
Yet you cast him half the blame
It was not his fault

I struck down his family home
Reducing it to rubble
His wife was crushed inside
Popping his innocent bubble
While his house fell like Rome
It was not his fault

You whisper that he should have known
Not to fly in the storm
But how can one man tell the future
Of a wrath unable to conform
I take responsibility alone
It was not his fault

His three kids share a room
In his small city apartment
But he refuses to find a better job
Outside the aviary department
Even in the face of doom
It was not his fault

Blame me, creature who must always
point fingers
But I want you to remember
If ever the need shall arise
Blame the storm
Not the man

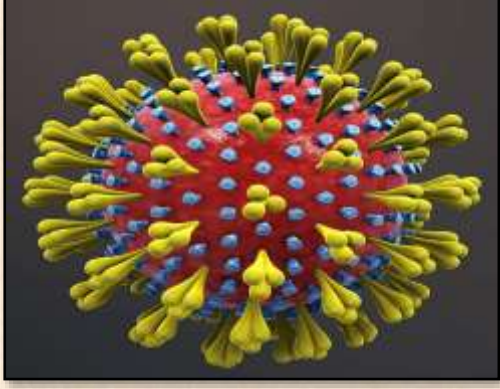
The forecast was not pleasant
But there was little he could do
He had a plane to fly
Regardless of the storm's brew
No man could be omnipresent
It was not his fault

विश्वव्यापी कोविड १९ आणि अग्निहोत्र

- सुहासिनी अग्निहोत्री

२०१९ च्या डिसेंबर महिन्यात चीनमधील वुहानमधून सुरवात होऊन आज एक वर्षानंतर कोविड १९ च्या महामारीमुळे SARS -CoV2 (Severe Acute Respiratory Syndrome Corona Virus 2) या विषाणूचा जगात सर्वत्र प्रसार झाला आहे. कोरोना विषाणू हा काही अलीकडे उत्पन्न झालेला विषाणू नाही. त्याचा शोध १९६४ मध्ये स्कॉटलंडच्या डॉक्टर रुणांमध्ये लक्षणे नाहीत अथवा ती किरकोळपणे दिसून येत आहेत. अनेक प्रकारच्या लशी विकसित झाल्या आहेत व वेगवेगळ्या देशातील लोकांवर त्याचे प्रयोग सुरु झाले आहेत. या कोविड १९ चा प्रवास पाहता एक गोष्ट प्रकर्षाने जाणवते, ती म्हणजे आधी वाटलेल्या महामारीने – पँडेमिकने, आज एंडेमिकचं स्वरूप धारण केलं आहे , अर्थात त्याची साथ आली आणि ती गेली असं न होता ती रेंगाळते आहे. ती कायम रेंगाळत राहण्याची शक्यताच जास्त वाटत आहे. तेव्हा हे गृहीत धरून आपली मानसिकता बदलण्याची आज गरज आहे. तेव्हा सर्व प्रथम या विषाणूचा प्रसार थांबवण्यासाठी नाही तर निदान तो कमी करण्यासाठी जे नियम आपण आचरणात आणले होते त्यांचं सतत पालन करणं अत्यंत आवश्यक आहे. उदाहरणार्थ व्यापक चाचण्या करून घेणं, वारंवार हात धुणं, साथसोवळं (social distancing) पाळणं, मुखपट्टी

जून अल्मोडा यांनी लंडनच्या सेंट थॉमस हॉस्पिटलच्या प्रयोगशाळेत लावला होता. कोरोना विषाणूचा परिवार मोठा आहे व त्यांचे अनेक प्रकार आहेत. त्यापैकीच हा एक प्रकार असून तो प्राण्यात आधीपासून होता. २०१९ मध्ये जेव्हा शास्त्रज्ञांच्या लक्षात आलं की तो माणसाला पण आजारी पाडतो तेव्हापासून तो ओळखला जातो आहे नवीन कोरोना विषाणू म्हणून - SARS -CoV2. अलीकडेच या विषाणूने आपल्या विजिगीषु वृत्तीनुसार आपली रूपं बदलून नवीन ब्रिटीश, अफ्रिकन व जपानी प्रजाती उत्पन्न करून एका वेगळ्याच भितीचं वातावरण उत्पन्न केलं आहे.

या विषाणूने जगाच्या काही भागात मोठ्या प्रमाणावर मानवी संहार केला आहे. असं जरी असलं तरी आज कोविडचे अनेक रुग्ण पूर्ण बरे होत आहेत. ८० टक्के किंवा मास्क वापरणं. कदाचित या पुढेही काही काळासाठी “work from home” अंशतः किंवा पूर्णपणे करावं लागेल. हे सारं आपल्या इतकं अंगवळणी पडलं आहे की आपण ते अगदी सहजपणे करू शकू.

या विषाणूने नव्यानेच मानवावर संक्रमण केल्याने, येणारं आजारपणही नवीन आहे. ते जाणण्यासाठी व त्याला लढा कसा देता येईल ह्या संबंधी संशोधन चालू

आहे., कोविडच्या लशी विकसित होण्याआधीच्या काळात प्रतिकारशक्ती बळकट करण्यावर खूप भर दिला जात होता व त्यासाठी अनेक प्रयत्न केले जात होते.

“काय या विषाणूने घातलेल्या थैमानावर मात करण्यासाठी “अग्निहोत्र” मदत करू शकेल का?” आजपर्यंत आपल्याकडे असा पुरावा किंवा वैज्ञानिक माहिती फार कमी प्रमाणात उपलब्ध आहे. पण जे थोडफार ऐकीवात आलं आहे व वाचायला मिळाल आहे त्यावरून ते शक्य आहे असं वाटतं. उदाहरणार्थ १९८४ मधील भोपाळच्या गॅस गळतीनंतर व १९८६ मधील चेर्नोबिलच्या नाभिकीय अपघातानंतर अग्निहोत्राने विषारी गॅसच्या परिणामापासून लोकांची केलेली सुटका व निष्प्रभावी केलेला किरणोत्सर्गाचा अपेक्षित परिणाम हे जगजाहीर आहे.

पारंपारिक वैदिक अग्निहोत्रामुळे होणा-या वातावरणाच्या शुद्धीकरणामुळेच वरील आश्चर्यकारक परिणाम अनुभवावयास मिळाले यात काही शंका नाही. अधिकाधिक लोकांनी अग्निहोत्र करण्यात सहभाग घेतल्यास वातावरण निरोगी होऊन करोनानुळे उत्पन्न झालेली आपत्ती टाळू शकता येईल. अग्निहोत्र कशा त-हेने मदत करू शकेल हे जाणण्याआधी अग्निहोत्र म्हणजे काय हे पाहणं जरूरी आहे.

अग्निहोत्र विधि आणि त्याचे घडून येणारे परिणाम: यज्ञ-याग, होम-हवन हे वैदिक परंपरेतील विधी पुरातन काळापासून चालत आले आहेत. त्यातीलच एक कौटुंबिक घरघुती स्वरूपाचा विधी म्हणजेच “अग्निहोत्र”. नित्य आचारावयाचे अग्निहोत्र हा अत्यंत सुटसुटीत सर्वसाधारण मानवास करण्यास सोपा असा यज्ञाचा प्रकार आहे. तांब्याच्या दशांगुली आकाराच्या पिरॅमिड सदृश पात्रात गाईच्या शेणापासून केलेल्या गोवरीच्या धगधगत्या अग्निवर तांदूळ व गाईच्या दूधापासून केलेलं तूप यांच्या मंत्रपूर्वक दोन

दोन आहुती सकाळी सूर्योदयाच्या वेळी व सायंकाळी सूर्यास्ताच्या वेळी अर्पण करणे म्हणजेच अग्निहोत्र होय.

सूर्योदय व सूर्यास्त या केवळ भौगोलिक घटना नसून त्या निसर्गात एक प्रकारची लय उत्पन्न करतात. ही लयच प्राणी, वनस्पतींसह सर्व सजीवांना त्यांच्या जगण्यासाठी मार्गदर्शक असते. सूर्याच्या पहिल्या किरणातून येणारी उर्जा ही सूक्ष्म उर्जा असते आणि ती अग्निहोत्राच्या पात्राकडे पिरॅमिडच्या आकारातच आकर्षित होते. सूर्यास्ताच्या वेळी ती त्याच आकाराने वातावरणात टाकली जाते.या उर्जेचा झोत पृथ्वीवर जेथे जेथे स्पर्श करतो तेथे तेथे मोठ्या प्रमाणावर शुद्धीकरण घडवून आणलं जातं, ज्याची अग्निहोत्रामुळे वृद्धी होते. सकाळी सूर्योदयाला शुद्ध झालेलं वातावरण सूर्यास्तापर्यंत शुद्ध रहातं.

अशा त-हेने अग्निहोत्राच्या पात्रात मोठ्या प्रमाणावर उर्जा एकत्रित होते व ते एखाद्या जनित्राप्रमाणे (generator) व त्यातील अग्नी एखाद्या झोतयंत्राप्रमाणे (turbine) काम करतात. त्याच्या आजूबाजूला जीवावरण तयार होऊन ते वातावरणातील नकारात्मक उर्जेचा लोप करून सकारात्मक उर्जा प्रबलित करतं. अग्निहोत्र करतांना बरोबरीने केल्या जाणा-या मंत्रोच्चारांच्या लयीमुळे उत्पन्न होणारी सूक्ष्म उर्जा अग्निद्वारे बाहेर टाकली जाते. अशा त-हेने उपचारास योग्य रोगनिवारक वातावरण प्रसारित केलं जातं. जेव्हा ज्वलनक्रिया संपते तेव्हा अशी ही रोगनिवारक शक्ती अग्निहोत्राच्या राखेत बंदिस्त होते व त्यामुळेच त्यात औषधी गुणधर्म येतात.

कोविड १९ च्या संदर्भात उजेडात आलेली एक रोचक घटना अग्निहोत्र कश्या त-हेने मदत करू शकतं याचा प्रत्यक्ष पुरावा देणारी आहे. स्पेनमधील माद्रीद, जे कोविडने ग्रासलेलं मुख्य ठिकाण होतं तेथल्या

एलिझाबेथची ही कथा आहे (१). ती आपल्या सहचराबरोबर जेथे रहात होती त्यातील एक खोली तिने भाड्याने दिली होती अशा माणसाला ज्याचं एक उपहारगृह होतं. सहाजिकच तो भाडेकरू लॉक-डाउन व्हायच्या आधी अनेकांच्या संपर्कात येत होता. त्याच्या चाचणीत जेव्हा त्याला कोवीड झाल्याचं समजलं तेव्हा एलिझाबेथ व तिच्या सहच-याने आपली चाचणी करून घेतली. आणि आश्चर्य म्हणजे ते तिघही एकच स्वयंपाकघर तसचं एकच बाथरूम वापरत असून सुद्धा त्या दोघांनाही कोविड नसल्याचं समजलं. ज्या डॉक्टरांनी त्यांची चाचणी केली होती ते अत्यंत आश्चर्यचकित झाले होते कारण कोविड संसर्गजन्य असल्याने घरातील एकाला त्याची लागण झाली की इतरांना पण तो होण्याची संभावना असते. पण ते तसं न होण्यामागचं कारण दुसरं तिसरं काही नसून ते होतं “अग्निहोत्र”, जे एलिझाबेथ रोज करत असे व त्याच्या राखेचं ती रोज सेवन करत असे.

ही घटना म्हणजे कोरोनाचे संक्रमित व्हायची शक्यता, अग्निहोत्र कशी कमी करू शकतं ह्याचा प्रत्यक्ष पुरावाच आहे. कोरोनाचं संक्रमण होण्याची तीन मुख्य कारणं असू शकतात –

1. दाराची हॅडल्स वगैरे सारख्या पृष्ठभागाला होणारा स्पर्श. विषाणू अश्या पृष्ठभागांवर काही तासांसाठी रहातात.
2. कोविडच्या रुग्णाच्या खोकण्यातून वा शिंकण्यातून हवेत आलेले श्वसनथेंब जे काही मिनीटांसाठीच रहातात. साथसोवळं पाळण्याने त्यासाठी मदत होते.
3. आकाराने खूप लहान असलेले थेंब जे हवेत अनेक तास रहातात.

तज्ञांच्या मते हे तिसरं कारणच लक्षात घेणं आवश्यक आहे. त्यांच्या मते लोक जेव्हां एकमेकांशी बोलतात किंवा फक्त जवळपास असतात तेव्हा विषाणूंचा या थेंबाच्या द्वारे प्रसार होतो. म्हणजेच कोणाच्या

खोकण्या अथवा शिंकण्याशिवायही कोरोना विषाणूंचा प्रसार होऊ शकतो.

अग्निहोत्र केल्याने त्या खोलीतील वेगवेगळ्या पृष्ठभागांवरील विषाणूंची संख्या कमी होते का नाही याची कल्पना नाही पण वेगवेगळ्या संशोधन संस्थेत व विद्यापीठात केलेल्या प्रयोगांद्वारे हवेतील जिवाणूंची संख्या अग्निहोत्रामुळे कमी होते हे दाखवलं गेलं आहे. कदाचित विषाणूंसाठीही ते लागू पडत असेल. जिवाणू व विषाणूंवर होणारा परिणाम बघण्यासाठी त्यांच्या वसाहती रुजवणं आवश्यक असतं. जिवाणूंच्या बाबतीत हे अगदी सहजपणे करता येतं पण विषाणूंची अशा त-हेने वाढ करण्यासाठी यजमान पेशींची जरूरी असते. म्हणूनच त्यांच्या वसाहती रुजवणं सोपं नसतं.

पुण्यातील फर्ग्युसन कॉलेजमध्ये केलेल्या प्रयोगात (२) असं आढळून आलं की अग्निहोत्राच्या धूरामुळे हवेतील सूक्ष्मजीवांची संख्या कमी होते. तसचं अग्निहोत्राच्या राखेच्या वापरामुळे जिवाणूंची उपद्रवी शक्ति कमी झाल्याचंही दिसून आलं आहे. अमेरिकन वैज्ञानिक पॅट फ्लॅनागनने अग्निहोत्राच्या धूराचा प्रदूषण नाहीसं करण्याच्या परिणामाचं स्पष्टीकरण पुढील प्रमाणे दिलं आहे. अग्निहोत्रात वापरलेलं तूप व गोवरी एकत्रितरीत्या डींकासारखे चिकट रेणू बनवतात जे वातावरणातील प्रदूषक कणांना आकर्षित करून रासायनिक संयुगं बनवतात, जी खाली येऊन जमिनीवर स्थिरावतात. अशी संयुगं जर झाडांच्या संपर्कात आली तर पानांवर चिकटून त्यांच्यासाठी ती पोषक द्रव्य बनतात.

अग्निहोत्राच्या राखेमुळे क्लेबसिएला न्युमोनी या जिवाणूंवरील कवचाचा नाश झाल्याचं निदर्शनास आलं आहे. अग्निहोत्राच्या राखेच्या परिणामाला पुष्टी देणारी निरीक्षणं पालमपुर कृषी विद्यापिठाच्या प्रयोगांद्वारेही (३) मिळाली आहेत. कोरोना विषाणूंवर पण काटेरी प्रथिनांनी सजलेलं कवच असत. त्याला जर

इजा झाली तर विषाणू पण जिवाणूंप्रमाणेच टिकाव धरू शकणार नाहीत.

अग्निहोत्राच्या धूराचा वैज्ञानिक पद्धतीने अभ्यास केला गेला आहे. गॅस क्रोमोटोग्राफी, मास स्पेक्ट्रोमेट्री या सारख्या उपकरणांचा वापर करून तामीळनाडूच्या राहुल नायर यांनी (४) अग्निहात्रामुळे धूराद्वारे सोडलेल्या संयुगांचा / पदार्थांचा अभ्यास केला. नवधान्य वापरून केलेल्या प्रयोगात त्यांना हवेत सोडल्या गेलेल्या वायुरूप पदार्थात १७ भिन्न संयुगं दिसून आली जी हवेत जासतीत जास्त ३० मिनिटांसठी राहिली होती. त्यात एस्टर्स, हायड्रोकार्बन्स शिवाय इतर अनेक पदार्थ होते. हे सगळे वायुरूप पदार्थ हवेत पसरले जातात व त्यांची सूर्यप्रकाशात फोटोकेमिकल क्रिया होऊन वेगळी संयुगं बनतात.

सर्वात महत्वाचं म्हणजे त्यापैकी ऍरोमॅटीक हायड्रोकार्बन्सच्या अंशतः ऑक्सिडीकरणामुळे फॉर्मालडीहाईड तयार होतं. त्यांच्या निरीक्षणांवरून हे दिसून आलं की प्रत्येक अग्निहोत्रातून काही प्रमाणात फॉर्मालडीहाईड पाण्याच्या वाफेबरोबर नेहमीच तयार केलं जातं. फॉर्मालडीहाईड हे एक असं मूलभूत प्रतिजैविकी अलडीहाईड असतं जे सूक्ष्मजीवांतल्या प्रथिनं व पेप्टाइड्स बरोबर क्रिया करून त्यांचा नाश करतं. यावरून असं अनुमान काढता येईल की जर १२ तासांच्या अंतराने (सकाळ व संध्याकाळ) नियमितपणे रोज अग्निहोत्र केलं तर त्याच्या सभोवतालच्या हवेत सतत धुरी दिल्यासारखं होतं व कोविड १९ सारख्या विषाणूंपासून संरक्षण मिळू शकतं.

टॉम्पकिन्स व बर्ड (५) यांच्या मते तूप व गोवरीमुळे अग्निहोत्राचा धूर विद्युतभारित व्हायला पाहिजे. आणि त्याप्रमाणे प्रत्यक्षात इलेक्ट्रोमीटरसारखी विद्युतभार मोजण्याची उपकरणं वापरून जेव्हा मोजणी केली गेली तेव्हा अग्निहोत्राच्या धुरात ऋण विद्युतभारित आयन्स (anions) असल्याचं निदर्शनास आलं. हवेत जितके

जास्त ऋण विद्युतभारित आयन्स तितकी ती हवा कमी प्रदूषित. साधारण धूरात धन विद्युतभारित आयन्स असतात. हे अगदी सहजपणे तपासून पाहता येतं. जर आपण सिगारेटचा धूर वरील उपकरणाकडे वळवला तर ते ऋण विद्युतभारित आयन्सचं प्रमाण कमी झाल्याचं दाखवतात. अगदी शक्य आहे की या ऋण विद्युतभारित आयन्समुळे जिवाणू व विषाणू दोहोंचा आपल्यावर होणारा परिणाम मोठ्या प्रमाणात कमी होईल किंवा कदाचित या दोन्ही रोगाणूंना ते निष्फळ करतील.

अश्या तऱ्हेने अग्निहोत्र त्याच्या विशिष्ट गुणधर्म असणा-या धूरामुळे व राखेमुळे आपलं कोरोना विषाणूपासून होणाऱ्या संक्रमणापासून संरक्षण करण्यास मदत करण्याची खूप शक्यता आहे यात काही संदेह नाही.

संक्रमणापासून संरक्षण करण्या व्यतिरिक्त ज्या लोकांना कोविड १९चा संसर्ग झाला आहे त्यांना अग्निहोत्रामुळे काही खास फायदा होतो कां? कोविड १९चा संसर्ग होण्याची शक्यता अशा लोकात जास्त असते ज्यांना आधीपासूनच अस्थमा, मधुमेह, कर्करोग, उच्च रक्तदाब या सारखी दुखणी असतात किंवा जे वयस्कर असतात, ज्यांची रोग प्रतिकारशक्ती कमी झालेली असते. कोविड १९ मुळे मृत्यु पावलेल्या लोकात असे लोकच जास्त असतात. प्रत्यक्षात अशा लोकांवर झालेला अग्निहोत्राचा परिणाम अत्यंत आश्चर्यजनक आहे.

पेरु येथील मेगडा लोपेज आपल्या -हृदयरोगी आईबद्दल सांगते की तिच्या आईच्या १० वर्षांपूर्वी घेतलेल्या इलेक्ट्रोकार्डीओग्रॅमवरून केलेल्या निदानाप्रमाणे तिला स्ट्रोक येऊन गेल्यामुळे तिच्या -हृदयाचा काही भाग निकामी झाला होता. या दुखण्यातून ती अजिबात बरी होऊ शकणार नाही असं डॉक्टरांचं म्हणणं होतं. गेल्या चार वर्षांत मेगडाने

नियमितपणे अग्निहोत्र केलं नव्हतं परंतु त्यानंतर काही महिन्यात ते ती दररोज नियमितपणे करू लागली होती. काही आठवड्यांनंतर जेव्हा परत इलेक्ट्रोकार्डीओग्रॅम काढला गेला, तो पाहून डॉक्टरांनी सांगितलं की रुग्णाचं -हृदय पूर्णपणे ठीक असून त्यात स्ट्रोक येऊन गेल्याची चिन्हं अजिबात दिसत नाहीत. ते ऐकून मेगडा म्हणाली की आम्हाला आश्चर्यच वाटलं कारण आम्ही विशेष असं काय केलं तर फक्त नियमितपणे अग्निहोत्र केलं आणि दिवसातून ३-४ वेळा आईला त्याची राख खायला दिली.

अमेरिकेतील कॅलीफोर्नियामधील एस. डॉना लिहीतात (६) “मी खूप आजारी होते. मी व्हर्जिनीया विद्यापीठातील फुफ्फुसरोगतज्ञांकडे गेले. माझ्या फुफ्फुसांचा एक्स-रे त्यांनी मला दाखवला, जो एक छोटा ४ सेंटीमीटरचा वाटोळा भाग सोडून सर्वत्र काळा होता. ते बघितल्यावर मी अग्निहोत्र करण्यास सुरवात केली. एक आठवड्यातच मी माझी अस्थम्याची सर्व औषधं घेणं बंद केलं व पाठोपाठ स्टेरॉईड्स पण.

आणि मग कोरोना विरुद्धची लढाई जिंकणं सहजपणे शक्य होऊ शकतं.

थोडक्यात अग्निहोत्राचे जे फायदे अनुभवावयास मिळाले आहेत ते बहुविध आहेत. एक तर आपलं कोरोना विषाणूपासून होणा-या संक्रमणापासून संरक्षण करण्यास मदत मिळण्याची व दुसरं म्हणजे आपली प्रतिकारशक्ति वाढवण्याची खूप शक्यता अग्निहोत्र करतं यात काही संदेह नाही. अधिक संशोधनाद्वारे भविष्यात इतर काही फायद्यांचे पुरावेही आपल्यासमोर येऊन अग्निहोत्र एक सामर्थ्यशाली अस्त्र बनू शकेल.

संदर्भ :

1. एलिझबेथ मेना अग्निहोत्रावर, माद्रिद स्पेनवरून – यूट्यूब, डॉ. राजिमवाले, ऑक्टोबर १९, २०२०.

तीन महिन्यांनंतर मी परत डॉक्टरांकडे गेले. माझ्या फुफ्फुसांचा परत एक्स-रे काढून ते म्हणाले, “मला माहित नाही तुम्ही काय केलतं ते, पण तुमची फुफ्फुसं आता अगदी स्वच्छ आहेत. आता तुम्हाला कुठलही औषध घ्यायची जरूरी नाही.”

अस्थमाच्या अनेक रोग्यांना डॉनासारखाच अनुभव आला होता. अस्थमा मुख्यत्वे आपल्या फुफ्फुसांवरच परिणाम करतो. या सर्व उदाहरणांवरून हे स्पष्ट होतं की अग्निहोत्र फुफ्फुसांना बळकट करतं आणि आपल्या शरीराला श्वसनरोगांविरुद्ध अधिक संवेदनक्षम बनवतं.

मधुमेह, कॅन्सर झालेल्या रोग्यांच्यात आलेले असे अनेक अनुभव अग्निहोत्राच्या परिणामकारितेला पुष्टी देणारेच आहेत. अस्थमा असो मधुमेह असो किंवा कॅन्सर असो अश्या वेगवेगळ्या रोगांतून बरं करण्यासाठी अग्निहोत्र व त्याची राख हे अत्यंत प्रभावशाली आहेत हे आता अनुभवाने सिद्ध झालं आहे. पर्यायाने ते आपली प्रतिकारशक्ति वाढवतात

2. अभंग पी, पाटील एम आणि मोघे पी. – इंटरनॅशनल जरनल ऑफ एंथ्रॉपिकल्चरल सायन्स ऍंड रीसर्च ५, १११-१२० (२०१५)

3. कुमारी आर. पुनम, पंडा ए. के. आणि अतुल – दी बायोस्केन १०, ६६७-६६९ (२०१५).

4. राहुल नायर – जरनल ऑफ एक्जुपंक्चर ऍंड मेरिडीयन स्टडीज १०१४३-१५०(२०१७).

5. टॉम्पकीन्स पी आणि बर्ड सी – सिक्रेट्स ऑफ दी सॉईल, हार्वर कॉलीन्स पब्लिशर्स. न्यू यॉर्क , १९८९.

6. www.homahealth.com

In Memory of.....

- Vandana Joshi

Anant Purohit

(20/12/1931 - 04/08/2021)

Born in Nagpur and the eldest of 4 children, Anant gained a Bachelor of Technology in Chemical Engineering at Nagpur University. He worked at a cement company until 1963, when he was

Applied Science in Podiatry at Lincoln Institute of Health Science. He pursued and thoroughly enjoyed a career in podiatry for the next 30 years, eventually retiring at the age of 81.

It was during his time at Lincoln Institute, that he befriended a fellow student, who's wedding he attended. At the wedding, Anant came to meet his future "Aussie" wife Rita while his friend became his future son-in-law. Rita worked as a medical receptionist at a clinic. Anant later came to work at the same clinic, and their friendship grew and eventually led to marriage in 1996.

presented with the opportunity to migrate to Australia. Being the first in his family to migrate overseas, he saw this as an opportunity to continue his studies, further his career, all while having a grand adventure. In 1965, got a Diploma of Industrial Engineering from RMIT and continued working and living in Geelong.

My father, Kamalakar Joshi, fondly remembers Anant from his student days at Mohota College, Nagpur. They both migrated to Australia in the same year, resuming their friendship in Melbourne.

In 1980, he decided to change careers and returned to study, completing a Bachelor of

Family was very important to Anant, both here and in India. The couple travelled to India 5 times, to keep in touch with Anant's family. In turn, Anant's mother, sister, niece and various relatives also visited them in Melbourne. With his marriage to Rita, Anant gained 3 stepchildren, and over time, 7 grandchildren and 6 great grandchildren, to whom he was devoted.

Rita said Anant's best qualities were his kindness, helpful nature, beautiful personality and trustworthiness. Apart from his professional life, Anant was a keen gardener, with a love for roses. Anant was interested in Maharashtra Mandal,

regularly attending MMVIC programs, being a committee member and Marathi Sammelan committee member in the early 1990s. He and Rita travelled around Australia and the South Pacific, until Anant's health issues made it difficult to travel anymore.

Anant succumbed to several health conditions and passed away peacefully in hospital with Rita by his side. He will be sadly missed and fondly remembered by all who knew him.

आरती What's appची 🙏

- शुभदा गोखले

जय जै जय जै जय व्हॉट्स अॅप्पा
दर्शन तुझे करुनी मारीते गप्पा...

तुजला हाताशी ठेवी बाजूला
टिन-टून नादानी कान टक्करला
मोफतीया फोनानी उच्छाद केला
पतीदेवांचा रोष पत्करला
व्यापीला तूं माझ्या मनाचा कप्पा
येतां जातां तुजवर मारीते गप्पा... जैजै अॅप्पा-१

व्हिडीओ-ऑडीयो बघूनी ऐकूनी
मौजेत जाती क्षण आनंदूनी
बोध आणि ज्ञानांचे अमृत वाचूनी
करमणूक होई तसबिरी पाहूनी
टेक्नॉलॉजीतूनी हा गांठला टप्पा
हाती धरुनी तुजला मारीते गप्पा... जैजै अॅप्पा-२

शुभदिनी सुप्रभाती कॉफी पिऊनी
वाढदिनी केक करी सुंदर सजवूनी
कोण कधी कुठं जाते येते कोठूनी
मैत्रीच्या धाग्यात गेले अडकूनी
तुजसाठी रचिली ही आरती शुभदानी
सुखशांतीची रजनी येई मम नयनी
स्वप्नातूनही तुजशी मारीन मी गप्पा
जयजै-जयजै जय व्हॉट्स अॅप्पा -3

Melbourne.... मला तुझ्यावर भरोसा नाय हाय

- राजीव घैसास

Melbourne, मला तुझ्यावर भरोसा नाय
हाय.....नाय हाय II धृ II

Melbourne च weather किती Windy...
Windy

त्या मुळे वाजते मला थंडी.....थंडी
थंडी मुळे होतो मला Cold Cold....Cold Cold
Melbourne तू माझ्या संग गोड बोल.....गोड बोल

Melbourne, मला तुझ्यावर भरोसा नाय
हाय.....नाय हाय II१II

Melbourne ची Metro किती Slow Slow.....
Slow Slow

Peak-Hour मध्ये होते ती overflow....
overflow

Metro चा Engine कसा गोल गोल..... गोल गोल
Melbourne तू माझ्या संग गोड बोल.....गोड बोल

Melbourne, मला तुझ्यावर भरोसा नाय
हाय.....नाय हाय II२II

Melbourne मध्ये खेळतात फक्त Footy....
Footy

Footy च्या दिवशी मिळते सुट्टी.....सुट्टी
Footy चा Ball नाही गोल गोल.....गोल गोल
Melbourne तु माझ्या संग गोड बोल.....गोड बोल

Melbourne, मला तुझ्यावर भरोसा नाय
हाय.....नाय हाय II३II

Melbourne मध्ये होतात रोज Job Cuts....
Job Cuts

Dollar होतात खर्च ईथे दहापट.....दहापट
Dollar चा आकार कसा गोल गोल.....गोल गोल
Melbourne तू माझ्या संग गोड बोल.....गोड बोल

Melbourne, मला तुझ्यावर भरोसा नाय
हाय.....नाय हाय II४II

CBD मध्ये चालतात फक्त Tram.....Tram
Tram मुळे होतो Traffic Jam...Traffic Jam
Jam मुळे होतो सगळा झोल झोल...झोल झोल
Melbourne तू माझ्या संग गोडबोल.....गोडबोल

Melbourne, मला तुझ्यावर भरोसा नाय
हाय.....नाय हाय II५II

Melbourne मध्ये आहे एक City Loop....City
Loop

City Loop वर असते train ची गर्दी खूप...गर्दी खूप
त्या Loop वर फिरते train गोल गोल...गोल गोल
Melbourne तू माझ्या संग गोडबोल.....गोडबोल
Melbourne, मला तुझ्यावर भरोसा नाय
हाय.....नाय हाय II६II

Dandenong वर होते रोज train
Terminate... Terminate
शिव्या घालून म्हणतो आम्ही.... What the hell
mate.... hell mate
Metro तू ह्याच्यावर काहीतरी बोल बोल... बोल
बोल
Melbourne तू माझ्या संग गोड बोल..... गोड बोल
Melbourne, मला तुझ्यावर भरोसा नाय
हाय..... नाय हाय II७II
नाय हाय.... नाय हाय... नाय हाय

Time

- Mukund Naik

The legendary Mr. Stephen Hawking,
Set the scientific world rocking!
Sent his "Time Travellers" Party invite,
A year after the party night!
RIP dear departed Mr. Stephen Hawking

दे दर्शना नारायणा

- नलिनी भुजंग

केली कैक दिन साधना
मूर्ती समोर बसून केलेली आराधना
आसुसले मन तुझ्या दर्शना
दे, दर्शना, नारायणा, दे दर्शना
घातिले तुज पंचामृत स्नाना
ओवाळीले घालूनि घृत निरांजना
तुळशीहार, पुष्पहार आणिले घालण्या
उदबत्तीचे सुगंध दरवळती नाना

रौप्य ताटी वाढिले सुग्रास पक्वान्ना
ठेविले त्यावर तुळशीच्या पाना
जागविले वायु प्राण, अपान, उदाना
आणिक दुसरे दोन व्यान, समाना

ठेविली निरांजने उजळुनी रौप्य ताम्हना
आले भक्तजन आरती गायना
झांज, टाळ, मृदंग वाजती पहा ना
मग्न होऊनी गाती भक्तजना भजना

गीतेत दिलेस तू एक वचना
सांगि तले होतेस तू अर्जुना
धरतीवर होईल जेव्हा भार अधर्मा चा
घेऊनी अवतार तारीन मी विश्वाला

कर जोडूनी मागते सुख शांती समाधाना
घाल झोळीत माझ्या या दाना
नको ते, परंतु आसुसले मन तुझ्या दर्शना
दे, दर्शना, नारायणा, देदर्शना
कर धर्माची संस्थापना, दे जनासी आश्वासना
दे, दर्शना, नारायणा, दे दर्शना

ताऱ्यांचे पृथ्वी पासूनचे अंतर

- प्रशांत पाटिल

रात्रीच्या आकाशात बघतना तुम्हाला त्या ताऱ्यांच्या अंतराचा कधी प्रश्न पडला आहे? अर्थात पडला असेलच. मलाही खूप वर्षांपासून पडलेला आहे. लहानपणापासून रात्रीचे आकाश पाहणे हा माझा आवडता छंद होता. संगमनेर सारख्या छोट्या शहरात वाढल्या मुळे तसेच गावाबाहेर राहत असल्या मुळे आकाश निरभ्र व खूप सुंदर दिसायचे. त्यातच वडील वेगवेगळे नक्षत्र ग्रह यांच्या गमतीजमती व गोष्टी सांगायचे. त्यामुळे रात्रीचे आकाश आणि ताऱ्यांचा आकर्षण खूप वाढले. त्यातच ऐंशीच्या दशकामध्ये 'स्टार ट्रेक' हि टीव्ही सिरीयल शेजाऱ्यांकडे बघायला मिळाल्याने परग्रह, तेथील ग्रहवासी, भूगोल, हवामान याच्या बदल कुतुहल वाढले. मग जमेल तशी पुस्तके गोळा करून, अवकाशातील ग्रहगोलांबद्दल अभ्यास करू लागलो. आकाशगंगा, कृष्णविवर, लाल राक्षसी तारा, श्वेत बटू असे अद्भुत शब्द व अवकाशातील सर्व महाकाय ग्रह गोळे यांनी चांगलेच वेड लावले. पृथ्वीवरून फक्त दोन प्रतलात दिसणाऱ्या अवकाशाच्या महाकाय डोम मध्ये माणसाने तारे कसे शोधले असतील याचा प्रश्न पडतो.

या प्रश्नाच्या उत्तराचा शोध घ्यायचा, मी बरीच पुस्तके वाचून प्रयत्न केला. स्टीफन हॉकिंग चे 'ब्रीफ हिस्ट्री ऑफ टाईम' फार लवकर वाचले पण काही कळले नाही कारण पुस्तकं पूर्ण इंग्लिश मध्ये होते आणि माझे शिक्षण मराठीतून झालेले. त्याने आपण एका चांगल्या कालखंडात राहत आहोत याची जाणीव मात्र झाली. असामान्य लोकांनी खूप जगावेगळे शोध लावले आणि त्याचे फळ आपण आधुनिक माणसे चाखत आहोत. हे सर्व वाचत असतानाच ताऱ्यांच्या अंतरा बदल शोध कसा लागला याच्या बदल मला इतरांसारखाच प्रश्न पडत असे परंतु अवकाशातील ग्रह

तारे यांचे जग समजून घेण्यातच माझा सर्व वेळ गेला होता.

पण आता काळ बदलला आहे. पूर्वी सारखे पुस्तकांवरच विसंबून राहावे लागत नाही. इंटरनेट आणि गुगल यांच्यामुळे सर्व माहिती एका बोट्याच्या टप्प्यात आली आहे. खूप दिवसांपासून असलेला ताऱ्यांचा अंतरांचा प्रश्न माझ्या डोक्यात परत घोळू लागला आणि मी इंटरनेट वर ताऱ्यांच्या अंतराचा शोध कसा लागला हा प्रवास शोधू लागलो.

तसं म्हणलं तर सर्व खेळ प्रकाशाचा आहे. आपण नैसर्गिकपणे फार लांबचं पाहू शकत नाही आणि आपण जे काही पाहू शकतो ते फक्त दोन मितीत. कारण प्रकाश किरणे आपल्या डोळ्यात शिरल्यानंतर दुमित प्रतल retina वर आदळतात व आपण सवयीप्रमाणे किंवा अंदाजावर खोली (डेप्थ) ओळखतो. हे सर्व आपण डोळ्याच्या visibility range बदल बोलतोय. ती साधारण काही मीटर पुरतीच मर्यादित आहे.

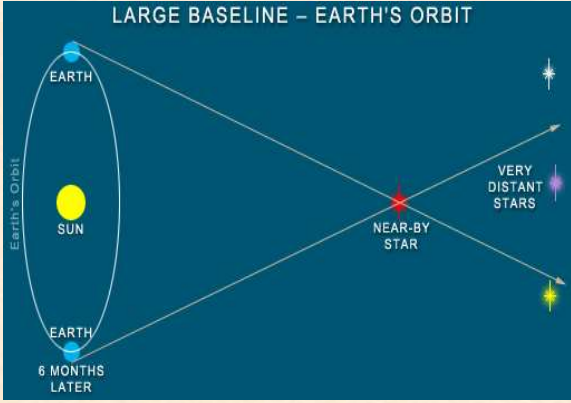
दुर्बिणीचा शोध लागला आणि मानवास बऱ्याच गोष्टी जवळ दिसू लागल्या. दुर्बिणीच्या शोधामुळेच पृथ्वी हि सूर्याभोवती फिरते हे मानवास उमजले. नाहीतर तोपर्यंत पृथ्वी मध्य भागी असून आपल्या भोवतीच आकाशाचा डोम फिरतो आहे असे अनेक गैरसमज होते. दुर्बिणीमुळे त्यातून आपण बाहेर आलो. यथाअवकाश trigonometry च्या साह्याने पृथ्वी व सूर्या मधील अंतराचा शोध लागला. ग्रहांच्या अंतराचा प्रश्न कोपर्निकसने १५ व्या शतकात सोडवला होता. साध्या कंपासच्या साह्याने सर्व ग्रह सूर्याभोवती फिरत असल्याचा शोध लागला असल्यामुळे व trigonometry चे साधे नियम वापरून अंतर शोधले.

ग्रह जरी १०-१०० कोटी किमी लांब असले तरी आपण एकाच सौरमालेतील असल्याने एकमेकांचे शेजारी असल्यासारखे आहे. तारे मात्र कमीत कमी 4000000 कोटी किमी लांब असतात.

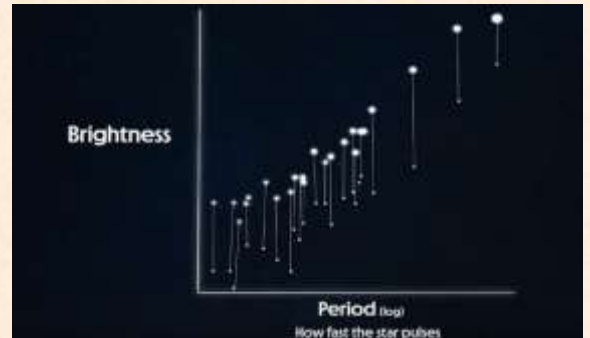
ग्रहांच्या अंतराच्या गणिताचा उपयोग मात्र आपल्या ताऱ्यांचा बाबतीत अजिबात उपयोगी नव्हता कारण ग्रहांचे अंतर कमी पण ताऱ्यांचे अंतर खूपच जास्त होते. त्यासाठी मानवाला उपयोग झाला तो म्हणजे parallax चा. हि टर्म सर्वांनी कुठेना कुठे ऐकली असेलच. कोणतीही वस्तू कुठे आहे, हे बघणारा कुठून बघतो, त्याच्या जागे वरून ठरते.

पृथ्वीच्या बाबतीत, ती कायमच सूर्याभोवती फिरत असल्यामुळे अवकाशातील ग्रह तारे आपण सूर्याभोवती कुठे आहोत, त्याप्रमाणे बदलतात. एखादा तारा प्रत्येक ठिकाणावरून वेगवेगळ्या 'कोना' मध्ये दिसतो. जून मधला तारा आणि डिसेंबर मधील तोच तारा आपल्याला वेगळ्या कोनात दिसतो. या माहितीचाच उपयोग करून संशोधकांनी इतर ताऱ्यांचे अंतर शोधून काढले. आपल्याला पृथ्वी आणि सूर्यामधील अंतर माहिती आहे. वेगवेगळ्या वेळेस एखादा तारा सूर्य सापेक्ष कोणत्या कोनात पृथ्वीवरून दिसला याची trigonometry वापरून त्याचे अंतर काढले गेले. या पद्धतीनेच 300 प्रकाशवर्षे दूर असलेले तारे आणि त्यांचे पृथ्वीपासूनचे अंतर आपण शोधू शकलो. पण जेवढा तारा लांब तेवढा मधील कोन हा छोटा छोटा होऊ लागला आणि 300 प्रकाशवर्षे या

अंतरानंतर समांतर होऊन गेला त्यामुळे त्या पेक्षा लांब अंतरावरील तारे शोधता येणे अवघड होऊ लागले.

त्यामुळे वरील मोठे अंतर कॉम्प्युटरच्या सहाय्याने 1920 नंतर शोधू लागले. आता सर्वांना प्रश्न पडेल 1920 मध्ये कॉम्प्युटर कोठे होते? तर अर्थात हे कॉम्प्युटर कोणी मशीन नव्हते, तर चक्क, तो काही हार्वर्ड observatory मध्ये काम करणाऱ्या महिलांचा एक ग्रुप होता. नुकतेच मोठमोठ्या दुर्बिणींचा शोध लागला होता. या सर्व दुर्बिणींच्या मदतीने गोळा केलेली ताऱ्यांची माहिती ही कागदावर टिपण्याचे काम, ह्या सर्व महिलां 'कॉम्प्युटर' कडे होते. यातीलच एक महिला Henrietta Leavitt, हि एका कोपऱ्यातील आकाशपुंजाकडे लक्ष देण्याचे काम करत होती. तिला ऑब्झर्वेशन करताना असे लक्षात आले की काही ताऱ्यांची इन्टेन्सिटी ही थोड्याफार प्रमाणात ऑब्झर्वेशन कधी घेतो त्याप्रमाणे बदलत होती. काही तारे तीन-चार दिवस जास्त प्रकाशमान नंतर कमी प्रकाशमान तर काही एक किंवा दोनच दिवस होते. हे सर्व शोधण्यासाठी तिने गोळा केलेली माहिती सर्व एका मोठ्या ग्राफ मध्ये टाकली, त्यामध्ये Y axis वर तार्यांचा प्रकाश तर X axis वर किती दिवस त्यांना मंद ते जास्तीत जास्त प्रकाशमान होण्यास लागले हे तिने तपासले. तिच्या लक्षात आले की या सर्व लुक लुकणार्या ताऱ्यांमागे एक प्रकारचा पॅटर्न आहे.

जितके दिवस तो तारा कमी जास्त प्रकाशमान होण्यास घेत असेल तितका तो तारा खूप लांब आहे. ह्या नवीन

संशोधनामुळे एक वेगेळेच परिमाण अंतर शोधण्यास मिळाले.

हेच टेक्निक हबल ह्या शास्त्रज्ञाने आणखी परफेक्ट केले आणि त्याला एका ताऱ्यांच्या निरीक्षणात काहीतरी विलक्षण गोष्ट सापडली. त्याला जास्त अभ्यास केल्यावर असे लक्षात आले की तो तारा नसून एक पूर्णपणे गॅलेक्सी आहे आणि तीच प्रसिद्ध अँड्रोमेडा गॅलेक्सी.

त्यांच्या या शोधांमुळेच नासाने त्यांच्या नावाने

अवकाशातील सुप्रसिद्ध टेलिस्कोपला हबल नाव दिले.

आता अवकाशातील अंतरे शोधण्यासाठी अनेक नवनवीन टेक्निक्स शोधले गेले आहेत आणि ते पण एप सारख्या एका छोट्या प्राण्याकडून (मानव). एकीकडे मानवाच्या या प्रगतीचा हा प्रवास थक्क करणारा आहे, परंतु त्याचवेळी अंतराळातील आपल्या अस्तित्वाच्या क्षुद्रपणाची जाणीव करून देणाराही आहे.

कविता.. पण कशावर...!?

- प्रणव जतकर

कविता करायची, कविता करायची
पण कशावर...!?

कविता झाल्या आईवर... कविता झाल्या देवावर...
श्रावण येता सणांच्या... तर नित्य नूतन वर्षांच्या...
कारण मिळता कागदावर सुरु होई खर-खर...
कविता करायची... पण कशावर...!?

कविता झाल्या सणांवर... कविता झाल्या ऋतुंवर...
ढग येता पावसाच्या... तर कधी गुलाबी थंडीच्या...
टिपता एक-एक क्षण हवी कवीची नजर...
कविता करायची... पण कशावर...!?

कविता झाल्या दुःखाच्या... अन थोड्या विरहाच्या...
मन अल्लड आनंदाच्या... तर कधी विनोदाच्या...
प्रेम विषय निघता खच पडे भर भर...
कविता करायची... पण कशावर...!?

कविता झाल्या देशांवर... कविता झाल्या राजांवर...
निवडणुका येता नेत्यांच्या... अवचित झालेल्या
गोत्यांच्या...

सगळ्या-सगळ्या करून झाल्या हजर...
कविता करायची... पण कशावर...!?

चारोळ्या झाल्या... लांबोळ्या झाल्या...
श्लोक झाले... दास-बोध झाले...

बालकाव्य झाली... काही कालबाह्य देखिल झाली...
कवितासंग्रह झाले... कवींकडे चक्क द्रव्यसंचय
झाले...

सांगा काही शिल्लक असेल तर...

कविता करायची... कविता करायची...
अहो पण कशावर...!/? आता नक्की कशावर...!/?

‘मी विनोदी लेखक व्हायचं ठरवलंय’

- नचिकेत देखणे

मी विनोदी लेखक व्हायचं ठरवलंय! चपापलात ना? तुम्हाला वाटत असेल “हा कालपर्यंत बरा होता, मधनंच ह्याला काय झालं?” घाबरून जाऊ नका. माझी केस हाताबाहेर गेली नाहीये. उलट डोक्याबाहेर जाणाऱ्या केसांमुळेच मी हा निर्णय घेतलाय. झालंय असं की, महागाईच्या जमान्यात केसांनी माझा न्हाव्याकडे होणारा खर्च वाचवायचं ठरवलंय. ह्या घटत्या केशसंभारामुळे होणारी तूट भरून काढायला पोटांने पुढाकार घेतलाय. जिथे आपल्याच केसांनी आपला गळा कापला, तिथे त्या बिचाऱ्या पोटाला दोष देण्यात काय अर्थ? वाढू दे त्याला! शिवाय चष्म्याच्या नंबरानेही ह्या वाढत्या गंगेत हात धुवून घ्यायचे ठरवले आहे.

आता तुम्ही म्हणाल, ह्या सगळ्याचा आणि लेखक होण्याचा काय संबंध? सांगतो. या सगळ्या चढउतारानंतर मी पोक्त दिसायला लागलोय असा सौं चं मत पडलंय. मित्रमंडळी तर चक्क माझी गणना म्हाताऱ्यांमध्ये करू लागले आहेत. अवकाळी येणारा पोक्तपणा हा जरी सामान्यांसाठी चिंतेचा विषय असला, तरी तोच लेखकाला भारदस्तपणा या नावाखाली शोभून दिसतो. डोक्यावरचे गेलेले केस हे जीवनानुभव बनून लेखकाच्या शिदोरीमध्ये भर टाकून जातात, आणि वाढलेलं पोट त्याच्या लिखाणात वजन आणण्याचं काम करतं. असं खरंच होतं की नाही माहित नाही, पण लोकांना दिसताना तरी असंच दिसतं. अहो, म्हणूनच वाईटातून चांगलं शोधण्याच्या माझ्या स्वभावानुसार मी लेखक व्हायचं ठरवलंय. फेसबुक आणि whatsapp वर लांबच लांब messages लिहायचा दांडगा अनुभव पदरात असल्याने हा उपक्रम माझ्यासाठी फारसा जड नाही.

तुम्ही विचाराल की लेखकच व्हायचं होतं, तर विनोदी लेखकच का? खरंतर मी आधी कवीच व्हायचं ठरवलं होतं. त्यात काही फारसे कष्ट नाहीयेत हे मी चाणाक्षपणे हेरून ठेवलं होतं. फक्त चार ओळी लिहिल्या तरी स्वतःला कवी म्हणवून घेता येतं, हे माझ्या "किमान कष्टात कमाल परिणाम" या धोरणाला मानवणारं होतं. (ह्या धोरणाला सामान्य लोक आळशीपणा म्हणतात. म्हणू द्या त्यांना. हाच फरक आहे लेखक आणि सामान्यांमधला). तर मी जोशात कवी होण्याच्या मार्गावर वाटचाल चालू देखील केली होती. पण यमक जुळवण्याचं गमक काही मला सापडेना. त्याखेरीज "जे न देखे रवी ते देखे कवी" हा ही एक अडथळा होता. जिथं जवळचं बघायलाही मला चष्मा लागतो, तिथं असलं काहीतरी बघणं कसं शक्य होतं?

तरीही मी निराश न होता चारदोन कवितांचा घाणा काढला आणि काही जाणकार लोकांना त्या कविता दाखवल्या. आयुष्यात खूप दुःख असल्याशिवाय चांगल्या कविता करता येणार नाहीत, असं त्यांचं मत पडलं. गळणारे केस आणि वाढणारं पोट याखेरीज माझ्या आयुष्यात कसलं दुःख नाही. फक्त कविता लिहिण्याकरता आपला सुखी जीव दुःखात लोटावा असं मला वाटेना. त्यामुळे मी माझ्या आयुष्यातला कवितांचा धडा कायमचा संपवला.

तुम्हाला प्रश्न पडला असेल, की मी कवितांवरून थेट विनोदी लेखनाकडे कसा वळलो? हा मार्ग काही सोप्या नव्हता. अनेक दिवस आत्मचिंतन केल्यानंतर (असे जड जड वापरल्याशिवाय लेखक बनता येतच नाही.) प्रेमकथा लिहाव्या असा विचार मनाला चुंबुन गेला. पण इथेही अनेक यक्षप्रश्न (बघा. जमतंय की नाही लेखक बनणं?) समोर उभे ठाकले. एकतर हिंदी

सिनेमांनी हा विषय अगदी चावून चावून चोथा करून टाकला आहे. त्यात मला स्वतःला प्रेमाचा अनुभव शून्य! कॉलेजमधल्या सर्व प्रेमकथा सुरु होण्यापूर्वीच संपल्या. एव्हाना त्या पंचतंत्र आणि इसापनीतीपर्यंत देखील पोहोचल्या आहेत. कॉलेज संपल्यावर आमचं रीतसर पत्रिका पाहून लग्न झालं. लग्नानंतर प्रेमाचे शब्द ऐकण्याची सवयच गेलीये. शिवाय मित्रांच्या मते स्वानुभवाशिवाय या विषयावर लिखाण करणे शक्य नाही त्यामुळे हा मार्गही आपोआपच माझ्यासाठी बंद झाला.

आता माझ्यासमोर दोनच पर्याय होते. एकतर थरारक आणि suspense असं काहीतरी लिहायचं, नाहीतर गेला बाजार सरळ विनोदी लिखाण चालू करायचं. थरारकथा लिहिण्यात तशी अडचण काही नव्हती, पण अशा गोष्टी लिहिणाऱ्यांना आपल्याकडे साहित्यिक मानत नाहीत. त्यात अशा कथांमध्ये नायकाला जी धावपळ करावी लागते, त्याचा नुसता विचार करून देखील मला धाप लागायला लागली. माझ्या कि.क.क.प. (किमान कष्टात कमाल परिणाम हे सूजांस सांगणे न लगे) तब्बेतीला हे प्रकरण झेपणारे नव्हते. त्यामुळे राहता राहिला विनोदी लेखनाचा सोप्या पर्याय आणि तोच मी निवडला. आता तुम्हाला कळलं असेल की मी ह्या निर्णयाप्रत कसा येऊन पोहोचलो.

तुम्हाला वाटत असेल की मी विनोदी लेखनाला सोप्या पर्याय का म्हणतोय. त्याला दोन कारणं आहेत. पहिलं म्हणजे social media वरून येणाऱ्या forwarded messages चा माझा व्यासंग. वेगवेगळ्या सचित्र विनोदांपासून ते "शेवटी गुरुजींनी स्वतःलाच छडी मारून घेतली" अशा सर्व प्रकारच्या विनोदांचे मी रोज रसग्रहण आणि विश्लेषण करत असतो. त्यामुळे विनोदनिर्मिती करणे हा आता माझ्या ड्याव्या हातचा खेळ झालाय (कारण त्या हातातच मोबाईल असतो.) दुसरं कारण असं की आपण केलेला विनोद समजून घेण्याची जबाबदारी वाचकांवरच जाऊन पडते.

आपला एखादा विनोद वाचणाऱ्याला आवडला नाही, तर तो त्याच्या बौद्धिक कुवतीच्या बाहेरचा होता असं म्हणायला आपण मोकळे. म्हणूनच मी म्हणालो की मी विनोदी लेखक व्हायचं ठरवलंय.

काय म्हणालात? तुम्हाला माझा लेख विनोदी वाटला नाही? यावरचं माझं उत्तर मी तुम्हाला आताच सांगितलंय. नाही का?

NOSTALGIA

- Mukund Naik

A kaleidoscope of rusty memories flash in
the night,

Blurry forgotten snippets in black and
white;

Glorious sunset, ocean breeze whistling to
a beat,

Warm waves caressing cold feet;

Clinking glasses, crackling fire, laughter
fading away,

Haunting melodies as we gently lilt and
sway;

Cool nights, stolen moments, fleeting
touches,

Searing heat, aching hearts and parting
rushes;

But alas, Oh rising dawn don't shadow my
ebbing euphoria,

And leave me alone bathed in a bitter-
sweet sweat of lingering nostalgia

POEMS FOR GEEKS

- Mukund Naik

$E \neq mc^2$

A tired and sleepy looking Mr. Albert
Einstein

Exclaimed, "This morning is just not that
fine"

Woke up from a horrible nightmare,

I dreamt E is not equal to m c square

Poor de-energised Mr. Albert Einstein.

Boolean

- Mukund Naik

I love you Boolean my little lazy hero,

Make up your mind if you are One or Zero

अद्भुत..

- वैशाली केदार

30-35 वर्षापूर्वीची गोष्ट. तेव्हाचं पुणं माहीत असलेल्यांना सेनापती बापट रोड वरचा डायसी स्पायसी हॉटेल चा चौरस्ता आठवत असेल. चौरस्ता अजून आहे पण त्या हॉटेलचं नाव अनेकदा बदललं. त्यामागचं रमेश मार्केट मात्र अनेक वर्ष तसंच होतं - अजून असावं. रमेश मार्केटच्या बिल्डिंग मध्ये दुसऱ्या मजल्यावर आमचं घर. स्वयंपाकघराच्या खिडकीतून समोरचा चौरस्ता आणि त्यामागचा जॅकरांदा दिसायचा. सुंदर जांभळ्या फुलांनी बहरलेला. अतिशय आवडायचा. अजून आवडतो.

खिडकी ही सर्वांची आवडती जागा. अगदी रात्री उशिरापर्यंत वर्दळ असायची - त्यामुळं करमणूक कायम. रात्री बाराच्या पुढे मात्र शुक्रशुक्राट व्हायचा. तोही छान वाटायचा. मला निशाचर असं नाव लहानपणापासूनच पडलं होतं. रात्री अपरात्री जाग आली आणि पटकन पुन्हा झोप लागली नाही की हातात दुधाचा कप आणि मी खिडकीजवळच्या खुर्चीवर. अधून मधून ट्रक जायचा. बाकी वेळ रस्त्याकडे बघत गाणं गुणगुणायचं. नाहीतर काहीतरी विचार डोक्यात चालू असायचाच.

अशीच एक रात्र. तेव्हा माझी नोकरी मुंबईला होती. एक-दोन दिवसांच्या सुट्टी साठी घरी आले होते. पहाटे जाग आली - ३-४ वाजले असतील. बऱ्याच दिवसांनी घरी आले होते म्हणून दूध गरम केलं आणि आवडत्या खिडकीजवळच्या खुर्चीवर जाऊन बसले. सर्वत्र शांतता होती. गारठा होता आणि हलकी वाऱ्याची झुळूक अधूनमधून येत होती. अतिशय प्रसन्न वातावरण होतं. तंद्री लागली.

घरंघरं घरंघरं ... तंद्री भंग झाली. आवाज कुठून येतोय समजेना. जरा घाबरले. पण लक्ष देऊन बघू लागले. नजरेपलीकडून उजव्या बाजूनी फुटपाथ वरून एक १०-१५ वर्षांची पोरगी स्केटिंग करत नजरेत आली. त्या कोपऱ्यावर रस्त्याला बऱ्यापैकी चढ आहे. नवल वाटलं. साधा विचार केला - वेळ चांगली शोधली

प्रॅक्टिस करायला. अपेक्षा अशी होती की तिच्यामागून वडील येताना दिसतील. पण एकटीच दिसली. पांढरा फ्रॉक आणि स्केट्स. फुटपाथ संपल्यावर उलटी वळली आणि दिसेनाशी झाली.

घरंघरं घरंघरं ... चकरा चालू राहिल्या. वर येताना दिसायची आणि वळून परत खाली गेली कि दिसेनाशी व्हायची. मी खुर्चीवर खिळले होते. आईला उठवायचं तर वाटलं दिसेनाशी व्हायची. मग आईला वाटेल वेड लागलं. म्हणून बसून राहिले. ते दृश्य आणि तो आवाज चालू राहिला. तोपर्यंत चांगलीच भिती वाटायला लागली होती. जिवाचा थरकाप - छातीत धडधड. पण नजर हलेना. असं वाटत होतं की आपण बघायचं बंद केलं तर दिसेनाशी होईल. किती वेळ अशी बसले कोणास ठाऊक.

शेवटी डोळे बंद केले. मान फिरवली आणि हळूच उठले. दूध संपवलं. कप विसळून ठेवला आणि दिवा बंद करून पुन्हा झोपायला गेले. डोक्यावरून ब्लॅकॅट ओढून घेतलं. लगेच झोप लागली. पुन्हा उठले तेव्हा बाहेरचं जग नेहमीप्रमाणे चालू झालं होतं.

आज या गोष्टीला ३० च्या वर वर्ष होऊन गेली. याची वाच्यता आजपर्यंत कोणाजवळही केली नाही. काय सांगणार? कदाचित याला साधं सोपं स्पष्टीकरण असेल. कदाचित नसेलही.

त्या आधी आणि त्या नंतर कधीही मला अश्या प्रकारचा अनुभव आला नाही.

तो केवळ भास नव्हता याची मला खात्री वाटते. मग या मागचं रहस्य काय?

इतकी वर्ष या गूढाचा एकटीच विचार करते अधून मधून. आज पहिल्यांदा स्क्रीनवर उतरवलं. लिहिताना सुद्धा छातीत थोडी धडधड आहेच.

कोणाला हा अनुभव ओळखीचा असेल किंवा या बदल काही माहिती असेल तर जरूर संपर्क साधा!

Man's Best Friend

- Mukti Prabhu

A converted dog lover

A dog is a man's best friend. मग आम्हा बायकांचं काय?

माझा जन्म आणि लहानपण मुंबईत गेलं त्यामुळे पाळीव प्राण्यांशी संबंध कमीच, मात्र रस्त्यावरच्या कुत्र्या-मांजरांपासून लांब राहणे हे मुंबईकरांना शिकवावे लागत नसावे. अगदी लहान असताना मी बोबडी नसले तरी कुत्रा आणि मित्र हे दोन शब्द मात्र बोलायला खूप वेळ लागला असे आई वडील सांगतात.

लहानपणी मैत्रिणींसोबत मी चित्रकलेच्या क्लासला जायचे. स्वतःच्या घराबाहेर उभ्या असलेल्या मधुराला अचानक रस्त्यावरच्या कुत्र्याने चावलेलं मी पाहिलंय. त्यानंतर पोटात injections घ्यायची हे ऐकून माझ्या पोटात गोळा आला होता. माझ्या मावसभावाने मला सायकल चालवायला शिकवली. एकदा मागे कुत्रा लागल्यामुळे तो मला सोडून पळून गेला आणि एक दोन मिनिटे मी स्वतः (जीव मुठीत धरून) सायकल चालवली. नंतर आपण एकटेच आहोत हे लक्षात आल्यामुळे म्हणा किंवा कुत्र्याच्या भीतीमुळे म्हणा, सायकल सोडून आम्ही जवळच्या घरात पसार. तेंव्हापासून श्वानसंप्रदायाला आमची इंटर्नल gratitude, कारण त्या दिवसानंतर सायकल एकदम मस्त येऊ लागली. एकंदरीत काय माझी आणि चार पायी प्राण्यांची कधी मैत्री अशी झालीच नाही.

कामानिमित्त लग्नानंतर मी Melbourne ला आले. नशिबानं माझ्या नवऱ्यालाही प्राणी प्रेम कमीच. एकदा ऑफिसला जाताना मला एक माणूस आणि एक कुत्रा रस्त्यात भेटले. कुत्रा लहान पण मोकळा होता. ते पाहून लहानपणीच्या सगळ्या आठवणींचा धबधबा दाटून

आला आणि मी जागच्या जागीच थांबले. त्या माणसाला माझी भीती जाणवली कि काय, तो म्हणाला,

"Oh don't worry hun, he's harmless".

माझ्या तोंडातून spontaneous response आला,

"He may well be, but I am not".

त्याच्या चेहेऱ्यावरचे भाव दया ते राग आणि निराशा असे पटकन बदलताना मला दिसले. त्याने त्या पिल्लाला उचलून मला जायला वाट दिली आणि मी पण सुटकेचा श्वास सोडला.

काही वर्षांनी मुलांनी pet चा आग्रह केला. खूप समजुती काढल्यानंतर आम्ही दोघांनी त्यांना फिशर्टन्क हे compromise सुचवले. ज्या प्राण्यांना मला कधीच स्पर्श करायला लागणार नाही ते सांभाळायला माझी काहीच हरकत नव्हती.

२०२० मध्ये कोरोना ने जगभर थैमान घातले. आम्ही पण घरातच कोंडले गेलो होतो. Adventurous कूकिंग एक्सपेरीमेंट्स, बागकाम, आणि सायकलिंग नंतरही काहीतरी कमी जाणवतच होती. माझ्या मुलीने तिच्या १३ व्या वाढदिवसानिमित्त आम्हाला एक Powerpoint presentation दिले. एक कुत्रा आयुष्यात किती आनंद आणू शकतो या बदल. खूप सारी आश्वासनही मिळाली.

In a moment of weakness, आम्ही उभयतांनी बालहड्डाला बळी पडून एक छोटं पिल्लू घरी आणलं. पहिल्यांदा मला फारच अस्वस्थ वाटत होतं. मी मनाशी ठरवलं होतं कि हा मुलांचा कुत्रा आहे. I don't need to be involved. मी काही त्याला हात लावणार

नाही. पण नियतीच्या मनात काही वेगळंच होतं. आठ आठवड्यांचं ते पिल्लू घरी आलं, दुडूदुडू पळू लागलं. काही दिवस तर जणू तिसरं बाळच घरात होतं. मी फक्त त्याचं जेवण घायचं काम करायचे पण तो मात्र सावलीसारखा माझ्या मागेमागेच.

मुलांच्या शाळा चालू झाल्यावर त्याला फिरायला कोण नेणार? त्या निमित्ताने माझा व्यायाम होतो म्हणून मग मी ती जबाबदारीही उचलली. एकदा त्याला जवळच्या पार्क मध्ये नेले असताना एका मोठ्या कुत्र्याने त्याच्या पायाचा चावा घेतला. हे पिल्लू कळवळलं, माझी मुलगी रडारड करत होती आणि एका क्षणात मी त्याला उचलून घेतलं. माझ्या शर्टवर त्याचं रक्त. जिवाच्या आकांताने दुसऱ्या मालकाशी भांडून त्याला घरी घेऊन आलो.

त्याच दरम्यान Netflix वर एक चित्रपट आला- A dog's Life. मी माझ्या धाकट्या मुलीसोबत तो पाहत होते. एका सीन मध्ये मेन character चा कुत्रा मरतो. मी उठून निघून गेले आणि त्यानंतर माझ्या लक्षात आलं, माझ्या दोन मुली झाल्यापासून मी कोणताही मुलांबाबतचा tragic शो किंवा चित्रपट पाहू शकत नाही. That is when I realised, I was in love again.

JC is now just over one year old. He is an integral part of our family. I won't trade him for anything. And Yes! A man's best friend is a woman's best friend too.

जगणे जरा जगून घे..

- नितीन राक्षे

प्रभातीच्या रवी किरणातून मित्रा,
धैर्य संकल्प रूजवून घे.

आहे पहाट जोवरी, दवबिन्दु मनसोक्त पिऊन घे.
श्वास आहे तोवरी वेड्या, जगणे जरा जगून घे.

मौल्यवान ते क्षण गड्या, एकेक ते वेचून घे.
आहे भान जोवरी, बेभान थोडे जगून घे.
श्वास आहे तोवरी वेड्या, जगणे जरा जगून घे.

दिनमानाच्या चक्रातून शोन्या, वळून मागे पाहून घे.
आहे जाण जोवरी, अनुभवातून थोडे शिकून घे.
श्वास आहे तोवरी वेड्या, जगणे जरा जगून घे.

आयुष्याच्या मध्यान्ही रावा,
वृत्ती समाधानी बाणवून घे.
आहेत प्रहार दोन जोवरी, अध्यात्म थोडे सजवून घे.
श्वास आहे तोवरी वेड्या, जगणे जरा जगून घे.

संधीकालच्या रंगप्रभेतून सख्या,
प्रेमरंग आर्त टिपून घे.
आहे मनःप्राण जोवरी, प्रेम स्वरूप होऊन घे.
श्वास आहे तोवरी वेड्या, जगणे जरा जगून घे.

रात्रीच्या मग अंधारातून बाळा, अंतःप्रकाश तेऊन घे.
आहे जीवनज्योत जोवरी, कृष्णस्वरूपात सामाऊन घे.
श्वास आहे तोवरी वेड्या, जगणे जरा जगून घे.

ऋग्वेदकालीक भूशास्त्र विज्ञान

- डॉ. अविनाश वसंत करपे

भारतीय उपखंडात जन्माला आलेली सनातन संस्कृती कितीतरी हजारो वर्ष जुनी समजली जाते. एवढ्या वर्षांमध्ये सहस्र अध्यात्मिक, वैद्यकीय, तंत्र मंत्र, आणि दर्शन, यांची कृती या उपखंडात झाली आहे. या सर्वांमध्ये वेद हे सर्वात प्राचीन समजले जातात. वेदांमध्ये सुद्धा ऋग्वेद हे सर्वात प्राचीन समजले जाते. परंतु आपल्या या संस्कृतीच्या आद्य रचना विषयी किती लोकांना माहिती आहे? आपण लोकं बहुतांश वेळी " या गोष्टी कर्मकांडाच्या आहेत" म्हणून यांच्याकडे दुर्लक्षित करतो. सध्याच्या धावत्या जगात "कोणाकडे इतका वेळ आहे?" म्हणून समजून घ्यायला टाळाटाळ करतो. त्यात भरीव म्हणजे, या सर्व कृती जुन्या वैदिक भाषेतल्या आहेत (पुढे वाचूच त्याबद्दल), किंवा जुन्या संस्कृत मधल्या आहेत. आपल्याला बहुतांशी सामान्य संस्कृतच समजत नाही तर वैदिक संस्कृत तर लांबची. त्यामुळे आपलं लक्ष यांच्या अभ्यासाकडे आकर्षित होत नाही. या काही कारणामुळे वेदांविषयी आपल्या समाजात काही चुकीच्या धारणा आहेत. उदाहरणार्थ, अमुक अमुक वेदांमध्ये सांगितले आहे म्हणून आपल्या संस्कृती मध्ये असे होत असावे, असे आपण कधीकधी बोलतो, परंतु आपण कधीही तपासत नाही की कुठल्या वेदांमध्ये, कुठल्या सूक्त मध्ये असे सांगितले आहे.

अगदी अशीच गोष्ट आपल्या वैज्ञानिक दृष्टिकोन हा सोबत आणि त्याच्या इतिहासाचा सोबत सुद्धा आपण करत असतो. विज्ञान व तंत्रज्ञान यांच्यामध्ये ज्यावेळी आपल्याला प्रश्न विचारले जातात त्यावेळी, "आमच्याकडे महाभारतात किंवा रामायणात किंवा वेदांमध्ये असे उल्लेख आहेत" असे आपण सांगतो परंतु त्याचे संदर्भ आपल्याला माहित नसतात. यामुळे

एकतर आपण चुकीचे ठरतो किंवा लोकांच्या वायफळ बोलण्याला मूग गिळून गप्प ऐकून घेतो.

यावर उपाय काय? तर वेदांमध्ये काय कुठे आहे हे समजून घेणे.

पण वेदांच्या या फिलोसोफिकल अभ्यासामध्ये दोन मुद्दे समजून घेणे महत्त्वाचे आहेत.

1. वेद खूप मोठा अभ्यास आहे अगदी त्यांच्या फिलॉसॉफी किंवा दर्शनात नाही गेले तरीही! फक्त ऋग्वेदात १० मंडल (Sections) आहेत व सर्व मंडळांमध्ये मिळून १०२८ सूक्त (Chapters) आहेत, आणि १०,५५२ ऋचा (मंत्र किंवा श्लोक म्हणू शकतो) आहेत.

2. वैदिक संस्कृत हे प्रचलनातील संस्कृत पेक्षा थोडी वेगळी आहे. ही वेदकालीन बोली भाषा होती. त्यामुळे लोकसंख्या वाढणे, क्षेत्रीय प्रवास, इत्यादी मुळे ह्या बोलीभाषेत कालांतराने अनेक बदल होत गेले. वेदांना संकलित केल्यापासून ते आजच्या काळापर्यंत या भाषेची समाज असलेली लोक जवळ जवळ संपत आली आहेत. वेदपठण करणाऱ्या सगळ्याच लोकांना वैदिक ऋचांचा अर्थ समजतो असे नाही.

या कारणामुळे वेदांमधील काही गोष्टी समजून घेणं अवघड असलं तरीही शास्त्रोक्त अन्वय लावून केलेले भाषांतर मराठी व अन्य भाषांमध्ये उपलब्ध आहेत. यापैकी आपण ऋग्वेदातील "मंडल १" मधील काही रचना पाहणार आहोत जे भूगोल आणि भूविज्ञान यांच्या विषयी असलेले ज्ञान यांना प्रदर्शित करतात.

तर सुरू करूयात ?

शालेय इतिहासात आपल्याला शिकवले गेले आहे की ऋग्वेदाचा काळ साधारण ४,००० वर्षांपूर्वीचा आहे. परंतु श्री प. वि. वर्तक (P.V. Vartak) यांच्यासारखे दार्शनिक आणि सध्याच्या काळात श्री निलेश ओक, यांनी ऋग्वेदात दिलेल्या भौगोलिक निरीक्षणांमधून ऋग्वेदाचा काळ साधारण २८,००० - ३८,००० वर्षांपूर्वीचा सांगितला आहे. महाभारतातील आणि रामायणातील काही पात्र व प्रसंग सुद्धा ऋग्वेदाच्या ऋचांमध्ये मध्ये दिसून येतात. खगोलशास्त्राच्या आधारावर श्री निलेश ओक महाभारताचा काळ ७,५०० वर्षांपूर्वीचा, तर रामायणाचा काळ १४,००० वर्षांपूर्वीचा सांगतात. तर बाकीचे इतिहासकार महाभारत काळ ५,२०० वर्षांपूर्वीचा व रामायण काळ सुमारे ७,५०० वर्षांपूर्वीचा सांगतात. एकूण मत भिन्न असले तरी सुद्धा, हे दोन्ही ग्रंथ खूप प्राचीन आहेत हे दिसून येते दोन्ही ग्रंथ ऋग्वेदातील व्यक्तींना, पात्रांना, आणि प्रसंगांना ऐतिहासिक मानतात, यावरून ऋग्वेदाची प्राचीनता दिसून येते.

रामायणात राजा भगीरथ यांची गोष्ट तर सर्वांना माहीत असेलच भगीरथ हे श्रीराम यांचे पूर्वज. भगीरथ यांचे पणजोबा राजा सगर यांनी अश्वमेध यज्ञ केला, परंतु अश्वमेधाचा घोडा इंद्राने चोरून पृथ्वीत लपवला. राजा सगर यांच्या ६०,००० पुत्रांनी घोडा शोधण्यासाठी पृथ्वी खोदून काढली.

ततः प्रगुत्तरां गत्वा सागराः प्रथितां दिशाम्। रोषादभ्य खनन् सर्वे पृथिवीं सागरात्मजाः॥२४॥

ते तू सर्वे महात्मानो भीमवेगा महाबलाः। ददृशुः कपिलं तत्र वासुदेवं सनातनम्॥२५॥

हयं च तस्य देवस्य चरन्तमविदुरतः। प्रहर्षम तुलं प्राप्ताः सर्वे ते रघुनन्दन॥२६॥

(वाल्मीकि रामायण, बालकाण्ड, सर्ग ४०, श्लोक २४ - २६)

शेवटी भारत उपखंडाच्या पूर्वोत्तर दिशेला खोदल्यावर त्यांना कपिल मुनी यांचे आश्रम आढळले जिथे त्यांना अश्वमेधाचा घोडा सापडला. कपिलमुनींनी, यज्ञात विघ्न टाकल्यामुळे सर्व ६०,००० सगरपुत्रांना भस्म केले.

पुढे आपल्या पूर्वजांचे तर्पण करायला भगीरथ यांनी तप करून ब्रम्हा व शिव यांच्या सहाय्याने गंगा स्वर्गातून पृथ्वीवर आणली.

तामपश्यत् पुनस्तत्र तपः परमास्थितः। सा तेन तोषितश्चा सीद यन्तं रघुनन्दन॥१०॥

विससर्ज ततो गंगा हरो बिंदूसरः प्रति। तस्यां विसृज्यमानायां सप्त स्रोतांसी जज्ञिरे॥११॥

हृदिनी पावनी चैव नलिनी च तथैव च। तिस्रः प्राचीं दिशं जग्मुः गंगाः शिवजला शुभाः॥१२॥

सुचक्षुश्चैव सीता च सिन्धुश्चैव महानदी। तिस्रस्त्वेता दिशं जग्मुः प्रतीचीं तु दिशं शुभाः॥१३॥

सप्तमी चान्वगात्तासां भगीरथं रथं तदा। भगीरथोऽपि राजर्षिर्दिव्यं स्यन्दनमास्थितः॥१४॥

(वाल्मीकि रामायण, बालकाण्ड, सर्ग ४३, श्लोक १०-१४)

भगवान शिव यांनी गंगेला त्यांच्या जटांमधून बिंदू सरोवरात सोडले. तत्क्षणी गंगेच्या सात धारा झाल्या. त्यातून आल्हादिनी, पावनी आणि नलिनी, या धारा पूर्व दिशेकडे गेल्या. सुचक्षू, सीता आणि सिंधू या धारा पश्चिमेकडे प्रवाहित झाल्या. सातवी धारा (गंगा) ही राजा भगीरथ यांच्या मागून चालत भारतात प्रविष्ट झाली (चित्र १).

चित्र १. हिमालयातून उगम पावणाऱ्या काही महत्त्वाच्या ऋग्वेदकालीन नद्या. टीप: काही नद्यांची सद्य नावे दिलेली आहेत (www.MeltdownInTibet.com पासून चित्र सुधारित केले आहे)

आता याचा ऋग्वेदा सोबत काय संबंध आहे हे बघू. ऋग्वेदाच्या पहिल्या मंडलात अंगिरस आणि कण्व ऋषींनी इंद्राची व विष्णूची महत्ता वर्णित केली आहे.

अतः देवाः अवन्तु नः यतः विष्णुः विचक्रमे पृथ्वीयाः सप्त धामभिः॥१६॥

इदं विष्णु विचक्रमे त्रेधा नि दधे पदं समूळहं अस्य पांसुरे॥१७॥

त्रीणि पदा विचक्रमे विष्णुः गोपाः अदाभ्यः अतः धर्माणि धारयन्॥१८॥

विष्णोः कर्मणि पश्यत यतः व्रतानि पस्पशे इंद्रस्य युज्यः सखा॥१९॥

(ऋग्वेद मंडल १, सूक्त २१, ऋचा १६ - १९ (वामनसूक्त))

अर्थ: श्रीविष्णूंनी सात छंदांच्या सहाय्याने पृथ्वी पदाक्रांत केली. आपल्या तीन पावले भूमीवर ठेवून विश्व सामावून घेतले (डोंगर, टेकड्या आणि दगड हटवून) तीन वेळा सपाटीकरण केले ज्यामुळे ही जमीन शेती युक्त झाली). म्हणून श्रीविष्णूला धर्म धारक म्हणतात (व अग्रपूजेचा मान देतात).

भाष्य: विष्णू हे पद वेदकालीन समाजामध्ये Engineer, Architect किंवा Geological scientist यांना दिले जायचे असे वेद इंगीत करतात. असे मानले जाते की विष्णूने इंद्राच्या सहाय्यासाठी उत्तर भारतीय प्रदेशांमध्ये Geological engineering घडवून आणली. या कारणाने इंद्राने हिमालया पलीकडील ज्या नद्या भारतात वळवून

आणल्या, त्या नद्यांचे दिशा व भूभागीय व्यवस्थापन हे विष्णू पदाच्या अखत्यारित होते. या कृतीमुळे भारतीय उपखंडात (Gangetic plain) मध्ये शेती आणि शेती इतर व्यवस्था बनली. या मुळे विष्णूला धारक सुद्धा म्हणतात.

अहन् अहिं पर्वते शिश्रियाणं त्वष्टा अस्मै वज्रं स्वर्थं ततक्षा

वाश्राः इव धेनवः स्यन्दमाना अञ्जः समुद्रम् जग्मुः आपः॥२॥

(ऋग्वेद मण्डल १, सूक्त ३२, ऋचा २)

अर्थ: पर्वतांच्या आश्रयाने राहणाऱ्या व जल प्रवाहांचे पाणी अडवून धरणाऱ्या अही जमातीच्या राक्षसांचा नायनाट इंद्राने त्वष्टा नामक कारागिराने बनविलेल्या वज्राने केला. यामुळे, गाई ज्याप्रमाणे आपल्या वासरांकडे वेगाने जातात, त्याच प्रमाणे खळखळट करणारे जल पर्वतांवरून वेगाने समुद्राकडे जाऊ लागले.

भाष्य: इंद्राने (म्हणजेच राजाने) शिखर व पर्वत फोडून, खोदकाम करून, हिमालयात व त्यापलीकडील क्षेत्रात (आजचे तिबेट) असलेले जलप्रवाह विष्णू च्या सहाय्याने तयार केलेल्या भूभागात प्रवाहित केले.

अश्व्यः वारः अभवःतत् इंद्रे सृके यत्त्वा प्रत्यहन् देवः एकः।

अजयः गा अजयः शूर सोमम् अवासृजः सर्तवे सप्त सिन्धून्॥२॥

(ऋग्वेद मण्डल १, सूक्त ३२, ऋचा १२)

अर्थ: इंद्राच्या वज्रावर जेव्हा वृत्रासुराने प्रति आघात केला, तेव्हा त्या आघाताला इंद्राने लीलया परतवून लावले आणि वृत्राचे निवारण केले. बंदिस्त केलेल्या गायी/ धन/ ज्ञान आणि सोमवल्ली परत जिंकले, आणि सप्तसिंधु नद्यांमधील (सध्याच्या गंगा, यमुना,

सरस्वती, सिंधू, व्यास- सतलुज, रावी आणि झेलम)
अडथळे काढून त्यांना गतिमान करून दिले.

अहेः यातारं कं अपश्यः इन्द्र हृदि यत्ते जुघ्नुषः भीः
अगच्छत् ।

नव च यन् नवतिं च स्रवन्तीः श्येनः न भीतः अ तरः
रजांसि॥१४॥

(ऋग्वेद मण्डल १, सुक्त ३२, ऋचा १४)

अर्थः इंद्राला अहि व वृत्र यांचा वध करताना भय
उत्पन्न नाही झाले. त्यांचे वध केल्यानंतर, अंतरिक्षात
भ्रमण करत असताना भयभीत झालेल्या श्येन
(Falcon) पक्षाप्रमाणे अडखळत जाणारे 99 जल
प्रवाहांचे अडथळे दूर करून त्यांचा प्रवाह परत मोकळा
करून दिला. असा पराक्रम अन्य कोणीही वीर करू
शकला नसता.

भाष्यः हिमालयाची शिखरे फोडणे, बोगदे तयार करून
त्यातून मार्ग काढणे, नद्यांचा रोखलेल्या मार्ग मोकळा
करून त्यांना परत वाहून देणे, नवीन जलप्रवाह तयार
करणे, नद्यांतील पात्रात खोलवर अडकलेले दगड-गोटे
व गाळ दूर करून जलप्रवाह संथ व विशाल करणे ही
मानवोपयोगी कार्ये इंद्रासारखा एकमेव वीरच करू
शकतो.

तत् उ प्र यक्षतमं अस्य कर्म दसमस्य चारुतमं अस्ति
दंसः।

उपह्वरे यत् उपराः अपिन्वन् मधु-अर्णसः नद्य
चतस्रः॥६॥

द्विता वि वत्रे सनजा सनीळे अयास्यः स्तवमानेभिः
अकैः।

भगः न मेने परमे व्योमन् आधारयत् रोदसी सु दंसाः॥७॥

(ऋग्वेद, मंडल १, सुक्त ६२, ऋचा ६-७)

अर्थः अयास्य ऋषींनी गायलेल्या स्तोत्रांची पूजा केले
गेलेल्या इंद्राने एकाच वेळी निर्माण/उत्पन्न झालेल्या
स्वर्ग प्रदेशाचे दोन सारखे तुकडे केले. इंद्राने मग
अंतराळाप्रमाणे असणाऱ्या स्वर्ग प्रदेशात (तिबेट,
उत्तरकुरु) राजधानी स्थापून उत्तरात स्वर्ग आणि
दक्षिणेत पृथ्वी (भारतीय उपखंड) यांवर स्वामित्व
प्रस्थापित केले.

आधुनिक भूविज्ञानाने आतापर्यंत याबद्दल काय शोधले
आहे?

आताच्या काळात केलेल्या संशोधकांनी
हिमालयातल्या नद्यांनी दऱ्यांमध्ये केलेले जलोदर
साठवणूक आणि धूप यांचे साधारण ५२,०००,
२८,००० आणि १६,००० वर्षांपूर्वीचे ३ काळ
सांगितले आहेत (कुमार आणि श्रीवास्तव, २०१७;
दत्ता व इतर., २०१८; कुमार व इतर., २०२०).
Institute for Geology, University of
Innsbruck यांनी तिबेटमधील सू-रे या जागी OSL
burial dating ने पाषाणीक परत यांचा अभ्यास केला
असता, या भागात खोदकाम, उत्खनन, दफन स्थळं
आणि पार्वतीक दोहन हे साधारण ५,२०० वर्षांपूर्वी
पासून चालत आले आहे असे दिसून आले आहे
(ग्लीगणिक व इतर, २०२१).

चित्र २. सू-रे या उत्खनन जागेचे तिबेटमधील
भौगोलिक स्थान (सौजन्यः Google Earth).

या भागात राहणे आणि काम करणे किती अवघड आहे याचा अंदाज यावरून लावला जाऊ शकतो की ही जागा सागरमाथा (एव्हरेस्ट) पर्वतापासून केवळ ७० किलोमीटर अंतरावर आहे. या भागात सुमारे १५,००० वर्षापूर्वी yak पालन सुरु झाल्याचे संकेत Rhode व त्यांच्या सहकाऱ्यांच्या अभ्यासात दिसून येते. लाकडाची कमतरता yak पासून मिळालेल्या शेणाच्या गोंया जाळून पूर्ण करण्यात येत होते, असे ते सांगतात. (न्होड व इतर, २००७).

२००१ मध्ये पॅट्रिक बर्नार्ड यांच्या गटाने १९९९ मध्ये झालेल्या गढवाल भूकंपानंतर झालेल्या भूस्खलनावर संशोधन केले.

चित्र ३. पॅट्रिक बर्नार्ड यांच्या गटाचे अभ्यास क्षेत्राचे स्थान (सौजन्य: Bhuvan, इसरो)

त्यांना असे आढळले कि साधारण दोन-तृतीयांश भूस्खलन हे मानवी कार्यामुळे झाले होते. यात काही भूस्खलन middle holocene (साधारण १२,६२७±१,२९१ ते १६,३०५±९४६ वर्षापूर्वी) होते असे Beryllium-१० आणि Aluminium-२६ ह्यांच्या radioisotope अभ्यास दर्शित करते (बर्नार्ड

व इतर, २००१). २०११ सालच्या पुरातात्विक शोधांमध्ये Gaillard आणि त्यांच्या गटाला शिवालिक डोंगरांमध्ये सतलुज आणि ब्यास नद्यांकाठी दगडाच्या कुऱ्हाडी आणि अन्य औजारे सापडली आहेत जे साधारण २०,००० वर्षे जुनी आहेत (Early Holocene Lithic industries). या काळात असेही दिसते कि भूगर्भीय शक्तीमुळे जुन्या सतलुज नदी पाटाची दिशा बदलली (चित्र ३). नैऋत्य दिशेला वाहणारी सतलुज आग्नेय दिशेला वाहायला लागली (शेवटी सरस्वती उपनदी बनली) (गैलार्ड व इतर, २०११).

चित्र ४. सतलुज नदीचा सद्यस्थितीतला पात्र (निळा) आणि जुना पात्र (लाल).

साधारण हाच कालखंड (१५,०००±१,८०० वर्षापूर्वी) झांसकार नदीच्या उगमाजवळ असलेल्या चुली/ आगभट्ट्या यांच्यासाठी शर्मा यांच्या गटाने २०२१ मध्ये दाखवले आहे (शर्मा व इतर, २०२१). या संशोधनात सापडलेली सामग्री इंगित करते कि भारतीय उपखंड आणि मध्य आशिया दरम्यान स्थलांतर आणि सांस्कृतिक संपर्क लडाख, उत्तरकुरु आणि झांसकर नदीला लागून असलेल्या भागातून होत असावे. हा काळ साधारण इंद्राने आणू विष्णूने केलेल्या कामांच्या काळाच्या समांतर आहे असे दिसून येते.

मागच्या काही वर्षांमध्ये भूशास्त्र, पुरातात्विक आणि ऐतिहासिक तथ्य समोर येत आहेत जे हळू का होईना, ऋग्वेदातले आणि रामायणातले प्रसंग यांच्यावर अधिक प्रकाश टाकत आहेत. कालगणिक वाढणारे तंत्रज्ञान आणि वैज्ञानिक प्रगती येणाऱ्या वर्षांमध्ये या प्रसंगांना अजून स्पष्ट करतील अशी अपेक्षा आहे.

एकंदरीत असे दिसून येते की आपल्या ग्रंथांमध्ये खूप प्रमाणात वैज्ञानिक तथ्य आहेत, आणि यांची माहिती असणे आणि पुढच्या पिढीकडे सुपूर्द करणे हे आपले कर्तव्य आहे. आपल्या आधीच्या पिढ्यांमध्ये कदाचित गरिबी असल्यामुळे आपल्या वाट्याला या शास्त्रांचा खजिना कधी आला नाही. पण, मला वाटते की आपली सर्वांची परिस्थिती अशी आहे की आपण थोडे थोडे करून का होईना, पण या शास्त्रांचे ज्ञान आणि त्यांचे महत्त्व पुढच्या पिढ्यांना देऊ शकतो.

संदर्भ

- Nilesh Nilkanth Oak (2011). When Did the Mahabharata War Happen? The Mystery of Arundhati. Danphe Inc. Publishers
- Nilesh Nilkanth Oak (2014). The Historic Rama: Indian Civilization at the End of Pleistocene. CreateSpace Independent Publishing Platform
- Bal Ram Singh (2010). Origin of Indian civilization (First ed.), Dartmouth: Center for Indic Studies, University of Massachusetts and D.K. Printworld, New Delhi

- Rakesh Krishnan Simha (2015). The Scientific Dating of the Ramayana. <http://indiafacts.org/the-scientific-dating-of-the-ramayana/>
- Valmiki Ramayan Hindi edition, Gitapress, Gorakhpur
- भीमराव सदाशिव कुलकर्णी (2008). ऋग्वेदाचा मराठी शास्त्रीय अनुवाद मंडल 1, वेदमहर्षी पंडित श्रीपाद दामोदर सातवळेकर यांच्या " ऋग्वेद का सुबोध भाष्य" या ग्रंथावर आधारित मराठी अनुवाद. Dattatraya Pandurang Mhaiskar Publisher
- Kumar, A., & Srivastava, P. (2017). The role of climate and tectonics in aggradation and incision of the Indus River in the Ladakh Himalaya during the late Quaternary. Quaternary Research, 87(3), 363-385. <https://doi.org/10.1017/qua.2017.19> (कुमार आणि श्रीवास्तव, २०१७)
- Dutta, S., Mujtaba, S. A. I., Saini, H. S., Chunchekar, R., & Kumar, P. (2018). Geomorphic evolution of glacier-fed Baspa Valley, NW Himalaya: record of Late Quaternary climate change, monsoon dynamics and glacial fluctuations. 462(1), 51-72. J Geological Society, London, Special Publications.
- <https://doi.org/10.1144/SP462.5> (दत्ता व इतर., २०१८)

- Kumar, A., Ray, Y., Ghosh, R., Bandyopadhyay, S., Singh, V., & Srivastava, P. (2020). Late Quaternary sedimentation history of the Himalaya and its foreland. *Episodes Journal of International Geoscience*, 43(1), 498-510. <https://doi.org/10.18814/epiiugs/2020/020032> (कुमार व इतर., २०२०)
- Gliganic, L. A., Meyer, M. C., May, J.-H., Aldenderfer, M. S., & Tropper, P. (2021). Direct dating of lithic surface artifacts using luminescence. *Science Advances* 7(23), eabb3424. <https://doi.org/10.1126/sciadv.abb3424> (ग्लीगणिक व इतर., २०२१)
- Rhode, D., Madsen, D. B., Jeffrey Brantingham, P., & Dargye, T. (2007). Yaks, yak dung, and prehistoric human habitation of the Tibetan Plateau. In *Developments in Quaternary Sciences* (Vol. 9, pp. 205-224): Elsevier. [https://doi.org/10.1016/S1571-0866\(07\)09013-6](https://doi.org/10.1016/S1571-0866(07)09013-6) (रहोड व इतर., २००७)
- Barnard, P. L., Owen, L. A., Sharma, M. C., & Finkel, R. C. (2001). Natural and human-induced landsliding in the Garhwal Himalaya of northern India. *Geomorphology*, 40(1), 21-35. [https://doi.org/10.1016/S0169-555X\(01\)00035-6](https://doi.org/10.1016/S0169-555X(01)00035-6) (बर्नार्ड व इतर., २००१)
- Sharma, C. P., Chahal, P., Kumar, A., Singhal, S., Sundriyal, Y., Ziegler, A. D., Srivastava, P. (2021). Late Pleistocene–Holocene flood history, flood-sediment provenance and human imprints from the upper Indus River catchment, Ladakh Himalaya. *GSA Bulletin*. <https://doi.org/10.1130/B35976.1> (शर्मा व इतर., २०२१)
- Gaillard, C., Singh, M., & Malassé, A. D. (2011). Late Pleistocene to early Holocene lithic industries in the southern fringes of the Himalaya. *Quaternary International*, 229(1-2), 112-122. <https://doi.org/10.1016/j.quaint.2010.06.023> (गैलार्ड व इतर., २०११)

आर्ट स्टूडियो

- प्रणव जतकर

आर्ट आणि क्राफ्टच्या शॉपमध्ये गेलं, की मला लहान मुलांना खेळण्याच्या दुकानात गेल्यावर होतं तसं व्हायला लागतं. अधाश्यासारखं हे घेऊ... ते घेऊ वाटायला लागतं. एकसारखे ठेवलेले वेगवेगळ्या आकाराचे मऊ-मऊ ब्रिसल्सचे पेंटिंगचे ब्रश, असंख्य रंगाच्या ट्यूब्स, क्रेयॉन्स, कलर पेन्सिल्स... स्केचपेन्स, कलर पॅलेट्स, वेगवेगळ्या आकारांचे कॅनव्हास आणि काय-काय...!!

एखाद्या बाईंनी साडीच्या दुकानात निरनिराळ्या साड्यांचे पदर हातात घेऊन पोत बघावा तसे वेगवेगळ्या कागदांचे फिल घ्यायला मला खूप आवडतं. एक्रिलिक पेंटिंगसाठी कुठला पेपर... ऑइल पेंटिंगवाला कसला... पेन्सिल स्केचिंगसाठी किती जीएसएम...!! हे फार मला टेक्निकली कळत असं नाही पण निरीक्षण करत बसणं हे मजा देतं.

एखाद्या बाईने मलई सिल्क किंवा इटालियन सिल्कची साडी चमकल्या नजरेने बघावी तसा मी खरबरीत हॅण्डमेड पेपर हातात घेऊन त्यावर चारकोल स्केच करावं हे दिवास्वप्न बघत असतो. कितीवेळा आर्टिस्ट

इजल हातात घेतो... किंमत बघतो... आपण खरच खूप काही पेंटिंगचे दिवे लावणार आहोत का हा प्रश्न स्वतःलाच विचारतो आणि पुन्हा जागेवर ठेऊन देतो.

स्वतःच्या घराबद्दल प्रत्येकाचं काहीतरी स्वप्न असतं. कुणाला थिएटर रूम पाहिजे असते तर कुणाला बार काऊंटर... कुणाला बॅक यार्डमध्ये स्विमिंग पूल पाहिजे तर कुणाला अद्ययावत जीम...!!

मला विचाराल तर घरात एक आठ स्केवर मीटर्स का होईना आर्ट स्टूडियो असावा हे माझं स्वप्न आहे. एक चार फूटी ओकवूड इजल आणि त्यापुढे कुशनवाला स्टूल... कॅनव्हास, ब्रश, पॅलेट्स आणि कलर्सचा नुसता खच असावा. दिवस आहे की रात्र हे लक्षातसुद्धा येऊ नये असा एक स्टूडियो फोकस आणि हरवून जाण्यासाठी सुलभ-सोपान म्हणून एक म्युझिक सिस्टीम...!!

बास...संजीवन समाधीची जागा रेडी ना भौ...!!

आचार्य देवोभव ।

- श्री हरि धोंडो गोखले

[आम्ही शाळेत असताना वा. ल. बापट नावाचे शिक्षक आम्हाला शिकवायला होते. गणित विषय शिकवण्यात त्यांचा हातखंडा होता. त्यांच्या मार्गदर्शनामुळे गणितासारखा कठीण विषय मला खूप सोपा वाटायला लागला. त्यामुळे माझ्या जीवनाला जणू कलाटणीच मिळाली. कालांतराने वा. ल. बापट सर निवृत्त झाले. त्या सुमारास माझ्या मनात त्यांना भेटण्याची तीव्र इच्छा जोर धरू लागली. तशी ती फलद्रूप देखील झाली. त्यांच्याशी झालेल्या भेटीबद्दलचा हा वृत्तांत संस्कृतमधून आपल्यापुढे सादर.....]

'मातृ देवोभव, पितृ देवोभव, आचार्य देवोभव' इति उक्तिः ।

अस्माभिः सर्वैः नैकवारं श्रुता । मया अपि श्रुता, उत्तरपत्रिकायां लिखिता च । आचार्यः देवसमानः अस्ति इति मया न केवलं पठितं, अपि तु साक्षात् सुष्ठुतया अनुभूतम् ।

शालीयजीवने हर्षे-जेरे-गोडबोले-यार्दी-बापट इत्यादयः अध्यापकाः मम जीवने प्रविष्टाः आसन् । तैः विशेषतः बापट महोदयेन मम जीवनं पूर्णतया परिवर्तितम् । नवमीकक्षायां वार्षिकपरीक्षायां अहं यथाकथंचित् उत्तीर्णः अभवम् । परन्तु दशमी एकादशी कक्षायां मया बापटमहोदयस्य अतुलनीयं मार्गदर्शनं प्राप्तम् । अतः अहं मॅट्रिकपरीक्षायां उच्चश्रेणिं अलभे । अनेन सुयशसा, मम शैक्षणिक प्रवासः सुलभतरः अभवत् । बापटमहोदयेन न केवलम् गणिताविषये रुचिः वर्धिता, अपि तु शिलाखण्डरूपं मां चारुमूर्तिरूपं दत्तम् ।

गुणनकोष्टकं मया बाल्ये एव मातापित्रोः सम्यक् मार्गदर्शनेन कण्ठस्थीकृतम् । गणितविषयआकलनार्थं गुणनकोष्टकं आवश्यकमेव । किन्तु तद् नास्ति पर्याप्तम् ।

गणितकोष्टकस्य उपयोजनं कदा कथं करणीयम् इत्यस्य परिपूर्णं ज्ञानम् अधिकतरम् आवश्यकम् । तद् एव कौशल्येन कृतं बापटमहोदयेन ।

बापटमहोदयस्य गणितविषयअध्यापनं अतीव रञ्जकम् अभूत् । न कदापि तद् तन्द्राजनकम् अभवत् । नैकान् रन्जकां, मनोहरान् विनोदपरिपूर्णान् उदाहरणान् चित्वा, तेन विविधाः संकल्पनाः उत्कृष्टतया स्पष्टीकृताः । कानिचन उदाहरणानि अहं न कदापि विस्मरामि, विशेषतः व्यस्तप्रमाणसम्बन्धितानि उदाहरणानि । अधुना अहमपि शिक्षकः अस्मि । तादृशानि नैकानि उदाहरणानि मया अपि समये बहुवारम् उपयोजितानि ।

अथैकदा त्रिंशत् वर्षपूर्वम् एके रविवासरे गुरुपौर्णिमा आसीत् । सहसा एव एका कल्पना मम मनसि प्रस्फुरिता । बापटमहोदयः अस्मिन् शुभावसरे शुभदिने च मम गृहे भोजनार्थम् आगमिष्यति वा? मम भार्यया सह विमृश्य अहं तस्याः सहमतिः प्राप्तवान् । अन्येद्युः अहं बापटमहोदयस्य गृहं पत्रसंकेताधारेण अन्विष्य, तस्य गृहे प्रविष्टः । आगमनस्य मम हेतुः मया तस्मै कथितः । किञ्चित् विचार्य, तेन स्वभार्याम् आहूय मम विचारः तस्यै कथितः । विशालमनसा सा अपि अनुमतिं दत्तवती । मम गुरुः भार्यया सह मम गृहं आगमिष्यति इति ज्ञात्वा, अहं हर्षोत्फुल्लः अभवम् । गृहं प्रत्यागत्वा एषा सुवार्ता मम भार्यायै विदिता ।

रविवारपूर्वमेव मया मम दूरस्थौ मातापितरौ निमन्त्रितौ । रविवासरे प्रभाते दशवादने अहं बापटद्वयं आनेतुं प्रस्थितः । अहं चिरेण तस्य गृहे प्रविष्टः । किञ्चित् वार्तालापपश्चात् बापटमहोदयः चिन्तायुक्तस्वरेण अवदत्, 'अरे हरि, मया एकां वस्तुस्थितीं तुभ्यं न कथिता' इति । अहं पृष्ठवान् 'किं वस्तुस्थिती?' सः

किल्ले रायगड

- सुरेश जोशी

सत्तेसाठी आसुसलेल्या पाशवी संघटना
अस्तित्वाच्या गाभान्यात निष्ठेचीच विटंबना

रयतेच्या माथ्यावरती सत्तेसाठी धिंगाणा
अन भ्रष्टाचारी रूप पाहून खजील झाला कोंढाणा

मातीचा तो गंध माझा कुठे हरपला तुम्हीच सांगा ?
अन करवंदीच्या जाळीमध्ये कशी उपजली गटारगंगा?

न्यायासाठी छाती घेऊन दारोदारी जोगवा
हव्यासाच्या बुरूजावर मग विरून गेला तो भगवा

अवकाळी पावसाने रयत बेजार
गावाच्या वेशीवर भरला घोडे बाजार
बरं झालं बरं झालं
आज शिव छत्रपती नाहीत

पावलो पावली अनर्थ घडतोय
अन सह्याद्रीच्या कुशीतच
किल्ले रायगड अश्रु ढाळतोय
किल्ले रायगड अश्रु ढाळतोय

क्षीणस्वरेण अगदत्, 'मया परान्नभक्षणं वर्ज्यं कृतम्'
इति | तस्य एतद् वचनं श्रुत्वा अहं चिन्तायुक्तः अभवम्,
किन्तु निमिषमात्रमेव, यतः सपदि तेन उच्चैः उक्तम् 'मम
पुरातनस्य शिष्यस्य स्नेहवशात् अहं स्वनियमभङ्गं
करिष्यामि' इति | मम मनःस्थितिः द्विधा अभवत् |
एकतः तस्य कृते नियमभङ्गः, अपरतः नियमभङ्गं
कृत्वा अपि तेन मम आमन्त्रणं स्वीकृतम् | अचिरात् एव
सः अवदत्, 'आवां संनद्धौ प्रयाणार्थम्' इति |

बापटद्वयेन सह रिक्षायानेन अहं गृहं आगतः |
स्वागतपरा मम भार्या, तयोः हार्दं स्वागतं कृतवती,
नमस्कृतवती च | मम कुटुम्बियानां परिचयः मया कृतः
| वयं सर्वे बहूनि वर्षाणि तावत् वाईग्रामे न्यवसन् | अतः
अर्धहोरापर्यन्तं सुखदः वार्तालापः सञ्जातः |

मम भार्यया मात्रा च रुचिरः मिष्टान्नभोजनप्रबन्धः कृतः
तद्दिने | भोजनपश्चात् ताम्बूलव्यवस्था अपि कृता मया |
हार्दं स्वागतम्, सुरुचि भोजनम्, मुक्तः वार्तालापः
पुरातनीयाः स्मृतयः च एतैः सर्वैः वयं सर्वे अपि
प्रमुदिताः सन्तुष्टाः च | अहं स्वतः मम भार्या तथा च मम
द्वे कन्यके, वयं सर्वे बापटद्वयाय नमस्कृतवन्तः | अहं
तथा मम भार्या ताभ्यां सुयोग्यम् उपायनं दत्तवन्तौ |
मातापितृभ्यां अपि नमस्कृत्य यथावत् उपायनं त्वन्तौ |
पुनः अर्धहोरापर्यन्तं हास्यपूर्णः वार्तालापः कृतः सर्वैः |
अन्ततः, रिक्षायानेन मया बापटद्वयं तयोः गृहं नीत्वा,
पुनः पुनः भूरि धन्यवादाः प्रदर्शिताः | ततः अहं स्वगृहं
प्रत्यागच्छम् | अहो, अद्य अहं परं भाग्यवान् खलु | यतः
मम माता, मम पिता तथा च मम प्रियतमः गुरुः एते सर्वे
मम निवासे देवरूपेण उपस्थिताः आसन् |

इत्थं, त्रिदेवदर्शनं मया अनुभूतम् | सत्यं नु?

सरदारजी

- सुरेश जोशी

सर्वसाधारण सरदारजी म्हंटले कि एक अति सामान्य विनोद असं अलिखित समीकरण आपल्या सर्वांच्या डोक्यात पक्कं बसलेले आहे.

सुमारे चाळीस वर्षांपूर्वी मी पाहीलेले हे सरदारजींचे एक आगळे वेगळे रूप.

मुंबईत आमचा एक क्रिकेट क्लब होता दर रविवारी कांगा लीग स्पर्धेची मॅच आम्ही पाहायला जात असू. आझाद मैदान, ओव्हल मैदान, किंवा कोस मैदानावर. तिथे एक तंबू, बसायला पंधरावीस खुर्च्या व काही टेबलं.

अशाच एका रविवारी तंबू मधून आम्ही मॅच पहात होतो साधारण लंच टाइमची वेळ होती

आमच्या तंबू समोरून एक सरदारजी चालत गेला. आमच्याच पैकी कोण्या एका टारगट पोराला त्या सरदारजींची टर उडवण्याची खुमखुमी आली.

त्याने मुद्दामून त्या सरदारजीला ऐकू जाईल एवढ्या जोरात विचारले “ What is the time?”

हेतू सफल झाला, त्या सरदारजीने हे ऐकले, तेंव्हा घड्याळात बरोबर बरा वाजले होते.

चार पाऊलं पुढे जाऊन ती व्यक्ती मागे फिरली व दोन्ही हात कंबरेवर ठेवून आमच्या तंबू समोर ताठ उभी राहिली.

त्याने खडसावून विचारले “ Who wants to know the time? I will tell him.”

कोण होती ती व्यक्ती? तो भारतीय नौदलाच एक अधिकारी होता.

उंच शिडशिडीत अंगकाठी, तरतरीत चेहेरा आवाजात जरब आणि भेदक नजर.

सर्वांची दातखीळ बसली. तशी त्याच्या नजरेला नजर भिडवायची हिम्मत होत नव्हती.

पंधरा शुभ्र गणवेश, शर्टच्या डाव्या बाजूला विविध बिल्ले आणि हातात एक मुठवाली काठी होती.

एक मिनिट भर तसे उभे राहून तो सरदारजी निघून गेला.

त्याची ती चाल लाखात एक... जबरदस्त... नखशिखांत... आत्मविश्वास.

त्याची ती पाठमोरी आकृती नजरे आड होई पर्यंत सामसूम. सर्वांना घाम फुटला होता.

आणि नुसताच धाक नाही, तर प्रसंगाची हाताळणी किती शिताफीने केली त्याने.

केवळ एक मिनिटांत एका वाक्यात सर्वांचा नक्षा उतरविला, म्हणजे गणवेश त्याचा शुभ्र होता पण चेहेरे आमच्या सर्वांचे पांढरे फटक पडले होते. आपली टिंगल केल्याबद्दल त्याला राग तर निश्चितच आला होता.

एखाद्या सणकी माणसाने नक्की शिवीगाळ करून राडा केला असता.

एका क्षणात आपल्या व्यक्तिमत्त्वाची झलक दाखवली त्या सरदारजीने...की

ह्या व्यक्तीचे दैनंदिन व आत्तापर्यंतचे जीवन कसे गेले असेल.

त्याच्या शर्टच्या डाव्या बाजूवरील बिल्ले हे त्याचे ओळखपत्र पण त्याचा अर्थ समजण्याची कोणाची कुवतच नव्हती.

वीस पंचवीस वर्षे एखाद्या भारतीय युद्धनौकेवर प्रत्यक्ष युद्धात सहभागी त्या भारतीय नौदलाच्या अधिकाऱ्याला मी मनोमनी सलाम केला.

सर्वसामान्य माणूस म्हणून आपण किती खुजे आहोत याची जाणीव झाली.

त्या सरदारजीचा मला अभिमान वाटला... आजही वाटतो.

वीरांगना लक्ष्मीबाई

- नलिनी भुजंग

खणखणल्या तलवारी होत्या
अन छरे उडाले बंदुकीचे
लढली होती लक्ष्मीबाई
करण्या रक्षण स्वातंत्र्याचे ॥१॥

हृदयीं होती एकच आस
मनीं होता एकच ध्यास
आणि होता असा विश्वास
जन्मभूमीवरील आक्रमणास थोपविण्याचे ॥२॥

खलिते गेले संदेश गेले
बिठूरमध्ये खलबत झाले
नानासाहेबांनी मान्य केले
फिरंगी हुकूमत झुगारण्याचे ॥३॥

सम्राट घोषुनी बहादूरशहाला
दिल्लीमध्ये दरबार भरविला
अन् परदेशी शासक झुगारला
वचन दिले सहाय्याचे ॥४॥

अवधच्या बेगमा कशा राहतील मागे
“हम भी चलेंगे सबसे आगे आगे
कहो कि आज हमारे भाग जागे”
वचन दिले त्यांनी साथ देण्याचे ॥५॥

तात्याजींनी नेतृत्व केले
जमविले सैन्य, बच्छा अन भाले
देशभक्तीचे दीप उजळले
(ठरविले) भारतभूच्या माथ्यावरचा कलंक पुसण्याचे
॥६॥

“हर हर महादेवचा” लागला घुमू घोष
“जय भवानी”, “जय एकलिंगजीचा” झाला आक्रोश
आकांताने लढले शिपाई तोडुनी सारे पाश
आजही पोवाडे गाताहेत त्यांच्या शौर्याचे ॥७॥

हा हंत हंत, परंतु शत्रू होता प्रबळ
इतरत्र ही लावले होते त्यांनी कांही गळ
लोभी कोल्हे करीत होते शत्रूला सबळ
‘सर’ की साठी आसुसलेले लाळघोटे त्यांचे ॥८॥

पारडे फिरले युध्दभूमीवर, जिंकू लागला शत्रू
पळापळ अन मारकाट, गोंधळ झाला सुरुं
हर हर महादेव, जय भवानीचा जयघोष लागला विरू
वार्ता आली, धोक्यांत आहे स्वातंत्र्य किल्ल्याचे ॥९॥

“मेरी झांसी नहीं दूंगी” गरजली राणी लक्ष्मीबाई
मंत्रिगण सल्ला देती, “राणीसाहेब करा घाई,
बाळास घेउनी आपण हा किल्ला सोडूनि जाई

आम्हीं घेतो हमी झाशीचे रक्षण करण्याचे” ॥१०॥

घुसला शत्रू किल्ल्यामध्ये सुरू जाहली मारकाट
शिर उडविले कुणाचे तर कुणाचा कापला हात
तरीही वीर लढत होते दातओठ खात
कर्दनकाळ बनले होते त्यांच्या शत्रूचे ॥११॥

लागेना निभाव जेव्हा, बाळास पाठीशी बांधून
सोडला किल्ला, तटावरून घोडा फेकून
लढू लागली त्वेषाने ती दुर्गा होऊन
शत्रूंनी ही बोल काढले तिच्या प्रशंसेचे ॥१२॥

पडली राणी धारातीर्थी, शत्रू विजयी झाला
बंदि झालेला स्वातंत्र्यवीर फासावर चढला
नांव त्याचे अमर झाले, प्राण जरी गमविला
मंडळी, हेंच होते युध्द पहिले स्वातंत्र्याचे ॥१३॥

राणी लक्ष्मी अमर झाली, गातात आजही गाथा
तिशीच्या आतल्या लक्ष्मीबाईने इतिहास घडविला
होता
आजच्या तरुणींना हवा गिरवायला लक्ष्मीबाईचा
कित्ता
देश व स्वरक्षणासाठी प्राणपणाने लढण्याचे ॥१४॥

राणी, किति प्रशंसा करू शब्द अपुरे पडती
तुझ्यासारख्या वीरांगनेमुळे अनेक इतिहास घडती
श्रद्धांजली मी अर्पण करते नयनाश्रू सांडूनि
वाट पाहते, पंचकन्यांच्या यादीमध्ये नांव तुझे येण्याचे
॥१५॥

महापूर

- सुरेश जोशी

सुमारे पाच सहा वर्षापूर्वीचा हा प्रसंग, मुंबईत ग्रांट
रोड स्टेशनाला मी जात होतो.

बारीक बारीक पाऊस पडत होता.

स्टेशनाच्या बाहेर दोन लहान मुले, साधारण सहा व
चार वर्षांची, चक्क नागडी... पावसात नाचत होती.

आणि... आणि...

एक आठ दहा फुटांवरून त्यांची आई मोबाइलवरती
व्हिडीओ शुटींग करत होती.

अंगावर अगदी फाटके कपडे, पण तिच्या
चेहेऱ्यावरचा आनंद गगनात मावत नव्हता.

दिवसरात्र रस्त्यावर राहणारी माणसं, जिथे दोन घास
मिळणे मुश्कील... पण ती मायलेकरे त्या क्षणांचा
आनंद, मनसोक्त लुटत होती.

भान हरपून हे दृश्य मी पाच मिनिटे पहात होतो.

तसा पाऊस रिमझिम होता...

पण त्या तिघांमध्ये निखळ आनंदाचा महापूर ओसंडून
अगदी दुथडी भरून वहात होता.

त्या महापूरात मी तर कुठल्या कुठे वाहून गेलो होतो

मी तर कुठल्या कुठे वाहून गेलो होतो

झूम रहा है मेरा मन

- सुनीता जोशी

१९४७ साली तयार झालेल्या 'आगे बढो' या सिनेमातील हे गाणे खूप लोकप्रिय होते. लॉकडाउनच्या काळात या झूमने आमच्यासारख्या ज्येष्ठ नागरिकांचे जीवन किती सुखावह केले आहे. रोज सकाळी सिडनीच्या मैत्रिणींबरोबर पाच मिनिटे गप्पा, तुमच्या ग्लॉडिसचे धोरण बरोबर होते की आमच्या डॅनियलचे धोरण बरोबर आहे यावर चर्चा. नंतर पंचवीस मिनिटे 'आर्ट ऑफ लिव्हिंगचे' मेडिटेशन, बुधवारी संध्याकाळी ब्रिजबेनचे गुरुवर्य अविनाश नगरकर यांचे पुराणातील प्रसंगांचे दाखले देणारे प्रवचन, शनिवारी आणि रविवारी महाराष्ट्र मंडळाने योजलेले विविध कार्यक्रम, गणपती उत्सवात झूम वर झालेल्या आरतीत सगळ्यांचे चेहरे पाहून कसं प्रसन्न वाटलं!

अविनाश नगरकर यांच्या एका प्रवचनात त्यांनी एक आठवण सांगितली. ते त्यांच्या मामांना घेऊन गोंदवलेकर महाराजांच्या दर्शनाला गोंदवल्याला गेले होते. त्यांनी मामांना बजावले, "आश्रमात प्रसादाचे जेवताना तुम्हाला कुठलाही पदार्थ आवडला तरी मागायचा नाही. तुम्ही मनातल्या मनात महाराजांना विनंती करा, तुम्हाला काय पाहिजे त्याची आणि ते तुमच्या इच्छा पूर्ण करतील. आणि

तसेच झाले! मामांना ताक खूप आवडले आणि त्यांनी लगेच द्रोण रिकामा केला. त्यांना आणखी ताक हवे होते पण मागायचे नाही असं सूचना होती. मग त्यांनी मनातल्या मनात महाराजांना विनंती केली आणि वाढपी संबंध पंक्तीत त्यांच्या द्रोणात ताक वाढून गेला. असेच एक-दोन अनुभव ऐकल्याचे मला आठवले. प्रसिद्ध लेखक ग. दि. माडगूळकर यांचे चिरंजीव श्री. आनंद माडगूळकर यांनी मला सांगितले. ते सासूबाईंना घेऊन महाराजांच्या दर्शनाला गोंदवल्याला गेले होते.

तीन दिवस राहिल्यानंतर चौथ्या दिवशी सकाळी त्यांची मुंबईला जाणारी बस होती. सासूबाई कॉफी पीत असत व आश्रमात फक्त चहा मिळायचा. बरं सासूबाईंना हॉटेलमधली कॉफी झाली नसती. काही न खाता पिता त्या प्रवास करणार म्हणून आनंदरावांना वार्ड वाटले. तेवढ्यात चहा बरोबर कॉफीच्या पण किटल्या दिसल्या आणि सासूबाई व जावई दोघेही खूप झाले.

तिसरा अनुभव मुंबईच्या श्री चंद्रशेखर वैद्य यांनी सांगितला. त्यांचे सगळे कुटुंब महाराजांचे भक्त आहेत व शक्य असेल तेव्हा गोंदवल्याला सेवा करण्यासाठी जातात. ते जेव्हा गोंदवल्याला जायचे तेव्हा बस स्टँड वर मिळणारे गरम गरम बटाटेवडे खाऊन मग आश्रमात जात असत. एकदा त्याची आई त्याला म्हणाली, "अरे तू महाराजांच्या दर्शनाला जाताना असे बटाटे वडे खाऊन जाणे बरोबर नाही. तेव्हा पुढच्या भेटीत मनाचा निग्रह करून बटाटेवडे न खाता ते दर्शनाला गेले आणि आश्चर्य म्हणजे ते गोंदवले ला पोचल्यावर त्या दिवशी आश्रमात नाशत्याला गरम गरम बटाटेवडे होते. नेहमी फक्त पोहे किंवा उपमा असायचा.

गुरूची किमया अगाध आहे!

सुसंवादातून आत्मसाक्षात्काराकडे

-अनिल पाटील

प्रवास म्हटलं की एक दुसऱ्याची सोबत व गप्पा गोष्टी आल्याच. कधीकधी अशा प्रवासातील गप्पा गोष्टी खुप काही शिकवून जातात आणि जीवन बदलून टाकतात. अशाच एका प्रवासातील अनिल आणि शैलेश या दोघा अनोळखी पण योगायोगाने भेटलेल्या व्यक्तींच्या मुंबई ते मेलबर्नच्या प्रवासातील गप्पा गोष्टी कशा मजेदार व सदुपयोगी ठरतात ते या लेखातून पाहू या.

शैलेश हा पहिल्यांदा देशाबाहेर शिक्षणासाठी मेलबर्नला जाण्यासाठी विमानतळावर आलेला असतो. त्याने बाहेरच्या देशात शिक्षण घेऊन चांगले जीवन जगण्यासाठी अनेक स्वप्ने पाहिलेली असतात. त्यासाठी बराच अभ्यास करून आवश्यक माहिती शैलेशने मिळवलेली असते. पण परदेशात एकटे राहून सर्व नवीन सुरुवात करण्यासाठी त्याला अजून बऱ्याच गोष्टींचा सामना करावा लागणार याबद्दल अनेक प्रश्न त्याच्या मनात सारखे वावरत असतात.

अशा परिस्थितीत विमानात चढण्यासाठी प्रतीक्षा करीत असताना, शैलेशची अनिलशी भेट होते. अनिल हे वयाच्या पन्नाशीतले, बऱ्याच वर्षांपासून परदेशात नोकरी करणारे, नुकतेच मायदेशी सुट्टी संपवून परत मेलबर्नला जात होते. अनिलने शैलेशला अभिवादन करून थोडावेळ इंग्रजीत संभाषण करून ओळख करून घेतली. दोघं मराठी कुटुंबातील असल्याची खात्री झाल्यानंतर मग मराठीत संभाषण सुरू झाले.

अनिल: पहिल्यांदाच ऑस्ट्रेलियाला जात आहेस काय शैलेश?

“होय, मेलबर्न इन्स्टीट्यूट ऑफ टेक्नॉलॉजी (MIT) मध्ये मास्टर ऑफ एनर्जी एफिशिएंट अँड सस्टेनेबल

बिल्डींग या कोर्से साठी प्रवेश घेतला आहे”, शैलेश म्हणाला.

“ग्रेट, हे खूपच छान आहे. आजकाल सगळं काही निसर्गाशी समतोल साधणार असायला पाहिजे.” अस अनिलने शैलेशचा अभ्यासक्रम चांगला असल्याचे सांगून त्याला प्रोत्साहन दिले.

"हा पहिलाच परदेश प्रवास काय?" - अनिलने विचारले.

"नाही तसा कॉलेजामधून आणि कुटुंबा सोबत सहलीसाठी स्पेन, मलेशिया या देशात फिरलो आहे यापूर्वी." शैलेश म्हणाला.

"अच्छा, म्हणजे या वेळेला खूप दिवसांसाठी आणि एकटाच प्रवास करतोस म्हणून भीती वाटते काय?" अनिलने विचारले.

शैलेश उसने हास्य आणण्याचा प्रयत्न करत असतानाच, "डोन्ट वरी यंग मॅन! तू तुझ्या मनातल्या शंका, प्रश्न आणि जे तुला ऑस्ट्रेलिया बद्दल जाणून घ्यायचे आहे ते दिलखुलासपणे विचार मला" - अनिलने शैलेशला आधार देत विचारायला सांगितले.

"नाही, तशी मी इंटरनेटवर बरीच माहिती काढली आहे तरी काही तरी अनामिक शंका, कुशंका आत चालूच आहेत." - थोडासा पुरुषी अहंकाराने भीती लपवत शैलेश म्हणाला.

"तुम्ही मेलबर्न मध्ये केव्हा पासून राहता?" शैलेश ने विचारले.

"मी गेली तीन वर्ष नोकरीच्या निमित्ताने मेलबर्न मध्ये आहे. तसा मी भारता बाहेर गेली पंधरा- सोळा वर्षे, वेगवेगळ्या देशात काम करीत आहे. यापूर्वी युनाइटेड

अरब एमिरेट्स मध्ये तीन वर्षे, मलेशिया मध्ये दहा वर्षे काम केलं" अनिल म्हणाला.

"तुम्ही कसे गेलात परदेशात? सुरुवातीला कशा अडचणी आल्या तुम्हाला ? " - अनिलनी आणलेली गरम कॉफी हातात घेत शैलेश ने विचारलं.

"आपली दोघांची परिस्थिती थोडीशी वेगळी असली तरी अडचणी ह्या मलाही आल्या होत्या आणि तुलाही येतील. मी नोकरीच्या शोधात गेलो आणि तू शिक्षण घेऊन तिकडे नोकरी शोधणार आहेस. काही चांगल्या गोष्टी माझ्या जीवनात घडत गेल्या आणि सहकार्य मिळत गेले - सगळे काही तसे सोपे आपोआपच घडत गेले." असे अनिलने त्याची कहाणी सांगायला सुरुवात केली आणि शैलेशला उत्सुकता असेल तर पुढे आपण विमानात बसल्यावर बोलू असे सांगितले.

एवढ्यात, विमानात चढण्यासाठी घोषणा झाली, दोघे रांगेत पुढे निघाले. विमानात बसल्यानंतर, अनिलने आपल्या बाजूच्या सिटवरच्या व्यक्तीशी बोलून शैलेश साठी शेजारी बसण्यासाठी व्यवस्था करून घेतली.

"मला कल्पना आहे की भारता बाहेर फिरणं वेगळे आणि परदेशात दीर्घकालीन वास्तव्य करणे वेगळे, याची तुला लवकरच कल्पना येईल. आपल्या देशातला अणि बाहेरच्या देशातला ऐहिक व सांस्कृतिक फरक मला वारंवार जाणवतो. सांस्कृतिक दृष्ट्या आपण खूप पुढे आहोत तर ऐहिक दृष्ट्या हि मंडळी पुढारलेली आहेत. त्यांच्याकडे उच्च जीवनमूल्ये नसली तरी चांगले जीवन जगण्यासाठी साधनसंपत्तीचा उत्तम वापर कसा करायचा हे त्यांना चांगले जमते. आपल्याकडे पूर्वीपासून, मानवी जीवनाला निरंतर किंवा दीर्घकालीन सौख्या कसे लाभेल यावर संशोधन झाले व इकडे बाह्य, स्थूल गोष्टींचा ऐहिक सुखासाठी वापर यावर जास्त संशोधन झाले. तसे अलीकडे आपणही यांचे अवलोकन करत आहोत आणि आपली मौल्यवान जीवनमूल्ये सोडत

आहोत, पण आजून ही तसे पूर्णपणे झाले असे म्हणता येणार नाही." - अनिल विमानात शैलेश काही अंशी स्थिरावल्याचं पाहात बोलले.

" म्हणजे, आपल्याकडे निरंतर असं दीर्घकालीन सुख देणारी काय जीवनमूल्ये आहेत ते मला व्यवस्थित समजावून सांगाल काय?"- शैलेश ने उत्सुकतेने विचारले.

"हो, मी तुला सविस्तर माहिती देतो व त्याची प्रचिती पण देतो." - असे म्हणत, अनिलने बोलायला सुरुवात केली व आपल्याकडची सर्वात महत्वाची गोष्ट म्हणजे कुटुंब व्यवस्था आणि अध्यात्म असल्याचे सांगितले.

शैलेश थोडासा कावरा बावरा होत, साशंक अवस्थेत बोलला - "आश्चर्य, तुम्ही इतके वर्षे बाहेर देशात राहूनही असे बोलता म्हणजे मला कांही तरी विशेष वाटते. बघू तरी काय असं विशेष आहे आपल्याकडच्या या गोष्टींमध्ये. मला तरी काही विशेष वाटत नाही."

अनिलने योग आणि अध्यात्माचे महत्व सांगायला सुरुवात केली - "आध्यात्म आणि योग म्हंटले की साधारणतः आपल्यापैकी बहुतेकांचा समज हा पूजा, अर्चना, आसन, प्राणायाम, इ., पारंपरिक व शारीरिक क्रिया कर्म व त्यांचे शरीर स्वास्थ्यासाठीचे लाभ एवढाच असतो. पण आपला हा समज योगा बदलच्या ज्ञानाचा समाजात चांगला प्रचार झाला नाही याचेच केवळ एक उदाहरण आहे. योग आणि अध्यात्म हे एकाच शिक्क्याचे दोन पैलू आहेत. योग या शब्दाचा अर्थ जोडणे हा होतो. हे जोडणे म्हणजे मनुष्य जीवाचे सुष्टी निर्मात्याशी किंवा ईश्वराशी जोडणे असा शब्दशः अर्थ होतो. तेव्हा अध्यात्म आणि योग या दोन्ही गोष्टी किती जवळच्या आहेत हे यावरून समजते. ही जी जोडण्याची क्रिया आहे ती एक नैसर्गिक घटना असून मनुष्याच्या उत्क्रांतिचेच एक अंग आहे. आपल्या माकड हाडात स्थित कुंडलिनी शक्तीच्या (सूक्ष्म शरीर

रचनेचे चित्र दाखवत) जागरणानंतर पाठीच्या कण्यात असलेल्या सूक्ष्म नाड्या व चक्र संस्थेतून मार्गक्रमण करीत जेव्हा कुंडलिनी टाळूतून बाहेर पडते तेव्हा आपणास ईश्वराशी जोडल्याचा अनुभव येतो. यालाच योग असे म्हणतात, पण ही घटना घडवण्यासाठी पूर्वी योग्याला शारीरिक व मानसिक तयारी करावी लागत असे आणि यम, नियम, आसन, प्राणायाम, प्रत्याहार, धारणा, ध्यान अशा सात प्रकारच्या कठोर साधने नंतर शेवटी योगाची म्हणजेच समाधीची स्थिती प्राप्त व्हायची. बाकी सगळ्या गोष्टी तशा जरी आपल्या संस्कृतीत प्रचलित असल्या तरीही आसन व प्राणायाम या दोन गोष्टींना जनमानसात योगाशी जोडून प्रस्तुत केल्याने त्यांचा जास्त प्रसार झाला असावा व त्यामुळे बहुतेक योगाबद्दलचा तो समज जगभर प्रसारित झाला असावा. याला एक कारण असेही असावे कि योगाची ती आठवी स्तिथी (समाधी) मिळणेच खूप कठीण होते व त्यामुळे लोकांनी त्याला दुर्लक्ष केले."

शैलेशची योग्य व अध्यात्मा बदल जाणून घेण्याची उत्सुकता चांगलीच वाढत चालली होती. त्याने प्रश्न केला- "जर हे एवढे महत्त्वाचे आणि चांगले आहे, माणसाला देवाशी जोडता येण्याची ही पद्धत आपल्याकडे लोकांना माहित होती तर अजून पर्यंत आम्हा सर्वांना ते मिळाले का नाही?"

अनिल पुढे सांगू लागला - "मग हा योग कसा साधायचा किंवा तो कसा मिळवायचा? याला एक वैज्ञानिक दृष्टीकोन व तो योग प्राप्त करण्याची एक दृढ इच्छा असणे ही पहिली गरज आहे. आपल्या इच्छे शिवाय ही घटना घटीत होणार नाही. दुसरी आवश्यक गोष्ट आपल्या व ईश्वरीय चेतनेतील जी पोकळी आहे ती भरून काढून आपल्याला योग देणारी अशी अधिकारी व्यक्ती आपल्यासमोर असणे हे गरजेचे आहे. कारण आपल्यातील सूक्ष्म यंत्रणेला जागृत केल्यानेच हे कार्य घटीत होते व सूक्ष्म यंत्रणेतील दैवी शक्ती त्या अधिकारी व्यक्तीच्या साक्षीनेच जागृत होते.

या दोन गोष्टी जुळून आल्या म्हणजे आपल्यातील कुंडलिनीरूपी मातृशक्तीच्या जागृतीने योगाचा लाभ होतो. आपल्या पूर्णत्वाकडील उत्क्रांतीच्या मार्गातील ही पहिली नैसर्गिक घटना घडणे आवश्यक आहे. त्यानंतर जसे एका बीजांकुराचे संगोपन करून माळी त्याचे वृक्ष बनताना पाहतो तसे आपणच आपली योगिक वाढ नियमित ध्यानधारणेचे खतपाणी देऊन करून घ्यावी लागते. १९७० पर्यंत मानवी सूक्ष्म यंत्रणा तशी यासाठी तयार नव्हती व त्यामुळे खूप साधना करूनच एखाद्यालाच लाभ व्हायचा. ५ मे १९७० पासून, श्री माताजी निर्मला देवी यांनी सहज योगपद्धतीने साधारण माणसाला योग्य देण्याची ही पद्धत सुरुवात केली व तेव्हापासून हजारो लोक आज जगभर याचा लाभ घेत आहेत."

शैलेशने मधेच विचारले- "मग या योग शास्त्राची प्रगती कशाने होत गेली?"

अनिल पुढे सांगू लागला- "योगाचे हे शास्त्रही तेवढेच जुने आहे जेवढी ही सृष्टी जुनी आहे. जशी-जशी सृष्टीची उत्क्रांती होत गेली तशी तशी योग शास्त्राची पण उन्नती होत गेली. या उत्क्रांती पथावर मानवाच्या उत्थानासाठी आवश्यक सूक्ष्म शरीर यंत्रणा (सूक्ष्म शरीर रचनेचे चित्र दाखवत) त्याबरोबरच उन्नत होत गेली. उत्क्रांतिचे हे टप्पे आपल्यातील सूक्ष्म शरीरातील चित्रात दर्शविलेले चक्र आहेत. आधुनिक वैद्यकशास्त्राप्रमाणे यांना प्लेक्सस असे म्हणतात. या चक्रांचे मानवामध्ये उन्नती व क्रियान्वयन त्या-त्या चाक्रावरील ईश्वरी आवतरनांच्या काळात झाली.

आपल्यापैकी बहुतेकांशी, जेव्हा योगाबद्दल बोलले जाते तेव्हा अशी प्रतिक्रिया मिळते की आम्हाला ते सगळं नको. जरूरी पुरते पैसे कमाई होते, घर दार, बायका पोरे, नाते गोते, सर्व चांगले आहेत. सर्वांची प्रकृती चांगली आहे; तर बस आम्हाला योग वगैरे काही नको. पण ते तसे एवढे सहजतेने नाकारणे हे

बरोबर नाही. योग ही आपल्या जीवनातील अतिशय महत्त्वाची घटना आहे. आपली मानवापर्यंतची उत्क्रांती नैसर्गिकरित्या आपणास नकळतच झाली. पण आता काय खरं, काय वाईट हे सर्व जाणण्याच्या व स्वतंत्रपणे निर्णय घेण्याच्या स्थितीत आपण आहोत. बहुतेक योगाची ही घटना आपल्या या स्वातंत्र्यातच घटीत होईल तेव्हाच ती अर्थपूर्ण होईल अशी ईश्वरीय व्यवस्था आहे. सुख सोई असून ही माणूस कुठेतरी अपुरा पडतो. आपण सारखे एका कसल्यातरी आनंदाच्या शोधात असतो. पण आपली स्थिती (उत्क्रांतीच्या पथावरील) तशी त्या निरंतर व

असीम अशा आनंदाला उपभोगण्यास योग्य नाही. याला कारण असे कि आपण त्या स्थितीला उत्क्रांत झालो नाही. म्हणजेच आपली स्थिती ही अजून अपूर्ण आहे. या स्थितीत आपल्याकडे अनेक अशा गोष्टी आहेत, प्रश्न आहेत, ते आपल्याला तो आनंद घेण्यापासून वंचित ठेवतात. त्या आनंदाचा स्रोत आत्मसाक्षात्कारी असतो व त्याला योगप्राप्ती झालेली असते. शारीरिक प्रश्न, मानसिक प्रश्न, कौटुंबिक प्रश्न, एक असुरक्षित वातावरण, या सर्व गोष्टींवर मात केल्याशिवाय आपणास ती असीम आनंदाची स्थिती कशी मिळणार? शिवाय आपण जर ईश्वराशी जोडले गेलो नाही तर आपली स्थिती ही एक सीमित अशीच राहील. उदाहरणार्थ, जसे जलबिंदू समुद्रापासून दूर राहिला तर त्याचे काय सामर्थ्य असणार आहे? तो

म्हणजेच ईश्वराशी आपण जोडलेले नाही; तेंव्हा त्याचा लाभ घेणे तर कसे शक्य आहे. आशा-आकांक्षांच्या धाग्यादोन्याने आपण आपले जीवन गुंफत असतो व त्याच गुंत्यात कुठेतरी एका आनंदाला शोधत असतो. पण आपल्याला हेच कळत नाही कि या मनुष्य स्थितीत सुख व समाधानासाठी जितके प्रयत्न करीत जाऊ तितकेच गुंतागुंतीचे जीवन बनते. याला कारण मानवी जीवनाची सीमित अवस्था आहे. या सीमेपलीकडे उडी मारल्याशिवाय नवीन वेगळे जीवन मिळणे शक्य नाही. हे सीमोल्लंघन म्हणजेच आत्मसाक्षात्काराची घटना किंवा योग घटीत होण्याची नैसर्गिक प्रक्रिया. जसे बीज अंकुरित होऊन वृक्षरूपी नवीन जीवनाला सुरुवात होते तसे या मानवी बीजाचे अंकुरित होऊन त्याला ईश्वराशी जोडल्याने आपल्याला नवीन जीवन (दुसरा जन्म) मिळणार आहे. यालाच द्विज होणे असेही म्हणतात. ब्रम्हाला जाणणाऱ्या ब्राह्मणाला पण द्विज म्हणतात, कारण तो केंव्हाच उन्हात सुकून जाईल हे नक्की ठरलेले आहे. तशी आपली पण ईश्वरापासून दूर राहिल्यानंतरची स्थिती आहे. आपल्या मर्यादित व्यक्तीमत्वापुढे केवढे धोके आहेत याची आपणास कल्पनाही नसते. पण जर आपण योग प्राप्त करून त्या असीम अश्या महाशक्तीचे अंगप्रत्यंग बनलो तर मग कसली चिंता- तेथे जलाबिंदुने जसे सागरासी एकरूप झाल्यानंतर त्याला उन्हात नष्ट होण्याची भीती नसते तशी स्थिती दिसते.”

सूक्ष्म शरीर रचना

“वर दर्शविलेल्या मध्यवर्ती नाडीसंस्थेची आधुनिक वैद्यकशास्त्राप्रमाणे माहिती खालील प्रमाणे आहे.” - अनिल नाडीसंस्थेचे चित्र दाखवत पुढे सांगू लागला.

चक्र / नाडी	इंग्रजी नाव	चक्र / नाडी	इंग्रजी नाव
सूक्ष्म शरीर रचना	मध्यवर्ती नाडी संस्था (Central Nervous System)	नभी चक्र	सोलार प्लेक्सस (Celiac or Solar Plexus)
इडा नाडी	डावी अनुकम्पी नाडी (Left Sympathetic Nervous)	भवसागर	पोट (void)
पिंगळा नाडी	उजवी अनुकम्पी नाडी (Right Sympathetic Nervous)	अनाहत चक्र	कार्डियाक प्लेक्सस (Cardiac Plexus)
सुषुम्ना नाडी	परा अनुकम्पी नाडी (Para Sympathetic Nervous)	विशुद्धि चक्र	सर्विकल प्लेक्सस (Cervical Plexus)
मूलाधार चक्र	पेल्विक प्लेक्सस (Pelvic Plexus)	आज्ञा चक्र	ओप्टिक चिअस्म (optic Chiasm)
स्वाधिष्ठान चक्र	और्टिक प्लेक्सस (Aortic Plexus)	सहस्त्रार चक्र	लिम्बिक विभाग (Limbic Area)

शैलेशला आता योगाचे महत्व कळले होते, तो बोलला – “थावरून असे समजते की या जगातील प्रश्न सोडवायचे असतील तर माणूस हा ईश्वराशी जोडून उत्क्रांत झाला पाहिजे. हे खरे आहे काय?”

अनिल त्याला होकार देत बोलला – “होय, सीमित जीवनाला असीम बनवण्यासाठी, मानवी समाजातील अनेक सामाजिक, आर्थिक, कौटुंबिक, शारीरिक, मानसिक, इ., अनेक प्रश्न सोडविण्यासाठी, खरे जीवन व्यवस्थापन शिकण्यासाठी- आत्मसाक्षात्कार मिळवणे ही प्रत्येक माणसासाठीची अत्यंत गरजेची बाब आहे. इथे थोडक्यात असे म्हणता येईल की सृष्टी निर्मात्याशी संबंध प्रस्थापित करून आपले प्रश्न सुटणार आहेत- याउलट ईश्वरापासून दूर राहिल्यामुळे आज जे समाजात मानवाला कधी न सोडवता येतील आसे प्रश्न जगात निर्माण झालेले आहेत, त्यावर उपाय शोधूनही सापडत नाहीत व शेवटी ईश्वराशी एकाकारिता प्राप्त करून म्हणजेच सर्वांनी योग प्राप्ती करून घेऊनच हे प्रश्न सुटतील असे दिसते.”

शैलेशला माहित होतेच कि योगसाधनेने चांगले आरोग्य लाभते . तदनुसार त्याने विचारले- “सहज योगाने स्वास्थ्य लाभ होतो काय?”

अनिल: “आपल्याकडे दुसरा भयानक प्रश्न हा आजारपण व रोगराई. विचार केला तर किती प्रकारचे आजार माणसाला होऊ शकतात याची नक्की संख्या सांगणेच कठीण आहे. तेव्हा त्यावर उपचार करणे तर या वैद्यकशास्त्राच्या क्षमते पलीकडे आहे. पण आपण आत्मसाक्षात्कार घेऊन जर या ईश्वरी चेतनेशी जोडलो गेलो व निसर्ग नियमाप्रमाणे एक सुव्यवस्थित जीवन व्यवस्थापन केले तर आजचे उन्नत वैद्यकशास्त्र व योगशास्त्र यांच्या संयुक्त उपयोगाने सध्या आहेत त्या बहुतेक रोगावर मात करता येईल व नवीन रोग येण्याची भीती ही राहणार नाही.”

शैलेशची उत्सुकता आणखीन वाढली होती. त्याने विचारले - “आणखी काय काय फायदे सहज योग साधनेने होतात?”

अनिल: “या जगात शाश्वत असे काहीच नाही. आज एखादी गोष्ट जी दिसते तशी ती उद्या राहिलच असे नाही. सारखा बदल हा होत असतो. नवीन गोष्टी येत असतात. कितीतरी प्रश्न तसे क्षुल्लक असतात- त्यांच्यावर मात करण्यासाठी फक्त अंतर्मुखी होऊन स्वतःकडे पाहण्याची गरज असते. एक प्रकारचे उत्तम जीवन व्यवस्थापनासाठी, असंतुलित जीवनातून

संतुलित जीवनाकडे वळण्यासाठी, आपण कुठे चुकतो आहोत हे जाणून घेण्यासाठी (साधारण माणूस दुसऱ्याचे दोष बघतो), आपल्या सूक्ष्म यंत्रणेत कुठे बिघाड होत आहे याची जाणीव देणारी एक उच्च चेतना आपल्याला मिळणे गरजेचे आहे ती फक्त **सहज योग** साधनेनेच शक्य होणार आहे. आपले शरीर म्हणजेच ईश्वराची एक चमत्कारी देणं आहे. त्याला आणखीनच चमत्कारिक बनवणे गरजेचे आहे. आपल्याला मानवी चेतनेच्या वरची अशी ईश्वरीय चेतनेची प्राप्ती व्हायला हवे; जेणे करून आपण हे समजू शकू की आपल्या सूक्ष्म यंत्रणेत कुठे असंतुलन येत आहे. दिवसभर कार्य केल्यानंतर इतकेच कळते कि आता आपण थकलो आणि आरामाची गरज आहे. कधीकधी आपली शक्ती नकळतच इतकी खर्चीली जाते की शेवटी असाध्य अशा रोगाला शरीर बळी पडते. पण जर आपण योगी असाल तर आपल्याकडे स्वतःच्या सूक्ष्म शरीराला जाणून घेण्याचे एक चैतन्य रुपी साधन असेल व ईश्वराशी जोडता येणे शक्य असल्याने दिवसभरानंतर खर्च झालेली शक्ती परत भरून घेता येते. ईश्वरी कृपा जरी साधारणतः सर्वांवर असली तरी जे त्यांच्याशी प्रत्यक्ष एकरूप झालेले (योगी) असतील त्यांच्यावर विशेष आशिर्वाद असणे साहजिकच आहे. एखादे यंत्र जसे मेन्सला (विद्युत शक्तीला) जोडल्यानंतर काम करायला लागते तसे हे आपले शरीर पण ईश्वराशी जोडल्यानंतर विशेष रित्या कार्यरत होईल. सवयी आणि संस्कार यांचे ही आपण बहुधा गुलाम असतो. एखाद्या गोष्टीचे आपण कधी गुलाम बनतो याची कल्पनाच करता येत नाही. नकळतच अनेक व्यसनाच्या अधीन आपण जातो. या सर्वांचे प्रतिकूल प्रभाव जेव्हा समजायला लागतात तेव्हा वेळ गेलेली असते व त्या व्यसनापासून सुटका करणे अशक्य होते. पण आपण जर योग प्राप्त केला तर ती ईश्वरी चेतना या सर्व वाईट संस्कार व व्यसनापासून मुक्त होण्यास मदत करेल. सुखी व्हायला पैसे/वैभव असावेच लागते असे नाही. जर आपण योगी असाल

तर सर्व परिस्थितीत आनंदी राहू शकता. जे शक्य आहे, आपल्या क्षमतेने सध्या आहे ते प्राप्त करून त्यात समाधान राहणे हे खऱ्या सुखाचे लक्षण आहे. उगीच अशक्य गोष्टीची अपेक्षा करणे, जे शक्य नाही अशा गोष्टीसाठी निरर्थक प्रयत्न करून शक्ती व्यर्थ खर्चिणे याने असंतुलन निर्माण होते व आपणास अनेक दुःखाला सामोरे जावे लागते. हे असंतुलित व्यक्तिमत्व आपणास त्या ईश्वरी योगासाठी आवश्यक मध्यमार्गी संतुलित स्थितीपासून दूर नेते व आज सहजच शक्य असलेल्या योग प्राप्तीच्या संधीपासून आपण वंचित राहतो. माणूस उत्क्रांत होऊन या उच्च स्थितीला पोहोचेल ते आणखी पूर्णत्वाकडे उत्क्रांत होण्यासाठी. हे मानवी शरीर जर एक बीजस्वरूप मानले तर असे म्हणता येईल की हे बीज आता अंकुरित होण्यास तयार आहे. ही अंकुरित होण्याची क्रिया म्हणजेच कुंडलिनीची जागृती होऊन सहस्र कमल (टाळूभाग) खोलणे व आपणास ईश्वराशी जोडणे. जर ही घटना झाली नाही तर आपली स्थिती एका अंकुरित होत असलेल्या बीजाला कठोर खडकाचा सामना करावा लागल्याने, उमलत्या फुलाला बांधून ठेवल्याने, एखादे फळ पक्व होण्यापासून थांबविणे, इ., सारखी स्थिती निर्माण होते तसे आपले पण होणार हे नक्कीच आहे कि नाही?”

शैलेश ध्यान देऊन ऐकत होता व अनिल सांगतच चालला होता- “घरात मुलींशी बोलताना व ऑफिसात सहकार्यांशी व्यवहार करताना एक गोष्ट लक्षात आली. जेव्हा आपण वयात येत असलेल्या मुलांना मार्गदर्शन करतो तेव्हा त्यांच्याकडून प्रतिक्रिया होतात, ती भीतीने गप्प जरी बसली तरी आपला क्रोध स्वतःला अस्वस्थ करतो, सांगितलेले चांगले किंवा वाईट समजून स्वतःमध्ये बदल करण्या ऐवजी मग मोठ्यांना वाटते मुले ऐकत नाहीत व लहानांना वाटते आमच्यावर अनावश्यक दबाव येतोय किंवा मग मोठ्यांचा निव्वळ उपहास होतो. यामुळे एक प्रकारचा

तणाव दोन्ही बाजूनी निर्माण होतो. यावर उपाय एकच लक्षात आला की, जोपर्यंत प्रतिक्रिया असतील तो पर्यंत ज्ञानग्रह होणार नाही. जर माणूस ध्यानस्थ होऊन अंतर्मुख झाला, त्याला योग प्राप्त झाला असेल तर मग त्याला ईश्वरीय सुज्ञता (Wisdom) प्राप्त होऊन प्रतिक्रिया थांबतील व ग्रहण शक्ती वाढेल, त्यातील बरे वार्ड कळेल आणि सहाजिकच अन्तः परिवर्तन शक्य होईल. मार्गदर्शन करणाऱ्याकडे समोरच्याला समजून घेण्याची, दुसऱ्याला क्षमा करण्याची, निरपेक्ष भावाची, इ., योगिक शक्ती अवगत असल्यास त्यालाही कसलाच त्रास होणार नाही. हा एक जीवन व्यवस्थापनाचा (life management) भाग योगातून शिकण्या सारखा आहे.”

शैलेशला बऱ्याच गोष्टी समजल्या होत्या. त्याने पुढे विचारले - "या सूक्ष्म मानवी यंत्रनेतील चक्र व नाड्यांबद्दल सांगा ना."

अनिल: "सूक्ष्म शरीर रचनेप्रमाणे मानवाचे तीन गुण सांगितले जातात ते असे- तमोगुण, रजोगुण व सत्व गुण. हे तीन गुण आपणास पाठीच्या कण्यात स्थित मध्यवर्ती नाडी संस्थेतून मिळतात. उदाहरणार्थ, इडा नाडीतील शक्ती जास्त क्रियाशील असलेला माणूस तमोगुणी, पिंगळा नाडीतील शक्ती जास्त क्रियाशील असलेला माणूस रजोगुणी व सुषुम्ना नाडीची शक्ती क्रियाशील असलेला सत्वगुणी मानला जातो. साधारणतः माणूस इडा (इच्छा) किंवा पिंगळा (क्रिया) नाडीची शक्ती वापरत असतो. तो वापर हा असंतुलित प्रकारचा असतो. कधी इच्छा शक्ती जास्त तर कधी क्रिया शक्ती जास्त वापरली जाते. या दोन्हीत संतुलन साधून असणारे फक्त मध्य नाडीच्या म्हणजेच सुषुम्ना नाडीच्या जवळ असतात व त्यांचा योग होणे सोपे आसते. योग झाल्याने सुषुम्ना नाडीत असलेली पोकळी भरूनच योगाची प्राप्ती होते व या मार्गातून कुंडलिनी जेव्हा वर येते तेव्हाच माणूस संतुलनात येतो व सुषुम्ना नाडी कार्यान्वित होते. योग झाला म्हणजे

इडा व पिंगळा यांच्यात एक संतुलन येते व भूतकाळ / भविष्यकाळ यातील आपली अनावश्यक विचार प्रक्रिया थांबून आपण वर्तमानात म्हणजेच निर्विचार चेतनेत जातो. यालाच निर्विचार समाधी म्हणतात. हे सर्व आपल्या जाग्रत आवस्थेत कुंडलिनी जागृती नंतरच शक्य आहे.

पूर्वीच्या काळी योग मिळणे म्हणजे खूप कठीण गोष्ट होती. एखादा गुरु आपल्या शिष्याला अतिशय खडतर परिश्रम केल्यानंतर कुठे आत्मसाक्षात्कार द्यायचा. त्याला कारण असे की मानवी यंत्रणा योग प्राप्तीसाठी सध्या आहे तितकी उन्नत नव्हती व त्यामुळे काही विशिष्ट व्यक्तीनाच योगाचा लाभ व्हायचा. उत्क्रांतीच्या या पथावर ईश्वरी अवतरणांचे कार्य होत गेले व त्यांनी आपल्यासाठी कार्य करून आपली ही शरीर यंत्रणा योग प्राप्तीसाठी म्हणजेच आजच्या स्थितीला तयार केली. या सूक्ष्म संस्थेत (पाठीच्या कण्यात) स्थित सात (७) केंद्र उत्क्रांतीच्या वेगवेगळ्या समयी उन्नत होत गेले. सृष्टी निर्मितीच्या सुरुवातीला श्री गणेश शक्तीच्या स्थापनेने मूलाधार चक्र विकसित झाले. सृष्टीची सृजनात्मक निर्मिती जेव्हा श्री ब्रह्मदेवांनी केली व श्री विष्णूंनी सृष्टी सांभाळण्याची जबाबदारी घेतली तेव्हा नाभी व स्वाधिष्ठान चक्र विकसित झाले. श्री आदिगुरु दत्तात्रयाच्या अवतारानापासून ते त्यांच्या नंतरच्या दहा (१०) अवतरनाच्या काळात भवसागराचा विकास झाला. श्री रामाचे त्यानंतर अवतरण व श्री आदिशक्तीच्या दुर्गास्वरूपातील अनेक अवतरणाने अनाहत चक्राचा विकास झाला व हृदयत श्री शिव स्वरूप आत्म्याचा अनुभव घेण्यासाठी मार्ग आणखी सोपा झाला. श्रीकृष्णाच्या अवतरणाने विशुद्धि चक्र जागृत झाले, श्री गणेशाच्या महाविष्णु स्वरूप येसू क्रिस्त अवतरणाने आज्ञा चक्राला प्रकाशित केले व शेवटी आजच्या आधुनिक युगात श्री माताजी निर्मला देवी यांनी शेवटचे चक्र म्हणजेच सहस्रार

जागृत करून सहजपणे आत्मसाक्षात्कार प्राप्त होण्यासाठी चैतन्याला प्रकट केले व सहजायोग या नावाने योग प्राप्तीची पद्धत जगाला दिली. १९७० मध्ये या गोष्टीचा आविष्कार करून श्री माताजींनी सामुहिक आत्मसाक्षात्कार देण्याची ही विधी आपल्याला दिली व योगाबाद्दलचे आत्तापर्यंत जे काही उच्च ज्ञान लोकांना उपलब्ध नव्हते ते सहजयोगाची सुरुवात करून जगभर उपलब्ध करून दिले. कुंडलिनी व मध्यवर्ती नाडी संस्थेचे आजच्या इतके ज्ञान पूर्वी उपलब्ध नव्हते. आत्ता आपण सर्व चक्राची स्थिती आपल्या नसा संस्थेवर (विशेष करून हाता पायाच्या बोटावर व टाळूवर) जाणू शकतो. यालाच विद असे म्हणतात. थंडगार ईश्वरीय चैतन्य प्रवाह टाळू व हातातून वाहू लागते तेव्हा आत्मसाक्षात्कार झाला व आपण ईश्वरी शक्तीशी जोडले गेलो याचे प्रमाण आपणास मिळते. या स्वरूपात आपल्याला मानवी जीवांच्या पुढची चेतना (awareness) लाभते व आपल्या मध्यवर्ती नाडी संस्थेला (हाताच्या बोटावरील संवेदनेला) डिकोड (De-code) करून जाणून घेण्याचे साधन मिळते. आपल्यातील स्थित चक्र त्या-त्या भागातील अवयवाना शक्तीपुरवठा करतात व या चक्रातील असंतुलनामुळे अनेक प्रकारचे रोग होतात हे ज्ञान ही सहजयोग आपल्याला देतो. एवढेच नाही तर मध्यवर्ती नाडीसंस्थेतील असंतुलन दूर करणे ही सहजयोग ध्यानाद्वारे शक्य झाले आहे. जिज्ञासू साधकांना याबद्दलची अधिक माहिती www.sahajayoga.org, <https://www.freemeditation.com.au/>

वर मिळू शकते.”

शैलेशला सहज योगाचे महत्व आता समजले होते आणि त्याला आत्मसाक्षात्कार घेण्याची तीव्र इच्छा झाली. त्याने विचारले- “आपण मला आत्मसाक्षात्काराचा अनुभव द्याल ना?”

अनिल म्हणाले- “होय जरूर. आपली इच्छा असेल तर हे काम सोपे आहे. यापूर्वी सांगितल्याप्रमाणे श्री माताजी निर्मला देवी या सहज योगाच्या प्रणेत्या आहेत व त्यांच्या फोटोसमोर आपण जेव्हा प्रार्थना करतो तेव्हा आपल्यातील कुंडलिनी मातेचे जागरण होऊन आपल्याला आत्मसाक्षात्कार मिळतो.”

चला तर मग आपण प्रार्थना करू या- अनिल ने श्री माताजींचा फोटो दाखवत बोलले. “श्री माताजी कृपया मला आत्मसाक्षात्कार द्या” अशी प्रार्थना आपण श्री माताजींच्या फोटोकडे पाहत तीन वेळा बोला.”

शैलेश ने सांगितल्या प्रमाणे प्रार्थना केली.

अनिल पुढे म्हणाले- “डोळे झाकून आता थोडा अंतर्मुख होऊन आपले हात व डोक्यावर टाळू कडे काय अनुभव येतो ते बघू या.”

शैलेश डोळे झाकून थोडावेळ ध्यानस्त झाला.

अनिलने विचारले - “काय अनुभव येतोय शैलेश?”

शैलेश म्हणाला- “शांत वाटतंय, मुंग्या आल्या सारखे वाटते आहे हातावर.”

अनिल : “हात डोक्या च्या वर धरून टाळूतून काय अनुभवायला येते ते पहा जरा.”

शैलेश: “डोक्यातून शीतल लहरी आल्याचा अनुभव होतो आहे.”

अनिल: “खूप छान. थोडा विचारावर ध्यान देऊन पहा. विचार आहेत काय?”

शैलेश ने उत्तर दिले: “नाही विचार बंद झाले आहेत.”

अनिल: “हाच तो आत्मसाक्षात्काराचा अनुभव तुम्हाला मिळालेला आहे. ही निर्विचार समाधी किंवा योगाची जी आठवी स्थिती पतंजली साहेबानी सांगितली आहे ती आपण अनुभवली आहे. आता फक्त गरज आहे तर या स्थितीला प्रस्थापित करण्याची.

ज्यासाठी नियमित ध्यानाची गरज आहे. हे ध्यान स्वतः घरी करायचे आणि सामूहिकते मध्ये आठवड्यातून एक वेळ अन्य सहजयोग्यां बरोबर करायचे."

असा हा सुसंवाद करत शैलेश आणि अनिलला मुंबई ते मेलबर्नचा प्रवास केव्हा संपला हे कळलेच नाही. ते दोघे सूक्ष्म अशा अनंत ईश्वरीय शक्तीच्या अनुभवाने आनंदी झाले होते व शैलेश ला काहीतरी अर्थपूर्ण असे जीवनात प्राप्त केल्याचा अनुभव होत होता. एवढ्यात, मेलबर्न एअरपोर्टला उतरून दोघांनी पुन्हा भेटण्याच्या आश्वासनासह एक दुसऱ्याचा निरोप घेतला.

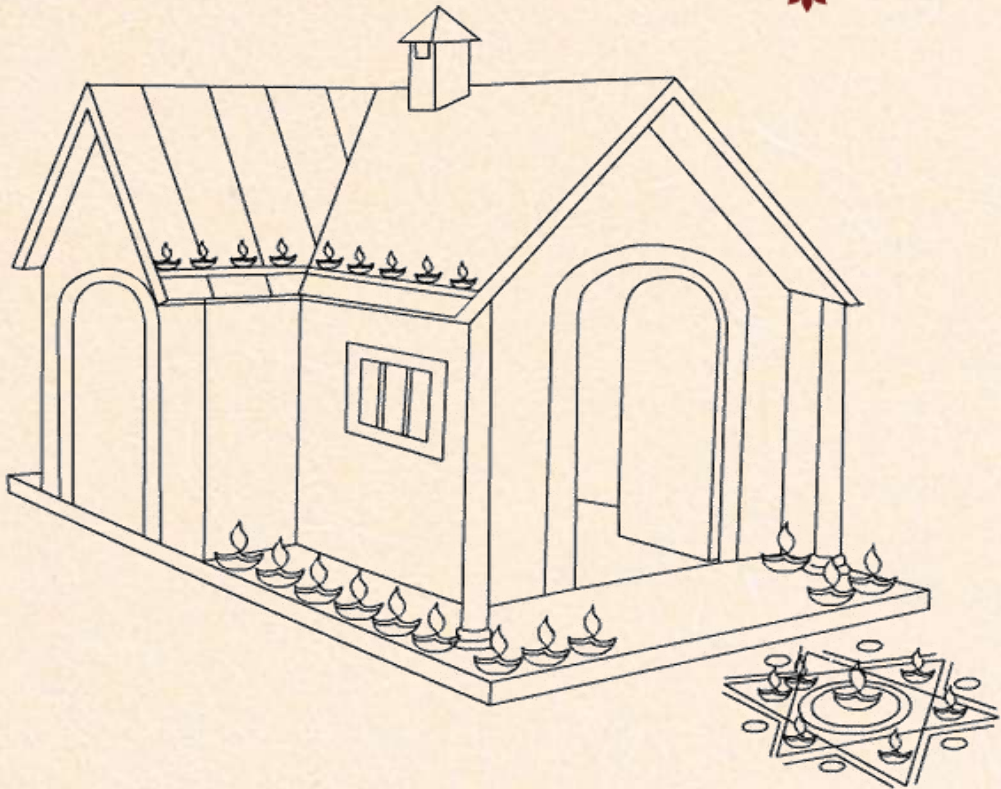
श्वास

- शीतल देशपांडे

शब्द पहिला हाती घेतला
घायला दगडास उत्तर
आज हाती पुन्हा दगड त्याच्या
फोडाया शब्दांचे शस्तर

काळाची हि करमणूक चाले
माणसाचा खेळ जिव्हारी
बळाचे न काही मोल ठेवते
बुद्धीची आंधळी मत्तेदारी

विश्वावर मी करते राज्य
बुद्धीची बोलकी मिजास भारी
क्षणात तिला विझवून टाकी
मुक्या श्वासांची लय दुभंगणारी

होय जी इमोजी !

- यशवंत जगताप

रात्रीची वेळ, घरातील सर्व मंडळी शांत झोपले होते, मला मात्र कोणीतरी गप्पा मारण्याचा आवाज येत होता! साधारण रात्रीचे २ वाजले असतील, आता एवढ्या रात्री शेजारचे गप्पा मारणे शक्यच नव्हते, असो मी पंख्याचा वेग थोडा वाढवला आणि पांघरून घेऊन झोपण्याचा प्रयत्न केला ... झोप लागणारच इतक्यात पुन्हा आवाज येऊ लागला ... नीट ऐकले तर काही मंडळी बहुदा भांडत तरी होती किंवा एखाद्या मुद्द्यावर चढाओढ करत असावीत.... मोबाईल हातात घेतला नी बघतो तर काय!! अबब... झोपच उडाली!! चक्क मोबाइल वर Smiley/Emoji/ इमोजी आप आपसात कुठल्यातरी विषयावर जुंपले होते... जरा नीट इकडे तिकडे बघितले की आपण स्वप्न तर बघत नाही ना... पण तसं काही नव्हतं.... कारण बायकोच्या मोबाइल मध्ये सुद्धा तेच चालू होते!!

आता मात्र माझी उत्कंठा वाढली आणि मी ठरवलं की एरवी आपण इमोजी फेसबुक, व्हाट्सअप इत्यादी सोशल मीडिया वर वापरतोच.... पण हा काय भलताच प्रकार आहे ते जरा नीट ऐकू नि बघू.... मी मोबाईलमध्ये बघू लागलो, आधी वाटले की ही मंडळी मला बघून गप्प बसतील पण ही सर्व इमोजी मंडळी त्यांच्यात जे काही संभाषण चालले होते त्यात फार मग्न होते.... आता पुढे

हसरा बंटी: खूप झाले... शांत व्हा... मागच्या मीटिंग च्या मिनिट्स (minutes) नुसार सर्वात जास्त वापरली जाणारी इमोजी ह्या आजच्या मीटिंग मध्ये कंट्रोल घेणार, आज मला

लोकांनी सगळ्यात जास्त वापरले आहे, मी म्हणीन तसेच होणार मी सगळ्यांचा लाडका आहे...!

रोमॅंटिक लैला: हो अगदी बरोबर!! बंटी जे सांगेल तेच आपण करू ... (असं बोलून तिने बंटी कडे पहिले नि चक्क लाजली!! बंटी सुद्धा थोडा मिशिकल पणे हसला.... ह्यांच्यात सुद्धा प्रेम वगैरे प्रकार असतात मला तेव्हाच कळले!! आमचं काय arranged marriage, काय कपाळ कळतंय प्रेम वगैरे ... इमोजींची बाकी मजा आहे... असो...)

चतुर पांडे: जरा कंट्रोल करा नाहीतर लवकरात लवकर शुभमंगल होऊन जाऊ द्या तुमचे दोघांचे!! आज आपल्याला महत्वाचे मुद्दे मांडायचे आहेत गेले अनेक वर्ष आपण अहोरात्र झटत आहोत, सकाळ असो रात्र असो आपण सेवेला हजार आहोत, मनुष्य गण आपला वापर वाटेल तेव्हा करतात!! जरा काही झाले कि फेसबुक नि व्हाट्सअप वरून आपल्याला पुरेपूर वापरून घेतात, जरा आराम नाही हो आपल्याला... थकलो आता आपण... जरा ब्रेक हवा आहे आता!!

राजू पट्ट्या: हो ना, अरे जरा काही झालं की Thumbs Up! बरेच लोक तर धड न वाचता न विचार करता देतात emoji टाकून, ह्याने टाकले म्हणून मी टाकले! अरे बाबांनो जरा विचार करा की समोरचा व्यक्ती तुमच्या इमोजी मधून तुमची भावना पोहोचली म्हणून तुमच्या बदल विचार करतो, पण त्यांनाही कालांतराने जाणीव होते की नेहमी नाही परंतु बऱ्याचदा ह्या तर पोकळ भावना होत्या... अरे अरे नकारे असं करू त्यांच्या कोमल हृदयावर परिणाम होतील. त्यांना काही बरं वाईट झाले तर?

भित्री भागुबाई: मला तर हे ऐकून अजून रडावेसे वाटतंय! कधी कधी फार रागही

येतो... सर्व गोष्टींचा , कि अश्या लोकांचा त्यांचा कोण विचार करणार हो, बिचारे नेमका कोणाची इमोजी खरी भावना व्यक्त करतेय नी कोणाची नुसती ढोंगी भूमिका, कळायला मार्ग नाही ... अलीकडच्या काळात तर आपले काही इमोजी बांधव खूपच व्यस्त होती... दुःख होते हो कारण अतिशय हृदयस्पर्शी अश्या प्रसंगातून सारं जग जात आहे... बघा ह्या इमोजीकडे... खूप थकल्यात त्या आता...

बाबू बोलबच्चन: मंडळी मंडळी मी जरा २ मिनिटांसाठी भुतांचा वकील होतो.... (आजूबाजू च्या सगळ्या इमोजींना प्रश्न पडला.... नेमका ह्या बाबुला म्हणायचंय तरी काय? बाबूने सगळ्यांचे हावभाव ओळखून अगदी घसा साफ करून म्हणाला...) अहो मंडळी भुतांचा वकील म्हणजे devils advocate हो ... प्रश्न असा आहे की ह्या मनुष्य गणाला आता आपली एवढी सवय झाली आहे की ते आपल्या शिवाय जगू शकत नाही...

(हे ऐकून ... कायम स्वरूपी गप्प असणारे आणि स्वतः च्या इमोजी च्या प्रतिमेला जपणारे अगदी त्याच प्रतमेच्या अगदी उलट रूप धारण करून नाना मामा अचानक चक्क बोलायला लागले....)

नाना मामा: एरवी मी बोलत नाही पण आज जरा मन मोकळं करतो, मित्रांनो... मजा, मस्ती, उत्सव, असतांना आपला वापर होतोच...

पण मित्रांनो एक लक्षात ठेवा कामासाठी, उच्च शिक्षणासाठी किंवा लग्नानंतर जोडीदाराबरोबर परगावी/परदेशी जाऊन वास्तव्य करणाऱ्या लोकांबद्दल जरा विचार करा ही लोक आपल्या नातेवाईकांपासून , मित्रांपासून, आई-वडिलांपासून , मुलं-बाळांपासून लांब राहतात त्यांना सध्यातरी **आपण** म्हणजे **इमोजी** त्यांच्या भावना व्यक्त करण्याचा एक महत्वाचा माध्यम आहोत, त्यातून कोरोनाचे थैमान , आपल्या देशात, राज्यात जाता ही येत नाही आणि त्यातून जायला मिळालेच की परत कधी येणार ह्याची शाश्वती नाही , एकीकडे भूतकाळ आणि दुसरीकडे भविष्य काळ भयंकर गुंत्यात अडकल्या सारखी अवस्था होते त्यांची!.. आई बाबा!! **ज्यांनी श्वास आणि घास दिला तिकडे जाऊन आपले कर्तव्य पूर्ण करू की आपल्या मुलांना ज्यांना आता श्वास दिला आहे त्यांच्या घासाची, सुरक्षितेची काळजी करू**, मी परत येऊच शकलो नाही तर, त्यांचे काय होणार?? अशी भयानक परिस्थिती निर्माण झाली आहे!! लक्षात ठेवा माझ्या प्रिय इमोजी मंडळींनो अगदी नेहमी नसलं तरी अनेक परिस्थितींमुळे आपण अप्रत्यक्षपणे सामाजिक कार्य करत आहोत हे विसरू नका, आपल्या माध्यमातून भावना त्या समोरच्या व्यक्ती पर्यंत पोहोचतात, अंतःकरणातून आलेली हाक नि भावना ओळखणे मानाने स्वच्छ असलेल्या लोकांमध्ये असते... (अश्रूंनी चिंब भरलेले डोळे पुसत नाना म्हणाले) मीटिंग ची वेळ संपली आहे... असो वेळे अभावी आज एवढंच जास्त काही बोललो असलो तर माफ करा. आजची मीटिंग आपण इथेच संपवू... bye see you all next time.

(नाना मामांचे बोलणे थांबले, सगळे इमोजी शांत झाले एक मेकांकडे पाहू लागले नि **चक्क इमोजीच इमोशनल झाले!** हे नाना मामांचे शब्द ऐकून मी सुद्धा इमोशनल झालो! डोळ्यात पाणी आले, खरं आहे की, आपण सर्व ह्यातून गेलो आहोत, जात आहोत.... मी

स्वतः ला सावरले नि घड्याळात पहिले पहाटेचे २:३० वाजले होत... पण इमोजींची ही मीटिंग पाहून माझी झोप उडाली होती, नाना मामांचे बोलणे खरे होते की... ह्याच परिस्थिती मध्ये आज आपण आहोत!

मी पुन्हा माझ्या मोबाईल फोन मध्ये पहिले, इमोजी आप आपल्या कामाला लागले होते... तेवढ्यात माझ्या कॉलेज च्या मित्रांच्या whatsapp ग्रुप वर मित्राचा इमोजी बघितला... एरवी कधी अश्या इमोजींना प्रतिसाद न देणारा मी आज चक्क दोन इमोजी टाकून... मोकळा झालो, मनात वाटले की माझ्या मित्राला माझ्या इमोजी पाहून नक्की बरं वाटेल...)

हा अनुभव फार अदभूत होता माझ्या साठी, अश्या भावना कधी उमटल्याच नाहीत! आणि जर उमटल्या असल्याच तर व्यक्त करतांना आपण झटपट जी एमोजो मिळेल ती टाकतो किंवा एखादा मेसेज टाकतो, पण आज ह्या इमोजींच्या बैठकीतली चर्चा ऐकून असंख्य भावनांनी जमलेली इमोजींची गर्दी, मी कौतुकानं न्याहळत होतो.

पण मित्रहो आपल्या मनातल्या असंख्य भावना खूप भिन्न असतात किंबहुना असू शकतात, आपण आजकालच्या युगात आप आपले मोबाईल फोन, लॅपटॉप ह्यावर असलेल्या applications चा वापरून एखाद्या प्रसंगाला साजेल अशी emoji वापरतो, जी फक्त एकच भाव व्यक्त करते.

पण जेव्हा आपल्या मनात खूप काही साचलेलं असतं तेव्हा नेमकी कुठली emoji वापरायची? हसणारी? दुःखी? रागावलेली? की आणखीन कोणती? खरंतर तेव्हा त्या व्यक्तीला काय वाटतंय हे तो स्वतःतरी नीट सांगू शकतो का?

अश्या वेळी त्या माणसाला वैयक्तिक संपर्काची गरज असते, मनापासून त्याची भावना समजणाऱ्या व्यक्तींची गरज असते मग ते दूर असतील तरी चालेल पण संभाषण महत्वाचे असते, जाणीवपूर्व ऐकणा-या

नातेवाईकांची, पालकांची, मुलांची, मित्र-मैत्रिणींची ची गरज असते. फक्त आणि फक्त emoji ची नाही!

कारण जे समाधान तुम्हाला व्यक्तिशः संपर्काने, संभाषणाने लाभते ते फक्त इमोजी वापरून होऊ शकणार नाही पण त्याच बरोबर इमोजींना पूर्णपणे डावलूनही चालणार नाही तेही तेवढेच खरे आहे! ते आता आपल्या दैनंदिनी जीवनाचा एक अविभाज्य भाग बनले आहेत. होय जी! इमोजी!

असो पहाटेचे ३ वाजले ...आता जरा झोप काढतो ... काळजी घ्या !

आपला नम्र,

यशवंत जगताप.

दोन अविस्मरणीय व्यक्तिमत्वे: जॅक आणि जून एमिन्स

- जयंत भालचंद्र बापट

१९६७ ची गोष्ट. मेलबर्नला येऊन आता दोन वर्षे लोटली होती. मी मोनॅश विद्यापीठात पी.एचडी. संशोधनाच्या मध्यावर होतो आणि प्रयोगांना चांगले यशही येऊ लागले होते. त्यावेळी ऑस्ट्रेलियामध्ये भारतीय माणसे औषधालासुद्धा मिळत नसत. सगळीकडे गोरा कारभार. त्यात आणखी एक मोठा व मजेदार प्रश्न म्हणजे त्यांचे ऑझी इंग्लिश, जे आम्हाला मुळीच समजत नसे आणि आमचे तर्खडकरी इंग्रजी त्यांना समजत नसे. बरेचसे संभाषण हावभावांवर आणि अंगविक्षेपांवरच चालायचे. तरीही नशिबाने सुनंदाला पार्टटाईम टायपिस्ट म्हणून माझ्याच विद्यापीठात नोकरी लागली. विद्यापीठा जवळ म्हणजे अगदी समोरच, दोन बेडरूमची एक जागापण आम्हाला मिळाली. लहान अनघाला सांभाळायला जोन नावाची छान बेबीसीटर पण मिळाली. सर्वच काही मनासारखे होत होते. मोठाच अभाव म्हणजे आसपास कोणी भारतीयच नाही, मराठी तर सोडूनच द्या. खाण्यापिण्याचेही हालच होते तसे. कणिक नाही, आपल्या कुठल्याच भाज्या नाहीत, मसाले नाहीत. त्यावेळी भारतात फोन करणे देखील सहज सोपे नव्हते. अगदी एकाकी वाटायचे.

मात्र एक दिवस, एक मोठा शोध लागला. तो म्हणजे येथे पार्कडेल या उपनगरात कुलकर्णी नावाचे कुटुंब आहे. श्रीयुत कानडी आहेत पण त्यांना मराठी समजते आणि सौ. कुलकर्णी तर मराठीच आहेत. आमच्या आनंदाला सीमाच राहिली नाही. त्यावेळी संगणक, मोबाईल फोन वैगरे प्रकार अस्तित्वातच नव्हते. मात्र भला मोठा 'मेलबर्न व्हाईट पेजेस' नावाचा ग्रंथ सगळीकडे उपलब्ध असे. त्यातून प्रयत्न करून मी कुलकर्ण्यांचा फोन नंबर शोधून काढला आणि त्यांना एक दिवस फोन केला. सौ. शशिकलाबाईंनीच फोन

घेतला. त्यापण मराठी आवाज ऐकून खूप झाल्या. दिवाळी जवळच आली होती. त्यानिमित्त आमचेकडे फराळाला आणि जेवायला या असे आमंत्रणही देऊन त्या मोकळ्या झाल्या. त्यावेळी भारतीय गोष्टी व पदार्थ काहीच मिळत नसत पण शशिकलाबाई अत्यंत हुशार व सुग्रण होत्या हे दिवाळीच्या फराळावरून आणि जेवणावरून आम्हाला लगेच समजले. त्यांची मुले मोठी होती पण आमची अनघा त्यांच्याकडे एकदम रमली. त्यानंतर दर वर्षी दिवाळी म्हणजे कुलकर्ण्यांकडे हा शिरस्ताच झाला. यावेळी आम्हाला प्रथमच कुलकर्ण्यांचे ऑस्ट्रेलियन शेजारी जॅक आणि जून एमिन्स हे भेटले. ऑस्ट्रेलियन लोकाना इतक्या जवळून आम्ही प्रथमच पाहिले आणि त्यांच्याशी गप्पा देखील मारल्या.

जॅक हा सहा फूट उंच धिप्पाड माणूस. जूनपण तशी उंचच. तो रेल्वेमध्ये वरिष्ठ इंजिनीअर आणि ती हायस्कूल मध्ये शिक्षिका. येथे सर्वच लोक सुतारकाम, बागकाम, गवंडीकाम इत्यादीमध्ये अत्यंत हुशार असतात. कितीही मोठा साहेब असला तरी ही कामे करायला त्याला कमीपणा कधीच वाटत नाही. शिवाय मजूरही मिळणे कठीण. जॅकने कुलकर्ण्यांच्या शेजारचे त्यांचे घर स्वतः बांधले होते. याउलट श्री. कुलकर्णी. ते जागतिक कीर्तीचे ओझोन शास्त्रज्ञ होते. मात्र अस्सल भारतीयाप्रमाणे ते घरात कशालाच हात लावत नसत. चहाच्या कपासाठी पण शशिकलाताई लागत त्यांना. एमिन्स नवराबायको त्यांच्या घरातल्यासारखेच होते. ते दोघेही रंगाची (म्हणजे श्री. कुलकर्णी यांची, येथे सर्वांना पहिल्या नावाने संबोधायची पद्धत आहे) काम न करण्यावरून कायम टर उडवायचे. आम्हाला याची सुरुवातीला खूप मजा वाटे. मग हळू हळू ऑस्ट्रेलियन विनोदाची सवय झाली. एमिन्स दाम्पत्याशी आमची

ओळख हळू हळू वाढली. त्यानंतर मैत्री एकदम दृढ व्हावयास एक छानच कारण मिळाले. पार्कडेल सोडून एमिन्स दाम्पत्य ग्लेन वेव्हरली येथे रहायला आले. त्याच वेळी आम्ही पण ग्लेन वेव्हरलीमध्येच घर घेण्याच्या खटपटीत होतो. बँकेकडून घरासाठी जास्तीत जास्त कर्ज मिळवले. पण तरीही आम्हाला पाच हजार डॉलर्स कमी पडत होते. बँकेकडून वैयक्तिक कर्जाऊ पैसे घेतले असते तर दुसरे कर्ज म्हणून व्याज २० टक्के पडत होते. जॅकने हे जेव्हा ऐकले तेव्हा त्याने मला वेड्यात काढले. तो म्हणाला, “ मित्रा कशासाठी? वेडयासारखे २०% व्याजाने वैयक्तिक कर्ज घेऊ नकोस. मी तुला हे पैसे देतो. सावकाशीने परत कर. हे ऐकल्यावर आम्हा दोघांच्या डोळ्यात पाणी उभे राहिले. आपल्या माणसातही कधी कधी दिसत नाही अशी माणुसकी नव्यानेच झालेल्या एक गोऱ्या मित्राकडून मिळत होती. त्याचे पैसे आणि जन्माचे ऋण आम्ही घेतले. आमच्या नव्या मोठ्या घरात आम्ही राहायला आलो.

आमचे घर एमिन्सच्या घरापासून अगदी चालत जायच्या अंतरावरच होते. झाले, आता आठवड्यातून कमीतकमी एकदा तरी आम्ही एकमेकांना भेटू लागलो. जूनला जगातल्या सर्वच देशातील स्वयंपाक उत्तम प्रकारे यायचा. तिने सुनंदाला कितीतरी ऑस्ट्रेलियन गोष्टी करायला शिकवल्या. विशेषतः केक्स आणि ऑस्ट्रेलियन गोड पदार्थ ही जूनची खासियत. तीही सुनन्दाकडून बऱ्याचश्या भारतीय गोष्टी शिकली. ४-५ वर्षात आमचे कुटुंबही वाढले होते. अनघाला आता दोन बहिणी आल्या होत्या. या तिन्ही मुलींना आम्ही भरतनाट्यम् शिकायला चंद्रभानू या प्रख्यात नर्तकाकडे घेऊन जाऊ लागलो. वर्षभरात १९८१मध्ये मुलींचा भरतनाट्यम मध्ये अधिकृत प्रवेशाचा कार्यक्रम (Bell Tying Ceremony) ठरला. त्यासाठी भाड्याने हॉलपण घेतला. १०० लोकाना पाहुणे म्हणून बोलावलेही. या सगळ्यात खर्च बऱ्यापैकी होणार

होता, आणि आमची आर्थिक स्थिती तशी बेताबताचीच. जूनने हे सर्व ओळखले आणि आम्हाला आश्चर्याचा मोठाच धक्का दिला. अल्पोपहारासाठी ५०० रसगुल्ले तसेच आणखी एकदोन पदार्थ करायची जबाबदारी तिने घेतली. एकट्या ऑस्ट्रेलियन बाईने हे सर्व स्वतः केले. एवढेच नव्हे तर जॅक आणि तिने सर्व वाढपही केले. आलेले सर्व लोक तिच्या पाककौशल्याची प्रशंसा करीत होते.

एमिन्सचे घर म्हणजे एक उंच टेकडीवर असलेली दोन मजली प्रचंड इमारत. वरच्या मजल्यावर स्वयंपाकघर आणि बसण्याउठण्याची खोली. तेथून मेलबर्नच्या संपूर्ण दक्षिण परिसराचे विहंगम दर्शन होते. घरात शिरता शिरताच त्यांच्या कलात्मक दृष्टीची आणि थोड्या वाह्यातपणाची चुणूक दिसायची. मुख्य दरवाज्यासमोरच छोटासा तलाव. त्यात मोठे काँय नावाचे मासे सोडलेले. घरात येण्यासाठी तलावाच्या मध्यावर ५-६ मोठ्या दगडांची ओळीने लावलेली रांग. येणाऱ्याने त्या दगडांवरून जपून चालत यायचे आणि मग घंटा वाजवायची. येणाऱ्याला आपला तोल सांभाळता आला नाही तर स्वारी खालच्या फुटभर खोलीच्या पाण्यात पडायची आणि बूट, मोजे व चांगले कपडे ओले व्हायचे. यावर एमिन्स नवराबायको यांची प्रतिक्रिया काय तर दोघे खोखो हसायचे. मीही याचा एकदा अनुभव घेतला आहे. पण कपडे ओले झाले असले तरी जूनच्या हातचा स्वयंपाक खाल्ला की पाहुणा सर्व विसरून जायचा.

जून फार उत्तम कुंभार (Potter) म्हणूनही प्रसिद्ध होती. तिच्या दोन तीन सुंदर कलाकृती आमचे घरी अजून आहेत. तिच्या कलाकृतींना चीन, जपान, अमेरिका यासारख्या देशांतून मोठी मागणी असायची. तिच्या कुम्भक्रियेसाठी (Pottery) जॅकने घराचे मागे एक छानदार शेड बांधून दिलीत होती. रिटायर झाल्यानंतर दिवसातले रोजचे ४-५ तास ती या शेडमध्येच असायची. मग सायंकाळचा स्वयंपाक असे..

एमिन्सकडे एक फार छान मोठा कुत्रा आणि दोन सयामीज मांजरे पण होती. त्या मांजरांची नावे बिंदी आणि म्याव. सयामीज मांजरे फारच गोजिरवाणी आणि प्रेमळ असतात. मी त्याचे घरी गेलो की दोघांपैकी एक मांजर माझ्या मांडीवर येऊन बसायचे. मांजरे राजेशाही आणि त्यांचा आहारही राजेशाही. त्यांना खायला रोज न चुकता तंदूरी चिकन लागायचे, म्हणून जूनबाई त्यांच्या आणि कुत्र्यासाठी रोज तंदूरी चिकन बनवायच्या. प्राणिमात्र कसे नशीब घेऊन येईल ते सांगता येत नाही. सकाळी साधारण साडेअकरापासून ती चिकन मिळेपर्यंत ही दोन मांजरे जूनच्या किचनमधल्या छोट्या बार्बेक्यूला दोन्ही बाजूनी अगदी चिकटून बसायची आणि सयामीज मांजरे करतात तसा विचित्र आवाज करत सगळ्यांना भंडावून सोडायची.

नव्या घरात आम्ही रहायला आल्याआल्या जॅकने मला सुनावले. ऑस्ट्रेलियामध्ये तुम्ही भारतात रहाता तसे राहून चालतच नाही. प्रत्येक गोष्ट स्वतःलाच करावी लागते. आपल्या स्वतःसाठी कोणतीही गोष्ट करण्यात कमीपणा कसला? तुझी तयारी असेल तर सर्व प्रकारची कामे मी तुला शिकवीन. पडत्या फळाची आज्ञा घेऊन मी लगेच हो म्हणालो. त्या दिवसापासून, घरासाठी जे काही करावे लागते ते स्वतः करण्याचे प्रशिक्षण सुरु झाले. कॉन्क्रीट घालणे, बागकाम, गवंडीकाम, घरातली कपाटे बनवणे, प्लंबिंग, बागेची कलात्मक रचना (landscaping), इत्यादी अनेक गोष्टी मी जॅककडून शिकलो. स्वतः एखादी गोष्ट केली की कमीपणा तर नव्हेच, उलट अभिमान वाटतो हे मी अनुभवले. जॅक हा मोठा शिस्तीचा माणूस. त्याने मला सुरुवातीलाच सांगितले, “काम सगळे तूच करायचे. मी प्रथम सर्व समजावून सांगेन. लाकडे कापून देईन. डील कसे वापरायचे ते शिकवीन. कॉन्क्रीट घालायला मदत करीन. विटांची भिंत करायला पण शिकवीन”, पण मुख्य कामकरी तू”. हा सल्ला अमलात आणून माझ्या

घरातल्या कित्येक गोष्टी मी बनवल्या. एकदा मी एक मोठेच काम हातात घेतले. ते म्हणजे पुढील दारासमोर विटांचे पेव्हिंग करणे आणि ते सुद्धा ओल्या कॉन्क्रीटवर. जाकचा सल्ला घेतला. त्याने सर्व मोजमाप करून विटा किती, कॉन्क्रीट किती वगैरे सांगितले. एका शनिवारी सकाळी दारात मोठा ट्रक येऊन विटा वगैरे सर्व गोष्टी हजर झाल्या. जाकच्या सूचनेप्रमाणे मी कॉन्क्रीटचा थर लेव्हल पसरून त्यावर विटा बसवून मोकळा झालो. माझ्या दृष्टीला सर्व छान दिसले. रविवारी सकाळी इन्स्पेक्शनसाठी जॅक आणि जूनही हजर झाले. जॅक म्हणजे हार्ड टास्कमास्टर. एकदा नुसते पाहून जॅकबाबा म्हणाले, “जा टेप घेऊन ये.” त्यानंतर त्याने सगळीकडे लेव्हल तपासून पहिली आणि म्हणाला, “दिसायला हे जरी ठीक दिसले तरी लेव्हल बरोबर नाही. पावसाळ्यात पाणी नीट निघून जाणार नाही. शिवाय एकदोन ठिकाणी विटा तिरक्या बसल्या आहेत. हे सर्व काढून पुन्हा करायला हवे.” तोपर्यंत विटांच्या खालचे कॉन्क्रीट वाळलेही होते. आता पुन्हा सगळे काढायचे म्हणजे दुप्पट आणि कष्टाचे काम होते. पण काही नाही. त्याने मला सर्व पुन्हा करायला लावले. खूप वेळ लागला पण नंतर मात्र ते पेव्हिंग म्हणजे माझ्या सर्व मित्रांच्या कौतुकाचा विषय झाला. आमचा एक मराठी मित्र जॅकच्या हाताखाली रेल्वेमध्ये कामाला होता. तोही जॅकच्या कामाच्या पद्धतीविषयी आणि ऑफिसमधल्या जरबेविषयी अशाच गोष्टी सांगायचा. कामात अगदी बारीकशी चूकही जॅकला चालायची नाही. लोक त्याच्यापुढे चक्क थर थर कापायचे.

ताकतीनेपण जॅक जबरदस्त. आमच्या घराच्या गरेजसाठी एक बॉक्स गर्डर हवा होता. एक दिवस सकाळी एका मोठ्या ट्रकने तो आणून आमच्या गराजसमोर टाकला. तो एका कोपऱ्यात ठेवणे जरूर होते. त्याच दिवशी संध्याकाळी माझे दोन तरुण मराठी मित्र मला भेटायला आले. आम्ही तिघानी भगीरथ

प्रयत्न केले पण तो काही आमच्याच्याने हलला नाही. दुसऱ्यादिवशी सकाळी जॅक आला. त्याने नुसत्या दोन्ही हातानी गर्डर एका बाजूने उचलून दुसऱ्या बाजूस हलवला.

वेगवेगळ्या भारतीय प्रांताची वेगवेगळी मंडळे त्यावेळच्या ऑस्ट्रेलियात नव्हती. १९७० च्या सुमारास ऑस्ट्रेलिया-इंडिया सोसायटी जन्माला आली. त्यामध्ये जेवढे भारतीय तेवढेच ऑस्ट्रेलियन असायचे. वर्षातून ३-४ कार्यक्रम असायचे आणि जूनचा काहीतरी स्वयंपाक त्यात असे. दोन वर्षे जॅक सोसायटीचा प्रेसिडेंटपण होता. भारतीय लोकांएवढाच येथील लोकांचा सोसायटीत सहभाग असायचा. आता आमची भारतीयांची ऑस्ट्रेलियातील लोकसंख्या खूप वाढली आहे पण आमचा येथील ऑस्ट्रेलियन लोकांशी संबंध जवळजवळ नाहीच. आम्ही आमचे आमचेच सुरक्षाबंध करून त्यात वावरतो आहोत.

एमिन्स दाम्पत्याचे भारतप्रेम विलक्षण होते. आमची ओळख होण्यापूर्वीच ते भारतात तीन वेळा जाऊन आले होते. प्रत्येक सहल म्हणजे अतिशय सविस्तर प्लानिंग. सर्व बुकिंग्स कित्येक दिवस आधीच पत्रापत्रीद्वारे केलेली असायची. त्या वेळी इन्टरनेट हा प्रकार नव्हताच. पण त्यानी महाराष्ट्र मात्र पाहिला नव्हता. मग त्यांना घेऊन आम्ही बापट कुटुंब भारतात गेलो आणि महाराष्ट्रभर फिरलो. रहायला आमच्याच नातेवाईकात. अगदी भारतीय पद्धतीने. तेच जेवण, तेच खाली बसून हाताने जेवणे आणि तसेच गाद्यावर खाली झोपणे. जॅक आणि जूनचे इंग्लिश मात्र कोणालाच समजायचे नाही. ते मात्र भारतीय इंग्रजीची नक्कल हुबेहूब करू लागले.

आमच्या मुली मोठ्या झाल्या. त्यांच्या सर्व विशेष कार्यक्रमात एमिन्स मंडळी अर्थातच असायची. तसेच त्यांच्या मुलाच्या आणि मुलीच्या लग्नात आम्ही खास

पाहुणे. हळू हळू मुले मोठी होऊन घट्ट्याबाहेर पळाली. आमचे घरी आम्ही दोघेच आणि तसेच एमिन्सकडे. मात्र आता आम्ही एकमेकांकडे बरेच जास्ती वेळा जायला लागलो. जिवाळ्याच्या गप्पा मारू लागलो. इतक्या वर्षांच्या दीर्घ मैत्रीचे ते प्रतीक होते. खास मित्रमैत्रिणीत आयुष्याचा आढावा घेणे हे एक विलक्षण सुखाची गोष्ट. पण सुख जास्त टिकत नाही.

दहा वर्षांपूर्वी अचानक आणि छोट्याशा आजाराने जूनला देवाज्ञा झाली. अंत्यक्रियेस आम्ही अर्थातच जाणार होतो. आदल्या दिवशी जॅकचा अनपेक्षित फोन आला. येथे अंत्यक्रियेच्या वेळी कुटुंबातला किंवा अगदी जवळचा माणूस समारंभप्रमुख master of ceremony म्हणून लागतो. ते काम तू करशील का असे विचारण्यासाठी त्याने फोन केला होता. मोठ्या जड हृदयाने मी त्याला होकार दिला. तो आमच्या मैत्रीचा मोठाच सन्मान होता. त्या अत्यंत गंभीर प्रसंगी मी सर्व सूत्रसंचालन केले आणि चार शब्द बोललोही. त्यानंतर जॅकचे चारच ओळींचे पण हृदयस्पर्शी पत्र आले. त्याची ५० पेक्षा अधिक वर्षांची सहचरी आणि जिवाभावाची पत्नी त्याला एकटाच सोडून गेली होती.

आपल्या टोलेजंग घरात गेली कित्येक वर्षे जॅक 'एकला चालो रे' म्हणून रहात आहे. बिंदी आणि म्याव, मोठा कुत्रा ही मंडळीही काळाच्या उदरात गडप झाली आहेत. आमचे घरी जॅक आठवड्यातून एकदा तरी चक्कर मारायचा. महिन्याभरातून एकदातरी जेवायला यायचा. आता कोव्हीड या अवदसेने सर्वच समीकरण बदलले आहे. जॅकचा मुलगा आणि मुलगी मेलबर्न मध्येच रहातात. तेही त्याला भेटायला येऊ शकत नाहीत. मी त्याला दर आठवड्याला फोन करतो. नाहीतर तोपण फोन करतो. प्रत्यक्ष भेटणे गेल्या दोन वर्षात नाही. अजूनही तो स्वतःची गाडी घेऊन जरूरीच्या वस्तू दुकानातून आणतो.

एवढे एकाकीपण तो का सहन करतो आहे? त्याला वृद्धाश्रमात रहायला सहज जाता आले असते. मला वाटते जूनच्या त्या घरातील स्मृतीच त्याला साथ देत असाव्यात. नाहीतरी आता त्याच्या ९७ वर्षांच्या वयाला दुसरे काय आहे?

ऋणानुबंध ही एक विलक्षण गोष्ट आहे. नाहीतर वाईसारख्या भारतातल्या एका खेड्यातला मी माणूस आणि हजारो मैल दूरवर असलेला जॅक एमिन्स आणि जून एमिन्स यांचा अर्थाअर्थी संबंध काय?

वेड अज्ञाताचे

- शीतल देशपांडे

तुझे वेड लागले जीवाला
देहाची झाली लाही लाही
वेळेचे न भानही उरले
दिसेनात या दिशा दहाही
कल्पनांचे निखारे डसती
धुंदी नजरेस सोडत नाही
अकस्मात ही हुरहूर मनीची
तुझेच गाणे घुमवत राही
चातकाचे जीणेच नशिबी
वाट सदा तुझीच पाही
एक ती नजर भेट तुझी
आजन्म मागणे न दुसरे काही

शुभ दिपावळ

दिवाळी विशेषांक

हितगुज २०२१

बंड्याचे मालन मॅशन जग !!

- राजेंद्र जोड़जोडे

‘जगी’, बंड्याच्या त्या जगातली सर्वात सुंदर एक मुलगी! मालन मॅशन बिल्डिंग मध्ये राहायला आल्यानंतर काही दिवसांनी ती सुंदर मुलगी बंड्याच्या ध्यानात आली होती. आणि हो मालन मॅशन हिला ‘चाळ’ नाही तर ‘बिल्डिंग’ असेच बोलायचं अशी सक्त तंबीच त्याचे कुटुंब राहाण्यास आल्या-आल्या पहिल्याच दिवशी त्याला तळमजल्यावरच्या साखरकर काकांनी दिलेली होती. बंड्याची ही ‘मालन मॅशन’ दादरमधील गोखले रोड-दक्षिण व भवानि शंकर रोड ह्या दोन रस्त्यांना जोडणाऱ्या गल्लीत स्थिरावलेली एक तीन मजली इमारत. ती गल्ली आज जरी शारदाश्रम विद्यामंदीर शाळेचे संस्थापक ‘बाबुराव परुळेकर मार्ग’ ह्या नावानी ओळखली जाते तरी त्या काळी तिला ‘शारदाश्रमची गल्ली’ असेच म्हणायचे. त्या काळी मालन मॅशनच्या समोरच्या बाजूला एक अँग्लो इंडियन कुटुंबिय वस्तीला असलेले, भरपूर झाडे असलेला ब्रिटिश कालीन टुमदार बंगला तर डाव्या बाजूला कम्युनिस्ट कॉम्प्रेड सुंदर नवलकर ह्यांचा बंगला. उजव्या बाजूला ‘सर्पाची वाडी’ असे नाव असलेली बैठी घरे वजा झोपड्यांची एक वस्ती तर पाठी लगतच पोलिसांची वस्ती असलेल्या चाळी व दादर पोलीस स्टेशन जे ‘सैतान चौकी’ नावाने प्रसिद्ध होते व अद्यापही आहे. थोडक्यात भांडवलशाही, साम्यवाद, नागलोग व दंडुकेशाही अश्या चक्रव्यूहाच्या विळख्यात विसएक मध्यमवर्गीय कुटुंबांची वसलेली ही बंड्याची मालन मॅशन बिल्डिंग!

तर अश्या ह्या मालन मॅशन बिल्डिंग मधील दुसऱ्या मजल्यावर राहाणारी ‘जगी’, एक सुबक शेलाट्या बांध्याची, किंचीत उभट पण रेखीव चेहरा, गाईच्या शेपटीसारखी इकडून तिकडे झुलणारी तिच्या लांब

केसांची घडूशी एक वेणी, बंड्याच्या त्या जगातली सर्वात सुंदर मुलगी ‘जगी’! मालन मॅशनच्या बौळकांडातून खांद्यावर एक पर्स लटकवून भराभर पण करारी वाटणारी अशी तिची चाल त्याला हिरव्यागार गवतातून सळसळ करीत जाणाऱ्या पिवळ्या धम्मक नागिणीसारखी भासत होती! तिचा एक मोठा भाऊ चांगला तबला वादक होता. त्यावेळी बंड्याचा मोठा भाऊ शाम, शेजारचा विनु, पहिल्या मजल्यावरचा नरेंद्र, तळमजल्याचा उदय वगैरे नुकतीच मिसरुड फुटलेले अशी युवक मंडळी, त्यातलेच दोघे तिघे जणांनी जगीच्या ह्या भावाकडे जाऊन आम्हालाही तबला शिकवा अशी गळ घातली. अर्थात त्यांचा खरा उद्देश तबला शिकण्याचा होता कि आणखी काही हे कळण्याचे तेंव्हा बंड्याचे वय नव्हतेच. जगीच्या भावाने त्यांची ती विनंती मान्य करून आता मी तुमचा गुरु होणार तेंव्हा सर्वप्रथम गुरुकडून गंडा बांधून घेण्याचा विधी करवून घेतला. तेव्हा तो सोहळा बघण्याच्या निमित्ताने इतर बालमित्रांसोबत बंड्याही जगीच्या घरी पहिल्यांदाच गेला. तेव्हा आतील व बाहेरच्या खोलीत होणारी जगीची मोहक लगबग त्याला भारी वाटून तो एकटक बघतच राहिला होता! तिच्या घरी ते जाणे बहुधा पहिले व शेवटचेच ठरले, तिच्याशी बोलण्याचे प्रसंग फार नाहीच तर दोनचार वेळाच, तेंव्हाही तिचे बोल त्याला एखाद्या सुंदर परीसारखे भावले! पण एखादे सुंदर स्वप्न जसे अर्धवट झोपेत पटकन तुटते तसेच काहीसे होऊन गेले. कारण पुढील काही महिन्यांनंतर जगीचे कुटुंब मालन मॅशनचे घर सोडून दुसरीकडे राहावयास गेले! मात्र बंड्याने त्याच्या मनोविश्वातल्या एका कंगोऱ्यात एक घर वसवले जगीसाठी ते कायमचेच!!

तसे पहाता जगी तर सुंदर होतीच, पण जगी शिवाय त्या काळी इतरही शेजाऱ्यांच्या बऱ्याच सुंदर मुली मालन मॅन्शन बिल्डिंगमध्ये राहत होत्या, पण त्या सात-आठ वर्षांच्या बंड्याला एकविस-बाविस वर्षांची जगी हीच त्यावेळेच्या त्याच्या जगातली सर्वात सुंदर मुलगी असे वाटणे हे एक अनाकलनीय नवल होते! कदाचित त्याच्या निर्व्याज मनातल्या निष्पाप नजरेतून तिच्यातल्या सौंदर्याला सुबक परीमय पैलु घडवले गेले होते!!

‘मालन मॅन्शन’चे शापित गंधर्व-राजकुमार! - ‘कत्तर आणि दिपक’!

जसे आपल्या पुराणात गोष्टीतल्या गंधर्वांनी स्वर्गात काही आगळीक केली तर त्यांना एक भयंकर शाप मिळतो आणि त्यांनी क्षमा याचना केली की तर त्या शापातून मुक्त होण्यासाठी एक उःशाप मिळतो, तसाच एक ह्या दोनही गंधर्व-राजकुमारांना मिळाला असणार, ‘शापमुक्त होण्यासाठी तुम्हा दोघांना कलियुगात मानव योनीत जन्म घ्यावा लागेल व तोही ‘मालन मॅन्शन’ मधील दोन वेगवेगळ्या कुटुंबातच’ असाच तो उःशाप असावा ह्याची बंड्याला जाणीव झाली, अर्थात खूप काळानंतर! त्यांच्या सुदैवाने किंवा त्या आकाशातील विधात्याने ह्या दोघांचा जन्म जाणूनबुजून अश्याच कुटुंबात केला की त्यांचे शापित व अल्पायुषी जीवन त्यांच्याच मर्जीनुसार सुखेनैव जावे. त्या काळात मालन मॅन्शन मधील केवळ ज्या दोनच कुटुंबाकडे स्वतःची चार चाकी गाडी होती व त्यांचे एकूणच राहाणीमान असे होते की हे दोघेही मालन मॅन्शनमध्ये एखाद्या राजकुमारासारखे आपल्याच मस्तीत, धुंदीत व जगाची फिकीर नसल्यागत राहिले, आपला उःशाप पूर्ण केला आणि अल्पावधीतच शापमुक्त झाले!

कत्तर, बंड्याच्या शेजारी राहात असलेल्या पंजाबी-सरदारजी कुटुंबातील एक मुलगा, त्याला मोठे दोन भाऊ- डाल्या व किरी, एक मोठी बहिण गुड्डी आणि

धाकट्या दोन बहिणी-राणी आणि बेबी. अशी सर्वांना सहज हाक मारण्याजोगी सोईस्कर सोपी उपनामें! बंड्याचे कुटुंब मालन मॅन्शनमध्ये राहण्यास आल्यानंतर काही महिन्यातच त्यांचे व कत्तरच्या कुटुंबांमध्ये कडाक्याचे भांडण सुरु झाले. भांडणाचे मूळ निमित्त काय तर कॉमन मोरी, कॉमन संडास व कॉमन गॅलरी ह्यावर पहिला हक्क कोणाचा! गम्मत म्हणजे ह्याच एका मुख्य कारणावरून तेव्हा मालन मॅन्शनच्या तीनही मजल्यांवर अगदी सख्या शेजाऱ्यांमध्ये वेळोवेळी भांडणाची वादळे घडत असत! त्यातलेच एक हे, अगदी पोलिस केस होईपर्यंत गेले होते. पण अशी भांडणे होत असताना बंड्यासारखी छोटी मंडळी दिग्धमुढ अवस्थेत मोठ्यांची हमरीतुमरी बघत बसायची ! मालन मॅन्शनचे एक वैशिष्ट्य होते, कुटुंबातील मोठ्या माणसांची जरी भांडणे होत असली तरी सगळी छोटी मंडळी मात्र ‘तु माझा खाजा वा खाजी’ असे म्हणत फक्त एक-दोन दिवसांची कडीबट्टी करून परत एकत्र खेळण्यास मोकळी! विशेष म्हणजे मोठी मंडळी पण ह्याकडे दुर्लक्षच करीत, अर्थात एकदोन काही अपवाद होतेच! पण एकूणच त्या सर्व छोट्या मंडळींचा मैत्रीचा धागा इतका मजबूत होता की मोठेपणी संसाराच्या रहाटगाड्यात, पोटापाण्यासाठी हे मित्र जगात सर्वत्र विखुरले गेल्यानंतर सुद्धा तो मित्रत्व-बंध तसाच कायम राहिला, मनगटावर नाही तर मनाशी घट्ट!

बंड्याच्या तेव्हाच लक्षात आले होते की कत्तरचा सहभाग ह्या भांडणांत फार थोडा असायचा किंबहुना नसायचाच! बंड्यांपेक्षा कत्तर जरी बराच मोठा होता तरी त्याची कत्तरबरोबर चांगलीच गट्टी जमलेली होती. कत्तरचे वडिल-डॅडी नवीन इमारतींच्या सगळ्या सुतार कामाचे कॉन्ट्रॅक्टस् घेत. त्यांच्या अश्या कामाच्या ठिकाणी कत्तरने बंड्याला दोन-तीन वेळा नेले होते. तेथे डॅडी व मोठा भाऊ-डाल्या ह्यांच्या मार्गदर्शनाखाली दहाबारा सुतार कारागीर त्या नव्या इमारतीत घडत

असलेल्या घरांचे दरवाजे-खिडक्या जडवण्यात मग असायचे. कत्तर त्यांना तोंडदेखले 'सत-श्री-अकाल' करुन बंड्याला घेऊन सरळ त्या आठ-दहा मजली इमारतीच्या गच्चीवर पळायचा. तिथेच एका आडोश्याला लपवुन ठेवलेले दोन-चार पतंग व मांज्याची फिरकी बंड्याकडे हसत हसत पहात काढायचा आणि मग दोन-तीन तास फिरकीतला मांजा सोडण्यात, गुंडाळण्यात बंड्याचे हात गुंग असत व डोळे पण गुंगले असत आकाशात त्याने उंच उंच उडवलेल्या पतंगावर! हो, कत्तर हा एक कसलेला पतंगपटू होता. तो पतंग तर उंच उंच उडवायचाच पण पतंग काटाकाटीचा एक उस्ताद पण होता. शिवाय ते आपणच गूल केलेले (कापलेले!) ते पतंग आपल्याच पतंगाच्या धाग्यात गिरक्या घेत घेत गुरफटवायचा अन अलगद जमिनीवर उतरवायचा! मग लढाई जिंकून आल्यावर एखादा राजा जसा त्याच्या बरोबरीने लढलेल्या सरदारांचा सत्कार करत, तसेच हे कत्तर कुमार राजे त्या वेळी ज्याने त्याची फिरकी धरलेली असेल त्या छोट्या सरदारांना त्याची बक्षिसी म्हणुन ते पतंग प्रदान केले जायचे! त्याची फिरकी धरणारे बंड्याबरोबर मालन मॅशन मधली इतर छोटी मुले पण असायचीच, पण पतंगबाजीतील त्याचे पट्यशिष्य म्हणजे पहिल्या मजल्यावरील म्हात्र्यांचा नितिन व बंड्याचा धाकटा बंधु बाळ्या! बाळ्या तर गुरुसे बढकर उस्ताद बनला होता. तो आपणच कापलेली पतंग तर आपल्या मांज्यात गुंतवायचाच वर त्याच वेळी दुसरी एखादी गुल झालेली पतंग पण तिच्याबरोबरच गुंफायचा. मग एकाच धाग्यावर एकाच वेळी तीन-तीन पतंग जमिनीवर लॅन्ड व्हायच्या!

पण आपल्या ह्या शिष्याचे हे कर्तुत्व पहायला तो गुरुच शिल्लक राहिला नाही. आपणच उंच आकाशात नेलेल्या विविध व्यसनात गुरफटलेल्या आपल्या आयुष्याच्या पतंगामधूनच तो गुरु खाली जमिनीवरील सतत धावपळ करीत असलेली माणसे पहात होता.

त्याला सारी ती नक्कीच खुजी व बुज्वा वाटत होती. मग अश्या ह्या खुब्या माणसांच्या जगात माझ्यासारख्या गांधर्विय राजकुमाराची कदर ती कोणाला अश्या जाणिवेनेच आपल्या अल्पायुष्याचा पतंग त्याने आकाशात वर उंचच उंच इतका भरभर नेला की खाली नेहमी फिरकी धरणारे बंड्या व इतर छोट्या मंडळींना त्या फिरकीतला धागा कधी व कसा तुटला गेला ते कळलेच नाही!

कत्तर बंड्याचा पतंगवीर होता तर दिपक बंड्याचा सीझन बॉलचा क्रिकेट गुरु होता. तो बंड्यांच्याच वयाचा होता व दोघांची चांगलीच गट्टी होती. दिपक आणि त्याचा थोरला भाऊ लुमा केणी कोचिंग करत असलेल्या शाळेतले चांगले क्रिकेट खेळाडू. तसा बंड्याही शारदाश्रम गल्लीतला माहिर टेनिस बॉल क्रिकेट खेळाडू, पण त्याच्या मनात सीझनबॉलची थोडी धाकधूकच होती! तेव्हा दिपकनेच एकेवर्षी मे महिन्यातल्या सुट्टीत बंड्याला स्वतःकडचे क्रिकेटचे बूट्स, पॅट वगैरे देऊन केणी सरांच्याच क्रिकेट कॅम्पला त्याला जबरदस्तीने नेले. क्रिकेटबरोबर कॅरम व इतर खेळांतही दोघांची मैत्री चांगलीच नजरेत भरत होती. पण खेळांव्यतिरिक्त इतर सांस्कृतिक, शैक्षणिक क्षेत्रांमध्ये दोघांमध्ये महदंतर बनून राहिले. बंड्याने त्याला आपल्याबरोबर संघ-शाखेत नेण्याचा प्रयत्न केला पण दिपकला कुठल्याच बंधनात अडकून पडायचे नव्हते, कत्तरप्रमाणेच जणू त्याला कळले होते की आपला ह्या पृथ्वीवरचा वावर अल्प काळच आहे, तेव्हा तो काळ आपल्याच मर्जीनुसार मनसोक्त जगून घेणे हेच एक उद्दिष्ट बहुधा ठेवले असावे.

ह्या दोन्ही राजकुमारांना अगदी जवळून अनुभवायला मिळाल्यामुळे बंड्याला त्या दोघांच्या व्यक्तिमत्वातली पराकोटीची समानता चांगलीच भावली होती. दोघांही सुस्वभावी, दिलदार होतेच पण बोलण्यात वागण्यात, एकूणच त्यांच्या सर्व कृतींमध्ये एक प्रकारची गूढ अलिप्तता भरून राहिली होती. तसेच ह्या मर्त्य

मानवामधून कोणी आपल्याशी जास्त जवळीक करूच नये म्हणून ऐन तारुण्याच्या उंबरठ्यावरच वारुणीला आपल्या कुशीत घेतले. मग अगदी त्यात बाजूच्या सर्पाच्या वाडीतील ऑटीच्या हातभट्टीपासून ते अगदी हायफाय बार मधील हातभर खंबा सहजच रिचवू लागले! आर्थिक ऐपत असल्यामुळे दोघांचे कुटुंबिय ह्यांचे हे शौक पुरवू शकले, पण तेही जोवर ह्या गंधर्वाचा रहिवास त्यांच्या बरोबर होता तोवरच! आणि ज्या क्षणी ह्या राजकुमारांनी आपले उःशाप पूर्ण करून स्वर्गलोकी परायण केले. त्या दिवसापासूनच दोन्ही कुटुंबाचे वासे फिरले व आर्थिक, सामाजिक सर्वच आघाडीवर अधोगती सुरू झाली! त्यानंतर बंड्याची तर ठाम खात्री झाली की आपले हे दोघे जिवलग नक्कीच शापित गंधर्व होते व अल्पकाळ का होईना त्यांचा सहवास लाभला ही आपले व ह्या मालन मॅशनचे अनोखे सद्भाग्यच!!

Bucket लिस्ट

- प्रणव जतकर

जगण्याची वर्ष धडाधड संपत चालली आहेत पण ज्याच्यासाठी जगायचं ती 'bucket लिस्ट' मात्र हळूहळूच पुढे सरकतेय... बरंच राहून गेलंय अजून... जे करायचं...

पंधरा हजार फुट उंचीवरून अवनीकडे एकदा झेपावून बघायचं...

समुद्राच्या तळाशी दडलेलं थर्ड वर्ल्ड डुबकी मारून बघायचं...

मितलर सारखं water कलर्स घेऊन व्हेनिसच्या कालव्यावर तरंगणार्या होडीचं चित्र रंगवायचं...

अथेन्सच्या भग्नावशेषाकडे पाहून सुस्कारे सोडायचेत...

पडक्या-मोडक्या ट्रीय कडे पाहून हळहळायचं... तरीपण आर्किलीजच्या टाचेला श्रीकृष्णाच्या तळपायाची उपमा देण्यात धन्यता मानायचीय...

क्लिंट इस्टवूडसारखं टेक्सासच्या वाळवंटात तळपत्या उन्हातून घोड्यावरून एक तरी रपेट मारायचीय...

मी स्वतः काम केलेल्या वेगसच्या 'त्याच' कॅसिनो मध्ये वीस डॉलर्स का होईना... Black Jack खेळायचाय...

आल्प्सच्या बर्फाच्छादित उतारावरून धडपडत का होईना स्किईंग करायचं...

लंडनच्या संग्रहालयात 'भवानी' बघून रक्त
जाळायचंय...

रायगडाच्या त्या समाधीपुढं पुन्हा एकदा नतमस्तक
व्हायचंय...

हरिश्चंद्राच्या कोकणकड्यावरून खोलखोल
बघायचंय...
मुल्हेरच्या अंधान्या शिवालयाच्या गाभाऱ्यात पुन्हा
एकदा धीरगंभीर ॐकार लावायचाय...
कानात हेडफोन लावून का होईना, आळंदीच्या
इन्द्रायणीतीरी 'हरिपाठ' ऐकायचाय...

जगात कुठे का असेना, 'तुकाराम बीज' प्रभातचा 'संत
तुकाराम' बघूनच साजरी करायचीय...

DSLR कॅमेरा घेऊन पंढरपूरच्या वारीमध्ये
'तुळशीमाळ गळा, भाळी चंदनाचा टिळा...' टिपायला
जायचंय...

दासबोधातला 'एक'च पण 'संपूर्ण' समास मनापासून
आचरणात आणायचाय...

हळळेबिडच्या शिल्पांचं तासंतास निरीक्षण करत
बसायचंय...

हंपीच्या गतवैभवाला आणि पुरातन आधुनिकतेला
बघून तोंडात बोटं घालायचीयेत...

कंबोडियाच्या अंगकोरला बसून देवालायांची चित्र
रेखाटायची आहेत...

पुन्हा एकदा पाडवा पहाट संजीव अभ्यंकरांचा 'भिन्न
षड्ज' ऐकून मंत्रमुग्ध करायचीय...

फक्त तबलाच नाही... फोटोग्राफी, पेंटिंग, स्केचिंग,
ट्रेकींग, rock climbing, writing आणि जे जे
राहिलेले किडे आहेत ते सगळे पुर्ण करायचेत...

'वीस विकत आणि बाकी फुकट' का होईना... स्वतःच
एक तरी पुस्तक छापायचंय...

हे करायचंय आणि ते करायचंय... रात्र थोडी आणि
सोंगं फार... पण माझी कमिटमेण्ट आहे स्वतःलाच...
ह्या लिस्टमधल्या पाच तरी गोष्टी 'करणारच'...!!

आणि कमिटमेण्टच्या बाबतीत आपण एकदम
सल्लुभाईच्या उलट आहोत... 'एकबार जो
कमिटमेण्ट कर दी... तर काय नाय... प्रयत्न करतो
जसं जमेल तसं...!!

अग्निहोत्र - संपूर्ण आयुष्य वाहणारे ऑस्ट्रेलियन कुटुंब

Lee व Frits Ringma

- दीपक अजिंक्य

जगातील विविध संस्कृतींचा अभ्यास केल्यास, बहुतांशी संस्कृतींमध्ये अग्नी उपासनेला दिलेले महत्व आढळून येते. अग्निहोत्र ह्या यज्ञाबद्दल यजुर्वेदात विस्ताराने उल्लेख आहेत. अग्निहोत्र हा आपल्या घरी नित्यनियमाने सकाळी व संध्याकाळी करण्याचा यज्ञविधी आहे. स्थानिक वेळेनुसार बरोबर सूर्योदय व सूर्यास्ताला तो करावयाचा असतो. सूर्योदय व सूर्यास्त हे निसर्गाचे अत्यंत महत्वपूर्ण तालचक्र आहेत. यालाच शास्त्रीय भाषेत circadian rhythm असे म्हणतात. सूर्योदय व सूर्यास्त ही घटना घडत असते, तेथे निसर्गात अनेक बदल घडत असतात. वायूमंडलात त्या स्थानांवर प्राणतत्त्व असते. कॉपरच्या विशिष्ट आकाराच्या पिरॅमिडमध्ये गायीच्या तुपात भिजवलेल्या गायीच्या गोवऱ्यांपासून प्रज्वलित केलेला अग्नी, दोन विशिष्ट मंत्रांचे उच्चारण व तुपात भिजवलेल्या दोन चिमूटभर तांदळाची आहुती, ह्या सर्वांमुळे विशिष्ट स्पंदने तयार होतात. त्याची परिणीती एक विशिष्ट resonance तयार होण्यात होते, ज्यामुळे वायूमंडलातील प्राणतत्त्व अग्नीकडे आकर्षित होऊन, परत निसर्गात परावर्तित केले जाते. ह्या प्राणतत्त्व ऊर्जेचा उपयोग निसर्गातील पंचमहाभूतांचा समतोल साधण्यासाठी केला जातो. अग्निहोत्र विधीस साधारणतः ५-८ मिनिटे लागतात.

यजुर्वेदात सांगितल्याप्रमाणे हा यज्ञ “बंधनातीत” आहे - म्हणजेच ह्या जगतातील कुठलाही मानव अग्निहोत्र करू शकतो. त्यासाठी धर्म, जात, लिंग, कुठली दैवते, उपासना ह्यांच्याशी विरोधाभास होत नाही. भारताबरोबरच जगातील बहुसंख्य देशांमध्ये त्याचा प्रसार झाला असून, विविध धर्मातील लाखो लोक

आपापल्या उपासना करीत असतानाच श्रद्धापूर्वक हे अग्निपूजन करतात.

New South Wales मधील Hunter Valley मधील Cessnock जवळ वास्तव्य करणारे ऑस्ट्रेलियन दांपत्य - Lee व Frits Ringma धर्माने ख्रिश्चन, पण वेदात सांगितलेली निसर्गातील असुंतलनाचे निराकरण करणारी अग्निहोत्र हि उपासना गेली चाळीस वर्षे अथक करीत आहेत. त्याच बरोबर ते स्वतःची ख्रिश्चन धर्मात सांगितलेली उपासना व आचरण नित्यनियमाने करीत आहेत.

१९८० च्या दशकात ह्या दोघांना निसर्गाचे आपण खूप देणे लागतोय अशी आंतरिक तळमळ जाणवू लागली. वाचनात अग्निहोत्र हि संकल्पना आली, पण त्या बद्दल पूर्ण माहिती मिळत नव्हती. त्याच वेळेला त्यांना सिडनेमध्ये - Jarek Bizberg हा इसम भेटला. Jarek नुकताच भारतातून अग्निहोत्र शिकून आला होता, व तेथे त्याला सांगण्यात आले कि तू ऑस्ट्रेलियाला जा व तिथे अग्निहोत्राचा प्रसार कर. अशा प्रकारे Lee व Frits चा अग्निहोत्राबरोबरचा प्रवास सुरु झाला. स्वतःला काही अनुभूती येताच ह्या दांपत्याने आपले संपूर्ण आयुष्य अग्निहोत्र व त्याचा प्रसार ह्याकरिता वाहून घ्यायचे ठरवले. लवकरच ह्या दांपत्याची भेट श्री वसंत परांजपे ह्यांच्याबरोबर झाली. भारताबाहेर अग्निहोत्राची ओळख जगाला श्री वसंत परांजपे ह्यांनी करून दिली असे म्हटले तर काही वावगे ठरणार नाही. (श्री वसंत परांजपे ह्यांनी अग्निहोत्राच्या प्रसाराकरिता अक्षरशः पाचही खंड बऱ्याचदा पालथे घातलेत)

Lee व Frits ह्यांना अग्निहोत्राचे कार्य ऑस्ट्रेलियात करण्यासाठी एक केंद्र स्थापन करायची निकड भासू लागली. श्री वसंत परांजपे ह्यांनी सूचित केल्याप्रमाणे त्यांना New South Wales मधील Hunter Valley मध्ये असलेल्या Sweetmans Creek येथे १९९१ मध्ये एक जागा मिळाली. Lee व Frits ह्यांनी त्यांच्या फार्मला “OM SHREE DHAM” असे नाव दिले. तेव्हा दुष्काळ असल्यामुळे, ती जागा चांगलीच ओसाड होती आणि ह्यांना तर तेथे शेती करून अग्निहोत्राचा प्रसार करायचा होता. शेतीकरिता पाणी हवे म्हणून त्यांनी बोअरवेल खणायचा निर्णय घेतला व त्यासाठी तंत्रज्ञ बोलावले. त्या तंत्रज्ञांनी पाहणी करून सांगितले कि हि जागा घेऊन तुम्ही फसलात, कारण नैसर्गिक पाण्याचे झरे ह्या जागेपासून खूप लांब आहेत. त्यामुळे बोअरवेल खणून काहीही फायदा होणार नाही. ह्या दोघांनी ठीक आहे म्हणून सांगितले आणि शेतावर नित्य नियमाने अग्निहोत्र व इतर पूरक यज्ञ करणे सुरूच ठेवले.

पाच-सहा महिन्यांनंतर त्यांना त्यांच्या शेतात हिरवळ दिसू लागली. तो फरक इतका ठळक होता कि आजूबाजूचे शेतकरी तुमच्या शेतात ऐन दुष्काळात इतकी हिरवळ कशी म्हणून विचारणा करू लागले. Lee व Frits ने बोअरवेल तंत्रघांना परत बोलाविले. त्या तंत्रघांनी जेव्हा परत पाहणी केली तेव्हा त्यांना आश्चर्याचा धक्काच बसला, कारण सहा महिन्यापूर्वी जे पाण्याचे झरे काही किलोमीटर अंतरावरून सरळ रेषेत वाहत होते, त्यांनी आपला मार्ग बदलला होता. पाण्याच्या झऱ्यांनी ह्यांच्या शेताला चक्क वळसे घालायला सुरवात केली होती. ताबडतोब बोअरवेल खणली गेली, व अगदी थोड्याच खोलीवर विहिरीला भरपूर पाणी लागले. अशा प्रकारे त्यांना निसर्गाकडून कार्याची पावती मिळाली.

विश्वकल्याण व निसर्गाकरिता अग्निहोत्र असे कार्य चालू असताना ह्या दोघांनी कार्याची व्याप्ती वाढवली.

त्यात ज्या लोकांना अग्निहोत्र करायचे आहे त्यांच्याकरिता अग्निहोत्राचे विशिष्ट कॉपर चे पिरॅमिड्स बनवणे, शेतातून गाईंच्या शेणातून गोवऱ्या बनवणे वगैरे वगैरे. पुढे Homa Farming सारखे नवीन प्रयोग सुरु केले, ज्यात कुठलेही खत न वापरता फक्त यज्ञातून तयार होणारी ऊर्जा व याज्ञीक भस्म यांचा अंतर्भाव आहे. म्हणजे खरे खरे १००% ऑर्गॅनिक फार्मिंग.

Lee व Frits ने बऱ्याच शेतकऱ्यांना Homa Farming शिकवले, जेणेकरून त्या शेतकऱ्यांचे धान्याचे उत्पन्न कैक पटीने वाढले, खर्च कमी झाला. परंतु ह्या दोघांना स्वतः व्यापारी तत्वावर शेती करण्याची इच्छा नव्हती. कारण व्यापार म्हटला कि त्यात वेळ जाणार. परंतु त्यामुळे अग्निहोत्र व मानवाच्या कल्याणाकरिता इतर यज्ञ करायला वेळ मिळणार नाही! त्यामुळे हे दोघे फक्त स्वतःच्या उपजिविकेकरता भाजीपाला, फळे व धान्य पिकवतात.

ह्या लेखाच्या निमित्ताने Lee बरोबर खूप गप्पा झाल्या. तेव्हा तिला ह्या अग्निहोत्राच्या प्रवासाबद्दल बऱ्याच गोष्टी विचारल्या. ती सांगते, कि हा मार्ग नक्कीच सोपा नव्हता. संपूर्ण आयुष्य अग्निहोत्राकरिता वाहणे व वैदिक आचरण स्वीकारणे हा खूप मोठा निर्णय होता. सुदैवाने तीला Frits सारखा समविचारी जोडीदार भेटला.

सुरवातीच्या काळात अगदी जवळच्या कुटुंबियांना अग्निहोत्र व त्यामुळे निसर्गाचे शुद्धीकरण, सकारात्मक ऊर्जा हे विषय समजण्यापलीकडे होते. Lee चे वडील स्वतः Environmental Scientist. त्यांना आपली मुलगी एका विशिष्ट आकाराच्या कॉपर पिरॅमिड मध्ये बरोबर सूर्योदय व सूर्यास्तच्या वेळेला गायीच्या तुपात भिजवलेल्या गायीच्या गोवऱ्या जाळते, काही मंत्र पुटपुटते आणि त्यामुळे निसर्गात सकारात्मक ऊर्जा तयार होऊन निसर्गाचे शुद्धीकरण होते हे कधीच पटले नाही. अगदी Om Shree Dham मध्ये त्यांच्या डोळ्यासमोर झालेला कायापालट असो अथवा बाकीच्या जवळच्या लोकांना आलेले अनुभव असोत.

Lee आणि Frits ह्यांची मुले पण आई वडिलांबरोबर "अग्निहोत्र हेच जीवन" ह्या संकल्पनेत मोठी झाली.

मुलांच्या सुड्या चालू झाल्या कि हे दांपत्य मुलांना घेऊन ऑस्ट्रेलिया भर अग्निहोत्राच्या प्रसाराकरिता प्रवास करीत. आता त्यांची मोठी मुलगी Poland मध्ये अग्निहोत्र फार्म वर काम करते, व East Europe मध्ये अग्निहोत्राच्या प्रसाराचे काम करते.

OM SHREE DHAM आता वनराईने नटलेले आहे. तिकडे विविध अग्निशाळा आहेत जिकडे आपण तेथील कुठल्याही यज्ञात सहभागी होऊ शकतो.

Lee व Frits ह्यांचा दैनंदिन कार्यक्रम नुसता ऐकला तरी नतमस्तक व्हायला होते.

- पहाटे ४.०० वाजता पुरुष सूक्त, श्री सूक्त व श्री गणेश अथर्वशीर्षाचे होम

- नंतर ५.०० वाजेपर्यंत ध्यान-धारणा

- ५.०० ते ५.३० जगताच्या कल्याणाकरिता प्रार्थना

- सूर्योदयाला सकाळचे अग्निहोत्र

- सकाळी १०.०० वाजता व्याहति होम

- दुपारी १२.०० वाजता व्याहति होम

- दुपारी ३.०० वाजता व्याहति होम

- सूर्यास्ताला संध्याकाळचे अग्निहोत्र

- रात्री ९.०० ते १०.०० महामृत्युंजयमंत्राचा होम

- प्रत्येक पौर्णिमा व अमावास्येला कमीत कमी सहा तासांचा अखंड महामृत्युंजय मंत्राचा होम

वेदात अभिप्रेत असलेली ही सर्व सेवा निरपेक्ष वृत्तीने निसर्ग व मानवजातीच्या कल्याणाकरिता करतेय कोण, तर एक ऑस्ट्रेलियन दांपत्य आपल्या ऑस्ट्रेलियात! म्हणून हा लेख प्रपंच.

कालातीत विचारवंत

- पिनाकीन गोडसे

शहर मेलबर्न. दिवस मे महिन्याचे. आमच्याकडे काही मैत्रिणी आल्या होत्या (पुणेकर नसल्याने तिसऱ्या वाक्यात हशा मिळवायची अट मला नाही). एकीने पुलंची पुस्तके बघून दुसरीला सांगितले की, "अरे हे फार विनोदी लेखक होते". मला कळेना की कीव कोणाची करावी माहिती देणारीची की माहिती जिला मिळाली तिची? की विनोदी लेखक एवढीच ओळख उरलेल्या पुलंची ? पण ते शब्द त्रास देत राहिले हे मात्र खरे. आधी एका लोकप्रिय कार्यक्रमात पु. ल. देशपांडेचा उल्लेख आद्य मराठी stand up comedian असा केला होता. हे म्हणजे रम चा उल्लेख शरीरात उष्णता निर्माण करणारे द्रव्य असा करण्यासारखे आहे. खरा आहे की नाही हा प्रश्न नाही पण पुरेसा नक्कीच नाही. ह्या पुरुषोत्तमाच्या अचाट आयुष्यातील एका उत्कृष्ट विचारवंताचा भाग थोडा उपेक्षल्यासारखा वाटतो म्हणून हा लेखन प्रपंच. पुलंवर असताना जिथे काही अमंगल दिसले तिथे हाच माणूस पहार घेऊन उभा होता. ह्या सर्व सांस्कृतिक पराक्रमामागे एक सुंदर वैचारिक बैठक होती आणि ती पु.लंनी सदैव लख्ख ठेवली.

एखाद्या विचारवंताचे विचार समाज नेहमी एका प्रखरतावादी दृष्टिकोनातून पाहत आलाय. विचारवंत म्हटले की तो एखाद्या प्रखर विचारांची पाठराखण करणारा असतो असा एक ग्रह आहे. ह्याच ठिकाणी पुलंचे विचार निराळे ठरतात. ह्या माणसाने नेहमी मानवतावादी, सौंदर्यसाधक आणि आनंददायी विचारांची पाठराखण आणि पखरण केली. हे विचार तसे म्हटले तर साधेच आणि नेहमीचे होते. हे काय विचार झाले का? असा सुध्दा प्रश्न काहींना पडू शकेल. त्या काळी सुध्दा पुलंवर ते भाषणातून काही विचार देत नाहीत हा आरोप झाला होता. आचार्य अत्रे, S. M.

एवढे विपुल लेखन झाले आहे की ह्यापुढे काही लिहणे म्हणजे पुनरोक्तीचा दोष पत्करून लिहणे क्रमप्राप्त आहे. तसेच या लेखात पुलंचे शब्दच जास्त आहेत कारण ते वाचल्यावर आपण काही लिहूच नये अशी भावना प्रबळ होते.

पु. ल. देशपांडे ह्या असामीने महाराष्ट्राचे सांस्कृतिक विश्व अजूनही व्यापून टाकले आहे. पुलंना जाऊन २० पेक्षा जास्त वर्षे झाली, त्याआधी काही वर्षे ते आजारी होते. तरीही त्यांचे सांस्कृतिक ऋण महाराष्ट्र अजून अभिमानाने मिरवतो. हे न फिटणारे ऋण! ह्यांना आपण काय देणार! तेथे कर माझे जुळती असे म्हणून धन्य व्हावे. पुलंनी संस्कृतीच्या प्रत्येक अंगाला कडकडून मिठी दिली. संस्कृतीचे असे कुठले दालन नसेल जिथे पु. ल. बागडले नाहीत. हा समाजकारणी आपल्या विचारांचे मोती मुक्तहस्ते उधळत राहिला पण असे

जोशी, नरहर कुरुंदकर, दुर्गाबाई भागवत इ. परखड विचारवंतांची सवय तेव्हा महाराष्ट्राला होती, तेव्हा ह्या पुरुषोत्तमाच्या सरळ विचारांची थोडी उपेक्षाच झाली. जीवनातील श्रेयस आणि प्रेयस दोघांवर मनापासून प्रेम करणारे विचार सोप्या शब्दांत मांडताना पुलंनी कधी विचारांची सक्ती केली नाही. बरं, पुलंना काही अनुयायी तयार करायचे नव्हते की खुर्च्या मिळवायच्या नव्हत्या त्यामुळे लोकप्रियता किंवा समाजमान्यता त्या विचारांना थोडी आली नाही असे जाणवते. आज, इतक्या वर्षांनंतर समाजात जेव्हा गुणग्राहकता, सहिष्णूता, सामाजिक उत्तरदायित्व, धर्मनिरपेक्षता इ. मूल्यांची सार्वत्रिक गरज जाणवते तेव्हा ह्या कालातीत विचारवंतांची आठवण येते.

आजच्या 'वाद'ग्रस्त जगात एक मानवतावाद हरवलेला वाटत असताना महाराष्ट्राच्या या लाडक्या

व्यक्तिमत्वाने सदैव केलेल्या मानवतावादी विचारांची आठवण येते. मानवतावादात माणुसकीचे महत्व अधिक आणि ते जागोजागी पुलंणी मांडले. संस्कार आणि संस्कृती ह्या मानवतावादावर परिणाम करत असतात आणि तो परिणाम चांगलाच असावा असा आग्रह त्यांनी धरला. संस्कृतीचा संदर्भ फक्त धर्मकार्य आणि सणासुदींशी जोडणाऱ्या जगाने पुलंंचे संस्कृतीचे विचार उमजून घेतले पाहिजेत. एखाद्या समाजाने एकत्र येऊन केलेल्या कृतीस संस्कृती म्हणतात. ह्यात उच्च-नीच असणे हे प्रत्येकाच्या दृष्टिकोनावर अवलंबून आहे. पुलंणी सर्व संस्कृतीचे धागेदोरे दाखवले पण ते उसवण्याचा किंवा मलील करण्याचा प्रयत्न नाही केला. 'गणपतीबाप्पा मोरया'ची मुक्त आरोळी ही सुद्धा संस्कृती आणि आठवडाअखेरीस पब्ज मध्ये जाणे ही सुद्धा संस्कृती. पिठले आणि झुणका ह्याच्या सीमारेषा कळणे ही सुद्धा संस्कृती आणि केकवर ब्रॅडीची फोडणी देणे ही सुद्धा संस्कृती. कंठ फुटला की गावे आणि सुकला की प्यावे ही सुद्धा संस्कृती टिळकमंदिरात शिरताना वाकून नमस्कार करणे ही सुद्धा संस्कृतीच. संस्कृती ही फक्त कुळाचार अथवा परंपरेशी निगडित नसून मानवी मनाशी निगडित आहे. सवाई गंधर्व महोत्सवाच्या भाषणात पुल म्हणतात की, "वर्षाची जत्रा आणि आठवड्याचा बाजार ह्यावर सारी संस्कृती उभी राहिली आहे." ह्यामागे मानवी मनाची अचूक जाण पुल सहजतेने दर्शवतात आणि संस्कृतीचा संदर्भ हा माणसांच्या एकत्र येण्याशी आहे हे ठसवतात.

तसेच संस्कार ह्या शब्दाचा अर्थ नमस्कार करणे, शुभंकरोती म्हणणे असे मानणार्यास पुलंणी मानवी संस्कृतीचे दर्शन घडवले आहे. एका मुख्याध्यपकास "संडास कसा वापरावा ह्याचे तुम्ही काही संस्कार मुलांच्यावर केलेत का?" असं प्रश्न विचारून संस्कारांची व्यापकता दाखवतात. पुल लिहतात, 'संस्काराचे वर्तुळ अशा धार्मिक मानल्या गेलेल्या जुन्या रूढींपुरतेच मर्यादित केलेले असल्यामुळे, त्या

रूढी पाळणारे ते सुसंस्कृत आणि बाकीचे असंस्कृत असे सोयीस्कर गणित मांडले जाते. आपल्या घरातला केरकचरा शेजारीच्या वाडीत टाकणे, खिडकीतून पान थुंकणे अगर केसांची गुंतवळ टाकणे हा संस्कारहीनतेचा नमुना मानला जात नाही. वरच्या गॅलरीत लुगडी, चादरी वगैरे वाळत टाकून ती खालच्या मजल्यावरच्या लोकांच्या गॅलरीपर्यंत लोंबू देणे किंवा वेळेचे बंधन न पाळता आपल्यासाठी कुणालाही तिष्ठत ठेवणे किंवा पूर्वसूचना न देता कुणाहीकडे गप्पांचा अड्डा जमवयाला जाणे आणि भेटीची वेळ ठरवूनही वेळेवर न जाणे, लोकांना तिष्ठत ठेवणे- असली वागणूक हे एक संस्कार नसल्याचे लक्षण आहे हे फारसे कुणाला पटलेलं दिसत नाही. जे संस्कार समाजात जबाबदार नागरिक म्हणून जगायची शिकवण देत नाहीत त्यांना काहीही अर्थ नसतो. समाजाच्या वागण्यातून सिद्ध होते ती खरी संस्कृती; ग्रंथात असते ती नव्हे.' माणुसकी ह्या विचारांची इतकी स्पष्ट पाठराखण पुलंसारखा विचारवंतच करू जाणे.

ह्या मानवतावादाला विवेकवादाची आणि सर्वसामावेशकतेची भरजरी झालर होती. मनाचे आणि बुद्धीचे कोपरे उजळून टाकणाऱ्या विचारवंताचे पुलंना नेहमी आकर्षण राहिले आणि त्या सर्व ठिकाणी पुल नतमस्तकच दिसतात. मग ते फुले असोत, शाहू महाराज असोत, साने गुरुजी असोत, आगरकर असोत, टिळक असोत, गांधी असोत, सावरकर असोत, की सेनापती बापट असोत. ह्या विचारधारेत बुवाबाजीचा बुरखा फाडणे, हमीद दलवाईंवर लेख लिहणे आणि अंधश्रद्धा निर्मूलन समितीला मदत करणे हे ओघाने आलेच. खाद्यविशेषांच्या परंपरागत संरक्षणासाठी जाती टिकाव्यात ह्या एकाच ठिकाणी पुलंणी (विशिष्ट हेतूपुरतीच आणि विनोदी अंगाने) जातीची पाठराखण केलेली दिसते. आपल्या अनेक लेखांतून, भाषणांतून आणि कृतीतून पुलंणी जात, धर्म, पंथ, अंधश्रद्धा, अनिष्ट रूढी, घातक परंपरा, ईत्यादींचा समाचार घेतला

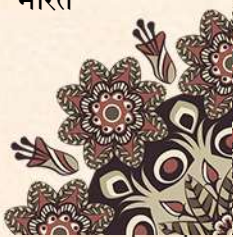

आहे. शाहू, फुले, गाडगेमहाराज, आंबेडकर यांची नावे घेऊन आणि पुतळे उभारून त्यांचे विचार विसरणाऱ्या वृत्तीवर पुलंणी खरमरीत भाष्य केले. भगवंतापेक्षा मला भक्त आवडतो असे लिहणाऱ्या पुलंणी वारी आणि वारकऱ्यांमधील आनंद टिपतानासुद्धा 'भेदाभेद भ्रम अमंगळ' हि शिकवण विसरून दिंड्या काढणाऱ्या समाजाचा धिःकारच केला. हिंदू, मुसलमान, ख्रिस्ती, बुद्ध, जैन, शीख इ. सर्व धर्मांतील अनिष्टतेवर पुलंणी नेमके बोट ठेवले. पापमुक्तीचे पास विकणाऱ्या पोपची आणि नाण्यांनी हात ओले करून स्वर्गाची दारे उघडणाऱ्या गयेच्या पंड्यांची कधी गय केली नाही की पूर्वजन्म, प्रारब्धयोग, ग्रहयोगाची भीती ठेवून ज्योतिषाकडे धाव घेणाऱ्यांची तळी उचलली नाहीत. संतांची जात पाहणाऱ्या समाजाची कानउघाडणी केली तर सत्तेसाठी जात-धर्म आदींचा उपयोग करणाऱ्या राजकीय वृत्तीचा निषेध केला. व्यक्तीपेक्षा विचार श्रेष्ठ असतो हे जाणणाऱ्या या पुरुषोत्तमाने एखाद्या व्यक्तीचे सामाजिक भान सुटल्यास कानपिचक्या देण्यास हयगय केली नाही. मग ते कुळ-गोत्र-प्रवर-शाखा बघून मुलगी ठरवणारे तरुण असोत की शंकराचार्यांच्या दर्शनाला जाणारे पंतप्रधान असोत. एका पत्रात पुल लिहतात, 'विज्ञानाने निसर्गाची रहस्ये शोधायची चढाओढ सुरु केल्याक्षणी ह्या जुन्या व्यवस्थेचे धाबे दणाणू लागले. आजदेखील विध्वंसक अण्वस्त्रे हा विज्ञानाचा शाप नसून कधी राष्ट्रीयत्वाच्या नावाखाली तर कधी स्वतःची सत्तापिपासा भागवण्यासाठी सज्ज असणाऱ्या गटांची ती निर्मिती आहे हि वस्तुस्थिती किती हुशारीने डावलली जाते आहे पाहा. धर्माच्या नावाखाली रक्ताचे पाट वाहत आलेले आहेत. त्या आसुरी वैरामागे विज्ञानाचा हात नसून स्वाधिकार प्रमत्तांचे डावपेच असतात ह्या सत्याकडे सत्तेच्या हातात हात घालून चालणारे धर्ममार्तंड आणि अध्यात्मिक गुरु किती निर्लज्जपणे कानाडोळा करत असतात. गौतम बुद्धांनी धर्मचक्रपरिवर्तन केले. यापुढे आवश्यकता आहे तो विज्ञान-धर्माची शिकवण

देणाऱ्या एक नव्हे, असंख्य बुद्धांची. बुद्ध-निष्ठ; जर बुद्धी-निष्ठ नसेल तर तोही जुन्या चाकोरीतून निघून नव्या चाकोरीत जाऊन पडला आहे असेच मी मानेन. समोरची मूर्ती बदलेली असेल; पण पूजा, नावे बदलून त्याच आरत्या आणि नवा पुरोहितवर्ग! ख्रिस्ताच्या करुणेचा धर्मदेखील शेवटी पोप आणि पाद्री यांच्या चरितार्थाचा धर्मच झाला. तिथेही व्यापाराचीच तत्त्वप्रणाली आली. प्रत्येक पंथाने आपापली गिऱ्हाईकी वाढवण्यासाठी कुठलेही अमानुष उपाय करायला मागेपुढे पाहिले नाही. वैरभावनेतून युद्धाची शस्त्रच नव्हे, तर शास्त्रेही तयार झाली.'

हे विचार मांडताना आजूबाजूला होणाऱ्या सामाजिक क्रांतीचे पुलंणी नेहमी स्वागतच केले. अशा वेळी पुलंणी लेखणी आणि वाणी क्रांतीचे गुणगान करताना हातचे राखून काहीच करत नाही. ही क्रांती रक्तरंजित नव्हती. ही तळागाळात पोचणारी आणि मूलतत्त्व मानणारी क्रांती होती. शिवाजी जन्मावा पण बाजूच्याच्या घरात मानणाऱ्या मराठी मानसिकतेला चपराक देणाऱ्या क्रांतीची स्वप्ने पुलंणी पाहिली. 'काशीची गंगा तृषार्त गाढवाच्या मुखी जेव्हा एकनाथ महाराजांच्या हातून जाते, तेव्हा तिथे मला क्रांती दिसते. आदिवासी घरट्यांतून बालआवाजीत वाचलेला धडा माझ्या कानी पडतो, तो क्रांतीचा मंजुळ सूर मला आवडतो. कॉलेजातला फॅशनेबल तरुण बसस्टॉपवर अनोळखी म्हातारीला हात देऊन बसमध्ये वर चढवतो आणि क्यूमधला स्वतःचा नंबर खुशीने गमावतो हे दृश्य मला मोठ्या शहरात दिसते, तेव्हा मला क्रांतीचे स्मित पाहायला मिळते. आजारी मोलकरणीला जेव्हा एखादी मालकीण "तू चार दिवस विश्रांती घे; मी भांडी घासीन", असे सांगताना मला आढळते, तेव्हा गोपद्मासारखी क्रांतीची पावले तिच्या दारी उमटलेली मला दिसतात'

पुलंंच्या या विवेकवादाला विज्ञानवादाची जोड होती. 'पंढरपूरच्या यात्रेत हजारो माणसे कॉलन्थाने मारत

होती. ते मरण लाखो लोकांनी केलेल्या नामाच्या गजराने थांबले नाही. ते थांबवले कॉलन्याची लस शोधून काढणाऱ्या वैज्ञानिकाने.' असे ठणकावून सांगताना पुलंचा विज्ञानवाद झळाळतो. हाच विज्ञानवादी आपली विचारांची बैठक पुढील वाक्यातून दर्शवतो. पुल लिहतात, 'आपल्या देशात इतके संत जन्माला येण्याऐवजी निसर्गाचे रहस्य ओळखून ऐहिक जीवनाला विज्ञानाचे अधिष्ठान देणारे शास्त्रज्ञ जन्माला आले असते हा देश अधिक सुखी झाला असता. मला कुठल्याही संतापेक्षा ऍनेस्थेशियाचा शोध लावून वैद्यकीय शस्त्रक्रिया वेदनाहीन करणार संशोधक हा अधिक महत्वाचा वाटतो.'

सौंदर्योपासकता हा पुलंचा एक विशेष गुण होता. अतुलनीय निरीक्षणशक्तीतून जाणवलेले सौंदर्य दुसऱ्याला पोचवणे ह्याला त्यांनी आपले कर्तव्य मानले. हे सौंदर्य वसंताच्या गाण्यात त्यांना जसे दिसले तसेच रावसाहेबांच्या शिव्यांत दिसले. एका झाडावर येणाऱ्या पोपटांच्या थव्यात ते होते आणि चिवड्यातल्या शेंगदाण्यातसुद्धा. आगाऊ नाममध्ये त्यांनी सौंदर्य पहिले आणि चौकोनी कुटुंबातसुद्धा. सौंदर्य द्राक्ष संस्कृतीतसुद्धा आहे आणि रुद्राक्ष संस्कृतीतसुद्धा आहे हे आग्रहाने सांगताना देशप्रेमाच्या चुकीच्या कल्पनांचा स्पर्शसुद्धा होऊ दिला नाही. चॅप्लिन जेवढा प्रिय तेवढाच शंकर घाणेकर. फ्लोरेन्समधील चित्रकार प्रिय आणि शर्वरीरॉय चौधरीसुद्धा. चितळे मास्तर प्रिय आणि जपानी प्राध्यपक तनाष्कासुद्धा. हॅम्लेटमध्ये सौंदर्य आहे आणि सौभद्रमध्येसुद्धा. वुडहाऊस जितका प्रिय तितक्याच इरावतीबाई प्रिय. शेक्सपिअर प्रिय आणि गदिमासुद्धा. रसेल मुखोद्गत आणि उपनिषदांचंसुद्धा अभ्यास. एकाच सौंदर्यापायी! सौंदर्य टिपताना पुलंनी सौंदर्य हा एकच निकष मानला आणि म्हणूनच पुलंची व्यक्तिचित्रेसुद्धा व्यक्तित्वचित्र जास्त आहेत. आपले

पूर्वग्रह, संस्कार आणि सामाजिक परिस्थितीच्या आहारी न जाता नीरक्षीरविवेकबुद्धीने सौंदर्य टिपणे फार कठीण असते. भल्याभल्यांना हे जमत नाही पण पुलंचा सौंदर्यग्राहक आणि सौंदर्यआग्रहक विचार हा सर्व अनिष्टांवर मात करून दशांगुळे पुढेच होता.

सवाई गंधर्वांचे 'तू है मोहम्मद सा दरबार' आणि अब्दुल करीम खां साहेबांचे 'गोपाला मेरी करुना' ऐकताना बाकी कुठल्याही बाबींचा विचार सुद्धा मनात येणे त्यांनी पाप मानले. रामदास, ज्ञानेश्वर आणि तुकारामाचे दाखले देताना तसेच भगवद्गीतेतील वचने उद्धृत करताना त्यांनी आपला निरीश्वरवाद कधी मध्ये येऊ दिला नाही. निरीश्वरवादी असूनसुद्धा मला गजाननाची मूर्ती आवडते असे लिहताना किंवा कोलंबोतल्या बुद्धासमोर नतमस्तक होताना सौंदर्याची जेथ प्रचिती तेथे कर माझे जुळती हाच भाव. पंढरीच्या वारकऱ्यांच्या डोळ्यात त्यांना जे सौंदर्य दिसले तेच आनंदवनातल्या बोटे झडलेल्या माणसात. त्यामागील विचारांची चिकीत्सा किंवा खिल्ली उडवण्यापेक्षा त्यामागील सौंदर्य हुडकून ते दाखवण्यात पुलंच्या विचारांची जातकुळी दिसते. ह्याचा अर्थ पुलंनी बोटचेपेपणा किंवा लाळघोटेपणा केला असा मुळीच नाही. पुरस्कार स्वीकारताना त्यामागील दंडेलीशाहीचे वास्तव जगासमोर आणण्यास ते कुचरले नाहीत की आणिबाणीविरुद्ध आगपाखड करताना मागेपुढे पाहिले नाही. सेन्सॉरशिपची अपरिहार्यता सांगतानासुद्धा पुल म्हणाले होते की, 'प्रत्येक ठिकाणी निरनिराळ्या प्रकारची सेन्सॉरशिप आहे. एका गोष्टीला मात्र माझा विरोध आहे. सत्तेचा जो पक्ष असेल त्याचे तत्त्वज्ञानच सांगण्याची परवानगी आणि इतर तत्त्वज्ञान सांगण्याची परवानगी नाही, अस जर सेन्सॉरशिप असेल तर ते मात्र लेखकाने फोडून काढले पाहिजे असे माझे मत आहे. कुठल्याही एका विशिष्ट तत्त्वज्ञानाचा आग्रह धरणारे सरकार हे मी कधीही मान्य करणार नाही. हे म्हणजे माणसाला गुदमरून टाकण्यासारखे आहे. मला

ज्याप्रमाणे लिहण्याचे स्वातंत्र्य पाहिजे तसेच न लिहण्याचे स्वातंत्र्यसुद्धा पाहिजे.' जेव्हा अनिष्ट गोष्टी समजत घडत होत्या तेव्हा त्यांचा समाचार घेण्यास ते चुकले नाही आणि वेळीप्रसंगी आपली सर्व सांस्कृतिक ताकद पणाला लावून हा विचारवंत त्या त्या गोष्टीतील सौंदर्य दाखवण्यास पुढाकार घेता झाला. मर्ढेकरांच्या कवितेंच्यामागे पुल उभे राहिले. आनंदवनातल्या आनंदमेळा यशस्वी होण्यासाठी पुल उभे होते. बालगंधर्व आणि बालगंधर्व रंगमंदिरामागे पुल उभे होते. मराठी विज्ञान परिषद, NCPA, टिळक मंदिर, मुक्तांगण अशी किती नावे घ्यावीत! विविध ठिकाणी सौंदर्याचा साक्षात्कार होत असताना त्याबरोबरील विसंवादी बाबींची दखल घेण्यास पुलंनी कधी दिरंगाई केली नाही. संगीतातली अप्रतिम जाण असल्याने वादी-संवादी सुरांना बरोबर घेऊनच जायचे असते हे त्यांना पक्के माहित होते. आजच्या एका सापेक्षी दुर्गुणाबरोबर माणसाचे अस्तित्वच नाकारणाऱ्या जगात ह्या विचारांचे मोल फार आहे. मंदर तैरेसांच्या कार्याचा गौरव करताना त्यांच्या संततिनियमनाच्या भूमिकेवर टीका ते करू शकले. विष्णु दिगंबराच्या आणि भातखंड्यांच्या कार्याचा गौरव करताना त्यातील उणिवा त्यांनी नजरेस आणल्या. आदरणीय विनोबांवर आमीत्यतेने लिहले पण त्यांच्या 'अनुशासन पर्व' ह्या उद्गाराचा समाचार घेतला. स्वतःचे श्रद्धास्थान असलेल्या बालगंधर्वांच्या उतारवयातील नाट्यप्रवेशांवरसुद्धा त्यांनी टीका केली. अशा वेळी त्या त्या प्रसंगावर भाष्य करणे जरूरी असते पण त्यासाठी त्या व्यक्तीचा आणि कार्याचा अनादर न होऊ देणे ह्याला एक वैचारिक अधिष्ठान लागते. विचारांचा सामना विचारांनी करावा त्यासाठी लाठी घेऊन धावण्याची किंवा चिखलफेक करण्याची गरज नसते हे पुलंनी सप्रमाण दाखवून दिले. या विचारांपायी हा सौंदर्यउपासक गांधींवर लिहू शकत होता आणि सावरकरांवर भाषण करू शकत होता. नाथ पै, अत्रे, SM, लोहिया, नानासाहेब गोरे, साने गुरुजी, सेनापती

बापट अशा विविध विचारधारेच्या व्यक्तींवर भाष्य करताना त्यांच्यामागील सौंदर्यतेचा साक्षात्कार पुल सशक्तपणे दाखवून देतात. 'जो जो जयाचा घेतला गुण' हाच भाव.

ह्या सौंदर्यउपासकाच्या आयुष्यात अनेक वेळा असे की आपल्या सामाजिक आणि सांस्कृतिक स्थानाचा विचार करून एखादा मूग गिळून गप्पा बसला असता पण पुल बाह्य सरसावून पुढे झाले ह्यामागे त्या सौंदर्याचामला जो साक्षात्कार झाला तो तुम्हालाही व्हावा हा उदात्त हेतू होता. लंडनच्या आजीबाईसमोर गणपतीची आरती म्हणणे असो की वस्त्रहरण नाटकाची स्तुती करणे असो. तमाशापरिषदेचे अध्यक्षपद असो की कोसलाची स्तुती असो. 'शाहिरी लावण्या आणि बिलोरी बांगड्या' असणाऱ्या मराठीवर पुलंनी निरतिशय प्रेम केले पण म्हणून दुसऱ्या भाषांचा किंवा बोलीभाषांचा दुस्वास नाही केला. मुंबई मराठी ग्रंथ संग्रहालयातल्या भाषणात पुल म्हणतात, "जगातल्या प्रत्येक प्रकारच्या ज्ञानाची किंवा साहित्यातली प्रत्येक गोष्ट सर्वांच्या तोंडी असलेल्या भाषेत यावी असा दुराग्रह मी करत नाही. मला इंग्रजी कळतं म्हणून इंग्रजीत लिहलेला आईन्स्टाईनचा सिद्धांत कळतो किंवा सर्व शब्द असूनही मराठी कविता कळते असे नाही. पण शब्दांच्या बाबतीत तो शब्द संस्कृतमधील असला, तर तो अधिक सभ्य आणि त्या जागी मराठीतला रूढ शब्द असला, तरी तो गावरान म्हणून काढून टाकण्याचा जो प्रकार आहे तो मला समजू शकत नाही". बोलीभाषेचा आदर करताना पुलंनी कोंकणी हि स्वतंत्र भाषा नाही हे ठासून सांगितले. प्रमाणभाषा आणि बोलीभाषा यातील बलस्थाने तसेच मर्यादा दाखवताना त्यातील सौंदर्य महत्वाचे असते हे सहज दाखवले. प्रमाण भाषा आणि बोली भाषा दोन्ही महत्वाच्या पण त्या दोहोंच्या मर्यादासुद्धा लक्षात घेणे महत्वाचे. एखाद्या व्यक्तीची किंवा एखाद्या गोष्टीची मर्यादा असल्याने त्याचे सौंदर्यमूल्य कमी होत नाही हे पुलंना उमगले होते आणि ते आपल्यापर्यंत पोचवायचा प्रयत्न त्यांनी मनापासून केला. रूढी-परंपरा-नियम ह्या बाबी पुलंनी सौंदर्याच्या

साक्षात्कारापुढे गौण मानल्या. म्हणूनच कुमारांनी जेव्हा भूप रागात शुद्ध माध्यम लावला, किंवा पहाटे मारवा गायला, अथवा बालगंधर्वानी बिहागाला कोमल निषाद लावला म्हणून अब्रह्मण्यम मानले नाही. हे सर्व करताना एखादा नकारात्मक सूर लागणे साहजिक असते पण हा स्वर पुलंणी शिताफीने टाळला. पुलंच्या प्रत्येक आविष्कारात एक आशावादी सूर असतो. विसंवादी सूर दाखवतानासुद्धा विरोधासाठी विरोध हा पुलंणी कधीच केला नाही. जी वृद्ध पिढी असते तिचे हल्लीच्या पिढीबद्दल तक्रार करणे हे वार्धक्याचेच लक्षण आहे असे म्हणणाऱ्या पुलंणी तरुणाईचे आणि नावीन्याचे स्वागतच केले. दीनानाथांचे कौतुक तसेच भीमसेनचे आणि तसेच अश्विनी भिडे-देशपांडेचेपण. केशवराव दात्यांचे कौतुक तसेच विजया मेहतांचे आणि तसेच अतुल परचुरेचेसुद्धा. जुने जरी उगाळत बसले नसले तरी जुने जाऊ द्या मरणालागुनी असे सुद्धा म्हटले नाही. एखाद्या कलेची किंवा असामीची कालनिरपेक्ष आनंद देण्याची शक्ती पुल जाणून होते

हे सौंदर्य हुडुकुन काढताना आणि तो दर्शविताना पुलंचा सर्वसामावेशकपणा सौंदर्याची खोली दर्शवतो. पॅरिस बद्दल पुल लिहतात, 'पॅरिस म्हणजे केवळ 'त्या रम्य रात्री' नव्हेत. केवळ ती निशामंडळे नव्हेत.- इथे लोकशाहीचे पहिले उषःसूक्त गायिले गेले. इथे एका झोलासारख्या साहित्यिकाने आपली लेखणी अन्यायाविरुद्ध तलवारीसारखी उगारली. इथे सोरबों विद्यापीठात उन्मत्त यौवन ग्रंथसंग्रहालयात नतमस्तक होऊन तासच्या तास समाधिस्थ झालेले दिसते आणि इथेच प्रस्तूसारख्या लेखकाने जीवनातला क्षण न क्षण पिंजण्याचा विराट प्रयत्न केला. आजही 'सारा बर्नहार्ट' थिएटरात मोलिअर लोकांना हसवतो आहे. ह्या शहराच्या अंतःकरणात दाटलेल्या सीन नदीने जे पाहिले ते जगातल्या फार थोड्या नद्यांनी पहिले असतील.'

पुलंवरच्या अनेक लेखांत त्यांना आनंदयात्री असे संबोधले आहे. हे अतिशय चपखल वर्णन आहे. त्यांच्या प्रत्येक लेखात, भाषणात, नाटकात,

चित्रपटात, आणि आविष्कारात ह्या आनंददायी विचारांची पखरण सहज जाणवून येते. अगदी हुक्क्याचे झुरके घेणाऱ्या काकाजींपासून अमीनाचे गाणे ऐकणाऱ्या भैया नागपूरकरापर्यंत. दिनेशच्या बोंबड्या बोलांत जसा आनंद आहे तसाच तर्कतीर्थांच्या ज्ञानोपासनेत आहे. आनंद घेणे आणि आनंद वाटणे ह्या विचारांवर पुलंणी निरतिशय प्रेम केले. जेथे जेथे हा आनंदाचा झरा त्यांना जाणवला तेथे तेथे ते समरसून गेले आणि हा आनंद आपल्या सर्वांपर्यंत पोचवायला कष्ट उपसले. आपण आनंदात असताना कुणाला तरी आनंदाची गरज आहे, हे लक्षात ठेवणं हेच पुलंणी माणुसकीचे लक्षण मानले. ह्या आनंदरंगात बाकी कुठल्याच मानवनिर्मित बंधने गौण ठरतात हे पुलंणी वारंवार दाखवून दिले. ह्या आनंदसागरात ज्यांचा ज्यांचा हातभार लागला ऋण पुलंणी मानले आणि यथोचित कृतज्ञता व्यक्त केली. मग देवधर मास्तरांच्या भाषणात त्यांच्या पत्नीला वंदन करणे असो की कुरुंदकरांवरील पुस्तकाविषयी बोलताना ग्रंथ छपाईबद्दल तारिफदारी असो. अगदी केसरबाईंच्या गाण्याचे कौतुक करतानासुद्धा श्रीपाद नागशेकरच्या तबल्याचा उल्लेख येतोच. शेवटी विंदांनी पुलंना एका पत्रात म्हटलेच आहे की 'आनंद घेत घेत आनंद देणे आणि आनंद देता देता आनंद घेणे हे तुझ्या सगळ्या लिखाणाचे, कार्यक्रमाचे आणि आयुष्याचेच प्रधान सूत्र आहे.'

तळटीप - या लेखातील पुलंचा उल्लेख पुल आणि सुनीताबाई असा नाही वाचला तरी चालेल. सुनीताबाई हे एक स्वतंत्र विचारांचे सहृदय व्यक्तिमत्व होते. त्या एक स्वतंत्र लेखाचाच विषय आहेत.

'ह्या विषयावर एकदा आपल्याशी चर्चा करायचीय' ह्या प्रतिक्रियेच्या प्रतीक्षेत,

नवरात्रीच्या आरोहिणी

- उमा परांजपे

गेल्या दोन वर्ष्यांपासून मेलबर्न म्हणजे लॉकडाऊन, हे गणितच होऊन बसले आहे. दर आठवड्याला आता हे कधी संपते याची वाट बघावी तर कोवीड केसेस वाढतच चालल्या आहेत. आता नवरात्रात तरी बाहेर पडून रंगीबेरंगी कपडे घालून दांडिया खेळता येईल या भ्रमात असताना, सगळ्यांना घरातच दांडीवास घडत आहे. या मनस्थितीत असतानाच महाराष्ट्र मंडळाच्या सांस्कृतिक आणि कला समितीने ७ ते १४ ऑक्टोबर २०२१ मध्ये खास महिलांसाठी नवरात्रीची झूम मालिका एक आठवड्यासाठी आयोजित केली. यामध्ये नेहमीच्या चाकोरी बाहेर जाऊन कार्य करणाऱ्या महिलांचे चर्चा सूत्र ठेवले गेले. यात निवडलेले विषय सर्वांना आपलेसे वाटणारे असल्याने कार्यक्रम बघण्याची उत्सुकता होतीच. हा कार्यक्रम नेहा सोमण, कामाक्षी काळे आणि वेदश्री महाजन यांनी अतिशय परीक्षम घेऊन घडवून आणला होता. सात ऑक्टोबरला नेहमीपेक्षा जरा लवकरच जेवण आटोपून संध्यकाळी सात वाजता मी झूम वर प्रोग्रॅम बघण्यास स्थानापन्न झाले.

सात ऑक्टोबर-

पहिल्या अर्ध्या भागात **स्वाती पळसुले** हिची **'Household Finance'** या विषयावर चर्चा होती.

स्वातीचा या विषयामध्ये भरपूर अभ्यास आहे. पूर्वी तिने काही बँकांबरोबर कामही केले आहे. गेले काही वर्षे ती ब्रोकर म्हणून अनेक बँका आणि इतर आर्थिक कंपन्यातर्फे लोकांना त्यांच्या गरजेप्रमाणे घर घेण्यासाठी कर्ज मिळवून देते आणि इतरही आर्थिक सल्ला देऊ शकते. तिच्या मते बऱ्याचवेळा आर्थिक व्यवहार घरातील पुरुषच जास्त बघतात, बायका त्यात फार उत्साह दाखवत नाहीत. हे चित्र बदलले पाहिजे.

यात दोघांनीही रस घेतला पाहिजे. नुसते अर्थाजन करून उपयोग नाही त्याची गुंतवणूक योग्य मार्गे करून आपल्या भविष्याची तरतूद करून ठेवली पाहिजे. सुपर मध्ये आणि शेअर्स मध्ये गुंतवणूक यावर थोडी चर्चा झाली. आर्थिक व्यवहारात बायकांनी लक्ष घातले नाही तर एकटे जीवन जगताना किती जड जाऊ शकते याचे उदाहरण आपण समाजात बघत असतोच. स्वातीला अनेकजणींनी प्रश्न विचारले या वरून बायकांनाही या विषयात गोडी आहे, हे बघून बरे वाटले.

दुसऱ्या अर्ध्या भागात फिजिओथेरपिस्ट **शीना कीर्तने** हिने **'Importance of Posture'** या विषयावर चर्चा केली. आरोग्य हा विषय सर्वांनाच उपयोगी असल्याने ऐकायला उत्सुकता होती. लॉकडाऊन मुळे बरेचजण घरून काम करत असल्याने त्यांना खुर्चीवर बसून कॉम्प्युटरपुढे बराचवेळ काम करावे लागते अश्यावेळी जर योग्यप्रकारे म्हणजेच (जमिनीवर पाय सरळ टेकून ठेवून, डोळ्यांच्या उंचीबरोबर मॉनिटर, हात टेबलावर सरळ ठेवणे वगैरे वगैरे) बसलो नाही तर मान, पाठ, कंबर दुखणे या सारख्या व्याधी जडू शकतात. लहान मुलांनी शाळेची बँकपॅक कशी भरावी आणि धरावी याविषयावर मौल्यवान चर्चा केली. ताठ उभे राहून चालणे हे किती महत्वाचे आहे हे मला, जेव्हा मी राजेश्रीबरोबर चालायला जाते त्या वेळी ती मधूनच "उमा ताठ चाल" असे जेव्हा प्रेमाने दटावते तेव्हा जाणवते मग मी लगेचच ताठ होऊन चालते. अनेक महिलांच्या प्रश्नोत्तराने साडेआठ पर्यंत हा कार्यक्रम संपला.

आठ ऑक्टोबर-

पहिल्या अर्ध्या भागात **शुभा काळे** हिची **'House Decoration'** यावर चर्चा होती. हा विषयही

बायकांच्या जवळचा असल्याने अनेकींनी चर्चेत उत्साहाने भाग घेतला होता. याविषयीचे शुभाचे शिक्षण जे. जे स्कुल ऑफ आर्टस् मधून झाले आहे आणि तिचा या क्षेत्रात बराच अनुभवही आहे. घराच्या आकारमानाप्रमाणे त्यात सामान कसे नावीन्यपूर्वक बसवावे, घरात वस्तूची अडगळ न करता त्या सुबकतेने कश्या मांडाव्यात, अमाप पैसे खर्च न करता जरूरी तितक्याच वस्तू कश्या खरेदी कराव्यात असा मौल्यवान सल्ला दिला. "Home is a home and not a display home" ह्या तत्वावर घर आपलेसे वाटले पाहिजे. मेलबर्नला असताना शुभाने चाकोरी बाहेर जाऊन नोकरीमध्ये फोर्क लिफ्ट चालवण्याचे शिक्षण घेतले याचे खूप कौतुक वाटते. मी तरी फोर्क लिफ्ट चालवणारी पहिलीच भारतीय महिला पहिली. शुभा काळंचे विचार ऐकताना, अरे आपणसुद्धा घरात थोडे बदल करू शकतो असे अनेकींच्या मनात आल्या शिवाय राहिले नसावे.

दुसऱ्या अर्ध्या भागात सुप्रिया बाग हिचे 'Fashion and Accessories' ह्या विषयावर चर्चा झाली. तरुणींचा जरी हा विषय जवळचा असला आणि माझ्या वयाने जरी या विषयाला ओलांडले असले तरी ऐकायला काही वयाचे बंधन नसते हे गृहीत धरून मी कान टवकारले. सुप्रियाचा या विषयाचा अभ्यास आणि अनुभव भारतात आणि भारताबाहेरही भरपूर आहे. स्त्रीयांचे आकारमान "Body Shape" यामध्ये ऍपल शेप, पेअर शेप, ट्रॅन्गल शेप, रॅकट्रॅन्गल शेप वगैरे चर्चा ऐकल्यावर मला पम्पकिन शेप कसा नाही हे मनात आल्याशिवाय राहिले नाही कारण आता पम्पकिन शेप मधल्या बायका बऱ्याच दिसतात. कोणत्या बॉडी शेपवर कोणते कपडे घालावेत याची चर्चा झाली. अनेक दागिने खरेदी करण्यापेक्षा तीन वेगवेगळ्या आकाराच्या सोन्याच्या साखळ्या घेऊन त्यात निरनिराळी पेन्डन्ट्स बदलून घातल्याने नवीन लूक दिसू शकतो. बऱ्याचजणींची कपाटे कपडयांनी

भरलेली असतात पण आयत्यावेळी काय घालावे ते सापडत नाही. त्यामुळे खुप कपडे खरेदी करण्यापेक्षा थोडेच पण उत्तम प्रतीचे कपडे खरेदी करून मिक्स अँड मॅच करून घातल्याने दरवेळी नवीन कपडे घातल्याचे समाधान मिळते. इंटरव्यूला जाताना काय घालावे, पादत्राणे आणि पर्स मॅचिंग असावी, एखादी गोष्ट खरेदी करा जी कधीच फॅशनच्या बाहेर जाणार नाही अश्या प्रकारे भरपूर टिप्स दिल्या. अनेक प्रश्नोत्तरे झाली व बायकांनी फॅशन व्यवसायाला जागृत ठेवले आहे याची जाणीव झाली.

नऊ ऑक्टोबर-

स्नेहा पिंपळखरे हिचा पुरणपोळी बनवण्याचा कार्यक्रम होता. पारंपरिक पदार्थांमध्ये पुरणपोळी अग्रगण्य आहे आणि ती इथे सहजपणे मिळत नाही त्यामुळे तिने स्वतःहा करून बघण्याचे ठरवले आणि आता त्यामध्ये ती अगदी तरबेज झाली आहे हे तिला करताना बघितल्यावर आम्हा सर्वांच्या लगेच लक्षात आले. तिने डाळ भिजत घालण्यापासून ते तव्यावर पोळी कशी भाजायची इथ पर्यंत सर्व सविस्तर दाखवले. कणिकेच्या गोळीच्या चौपट पुरण घेऊन अतिशय पातळ तलम मोठी पुरणपोळी तिने जेव्हा तव्यावर सोडली तेव्हा आता हि पोळी तुटणार तर नाही ना अशी धाकधूक बऱ्याचजणींना वाटली. यापूर्वी अशी पुरणपोळी मी माझ्या पुण्यातल्या मावशीकडे जिला "पुरणगंधा" पुरस्कार मिळाला होता तिच्याकडे खाल्लेली आहे. या लहान वयात स्नेहाचे कसब बघून खरोखर कौतुक वाटले. मनातल्यामनात मी 'स्नेहा पिंपळखरेचे', 'स्नेहा पुराणपोळीकर' हे नाव बदलून टाकले.

दहा ऑक्टोबर-

वीस वर्षांचा अनुभव असलेल्या पूनम पाटीलने "वारली पेंटिंग" बद्दल माहिती सांगून ती कशी काढतात याचे प्रात्याक्षिक दाखवले. हि कला मुळात

महाराष्ट्र राज्यातील उत्तरेकडील संह्याद्री भागातून आदिवासी लोकांनी निर्माण केली आहे. हे लोक भिंतीवर शेणाने सारवून, बांबूच्या ब्रशने तांदुळाची पेस्ट वापरून चित्रे काढतात. अश्याप्रकारे सगळीकडे नैसर्गिक गोष्टींचा वापर करून आपली कला सादर करतात. 'वारली' चित्रकलेत मुख्यत्वे त्रिकोण, चौकोन, गोलाकार आणि सरळ रेषा यांचा समावेश असतो. अनेक चित्रांमध्ये पुरुष तारपा हे वाद्य तोंडाने वाजवत आहेत, भोवती बायका फेर धरून नाचत आहेत, अशी साधी पण प्रभावी चित्रे दिसतात. अनेक चित्रांमध्ये प्राणी, पक्षी, झाडे, घरे यांचाही समावेश असतो. या कलेला आता देश आणि विदेशातही खूप प्रसिद्धी मिळालेली आहे. पूनमच्या सफाईदार हाताने रेखाटलेली वारली कलाकृती बघून डोळ्यांचे पारणे फिटले.

अकरा ऑक्टोबर-

पायल पोटदुखे यांच्याबरोबर “**Baking and Decoration**” या विषयावर चर्चा होती. पायलचे इंटेरिअर डिजाईन आणि केक बेकिंग मध्ये शिक्षण झाले आहे. नोर्वेत असताना केक बनवायचा स्पर्धेत तिने प्राविण्य मिळवलेलं आहे, भारतात तिने स्वतःचा बेकिंगचा व्यवसाय सुरु केला आणि येथे आस्ट्रेलियात आल्यावर सुद्धा तो चालू ठेवला.

२०२० मध्ये जगभरात झालेल्या केक बेकिंग स्पर्धेमध्ये तिने तिसरे स्थान पटकावले आहे. अमेरिकन बटरक्रिम कसे बनवावे हे सांगताना तिने खुलासा केला कि ते एकाच दिशेने ढवळावे म्हणजे त्यामध्ये गाठी राहत नाहीत. कोणत्या केकवर क्रीम कसे वापरावे, तसेच आईसिंग करताना मोजे वापरावेत नाहीतर ते हाताला चिकटते आणि सारखे हात धुवायला लागतात, ओव्हनचे तापमान केक भाजताना किती ठेवावे, केक भाजताना तो ओव्हनच्या मधील कप्प्यात ठेवावा, केकवर क्रिम वापरले तर केक जास्त वेळ बाहेर ठेवू नये

अश्या अनेक महत्वाच्या गोष्टी सांगितल्या. वेगवेगळ्या नोझल्स वापरून तिने वेगवेगळी डिझाईन्स केकवर करून दाखवली. केकवर बनवलेली गुलाब, डेझी फुले व इतर नक्षीकाम बघण्यासारखे होते. तिच्या हातची सफाई आणि मेहनत खूपच दिसत होती. तिने बनवलेल्या अनेक प्रकारच्या केकचे फोटो बघून तर डोळ्यांचे पारणे फिटले. पायलच्या हातांचे कसब बघून तिच्या केकला अनेक मोठ्या समारंभात मागण्या येतील यात शंकाच नाही.

बारा ऑक्टोबर-

आहार तज्ज्ञ असलेल्या ज्योसना राव यांची “**Diet and Nutrition**” वर आहाराबद्दलचे बरेच गैरसमज दूर करणारी चर्चा झाली. या विषयी त्यांचा बराच अभ्यास आहे. बहुतेक रोग पोटातून सुरु झाले असले तरी तुमच्या शरीरात नैसर्गिक प्रतिकार शक्ती असते त्यामुळे सर्वांनी पचनक्रियेकडे लक्ष दिले पाहिजे. खाण्यात सर्व रस आले पाहिजेत. २५ ते २९ ग्राम फायबर रोज मिळेल असे पदार्थ निवडले पाहिजेत. शाकाहारी जेवणात सुद्धा असे अनेक पदार्थ आहेत. ऋतू प्रमाणे जेवणात पदार्थ आले पाहिजेत. नियमित चालणे हे उत्तम औषध आहे. रोज ठरलेल्या वेळी जेवणे, झोपणे, उठणे अशी तुमची जीवनशैली निवडा, मित्रमंडळीत मिसळून आनंदी रहा असा बहुमोल सल्ला त्यांनी दिला. सर्वांना हा विषय जवळचा असल्याने बरेच प्रश्न विचारले गेले. बऱ्याच जणींना आपली जीवनशैली थोडी बदलली पाहिजे हे वाटल्यावाचून राहिले नसावे.

दुसऱ्या अर्ध्या भागात फार्मासिस्ट असलेल्या **कामाक्षी काळे** हिची ‘**Skin Care**’ वर चर्चा होती. डर्माटॉलॉजि मध्ये तेरा वर्षांचा तिला अनुभव आहे. शरीरातील सर्वात मोठा अवयव त्वचा त्याची काळजी कशी राखावी याबद्दल तिने बरीच उपयुक्त माहिती दिली. रोज साबणाऐवजी क्लिन्झर वापरावा, अंधोळ

करताना फार गरम पाणी वापरू नये, पाच ते दहा मिनिटात अंधोळ संपवावी, रोज मॉइश्चराझर लोशन वापरणे, उन्हात बाहेर जाताना दुपारी १२ ते ३ पर्यंत जास्तच काळजी घेणे जरूरीचे आहे त्यावेळी सनस्क्रीन क्रिम वापरलेच पाहिजे, प्रत्येकाने आपल्या त्वचेच्या प्रकारानुसार (कोरडी, तेलकट वगैरे) कोणते लोशन वापरायचे हे ठरवले पाहिजे. थंड हवेत, घरातील हीटिंग मुळे किंवा ऐअरकंडिशन मुळे त्वचा कोरडी पडू शकते त्यावेळी जास्त काळजी घेणे जरूरीचे आहे. त्याचप्रमाणे नेहमी सकारात्मक आणि आनंदी रहा असा मोलाचा सल्लाही तिने दिला, या वेळी बरीच प्रश्नोत्तरे झाली. कामाक्षी अजून किती तरुण दिसते यावरून तिने दिलेला सल्ला किती उपयुक्त आहे याबद्दल खात्रीच झाली.

तेरा ऑक्टोबर-

‘Power of Gratitude’ या विषयावर **अमृता जोशी** हिच्याशी चर्चा झाली. अमेरिकेत असताना तिला या विषयात विशेष गोडी निर्माण झाली. तिथे तिने या विषयातील बरेच वर्कशॉपही घेतले. ती मेडिटेशन नियमित करते. कृतज्ञतेमध्ये किती शक्ती आहे यावर बोलून त्याची अनेक उदाहरणे तिने दिली. आपल्याला अनेक गोष्टी उपलब्ध असाव्यात याची इच्छा असते. सर्वच काही मिळत नाहीत त्यामुळे आपण दुःखी होतो आणि ज्या गोष्टी मिळालेल्या आहेत त्याही विसरून जातो अशावेळी, आपल्याकडे जे आहे त्या बद्दल कृतज्ञ असणे महत्वाचे आहे. जेव्हा तुम्ही कृतज्ञता व्यक्त करता तेव्हा तुम्ही इतरांना सुखी करता आणि तुम्हीही आनंदी राहता यामुळे मनावरील ताणतणाव कमी होऊ शकतो. या चर्चेतून सर्वांना सकारात्मक जीवन जगण्याचे सार नक्कीच मिळाले असावे.

चौदा ऑक्टोबर-

‘Massage and Benefits’ याविषयी **नीता सप्रे** हिच्याशी चर्चा झाली. तिने ब्युटी आणि बॉडी थेरपीचा न्यूझीलंड मधून कोर्स केला असून ती सर्टिफाइड मसाज थेरापिस्ट आहे. २००६ पासून ती घरून थेराप्युटिकल मसाज करते. यामध्ये “Swedish”, “Deep Tissue Massage”, “Stress Therapy”, “Pressure point massage” “Stress therapy massage” असे अनेक प्रकारचे मसाज करते. “Hot stone massage” मध्ये मोठे दगड गरम तेलात बुडवून ते शरीरावर फिरवून मसाज केला जातो. याशिवाय ती बाळंतिणींना हाडांची झीज भरून काढण्यासाठी त्यांच्या घरी जाऊनही मसाज देते. यामध्ये मेहनत खूप असली तरी याकामाचे समाधानही तिला खूप मिळते.

मालिश करून घेण्याने शरीराचे दुखणे कमी होणे, शांत झोप लागणे, उत्साही वाटणे, रक्तप्रवाह सुधारणे, स्ट्रेस कमी होणे असे अनेक फायदे आहेत. तिच्यामते रोज व्यायाम आणि मेडिटेशन करणे जरूरीचे आहे. तेव्हा तुमच्या शरीरावर तुम्ही प्रेम करा त्याचे थोडे लाड करून मधून मधून मसाज करून घ्या.

दुसऱ्या अर्ध्या भागात **राणी सामंत** हिने **‘Ayurved and Self-Care’** वर मौल्यवान माहिती दिली. तिने या विषयाचे शिक्षण पुण्यात घेतले आणि डॉक्टरेट पदवी अमेरिकेतून मिळवली. ऑस्ट्रेलियात ती लेक्चरर असून स्वतःची प्रॅक्टिस सुद्धा करते. निसर्गाशी निगडित असलेले उपचार आयुर्वेदात केले जातात त्यामुळे दैनंदिन जीवनात याचा उपयोग करावा असे तिने सांगितले. “Oil Pulling” बद्दल चर्चा झाली. त्यामुळे दातांची निगा चांगली राखली जाते. पंचमहाभूतामध्ये जे आहे ते आपल्यामध्ये आहे त्यामुळे ऋतुमानाप्रमाणे आपला आहार ठेवावा. लवकर उठणे, ठरविक वेळेला जेवणे, लवकर झोपणे अशी दिनचर्या ठेवावी. तहान लागेल तेंव्हाच पाणी प्यावे. "लंघनम परमम औषधम" या तत्वाचा विचार करून मधून मधून पोटाला अराम द्यावा व उपवास

करावा, अश्याप्रकारे मौल्यवान माहिती तिच्याबरोबर झालेल्या चर्चेतून मिळाली. प्रत्येक औषधाचे परिणाम आणि दुष्परिणाम असतात तसेच आयुर्वेदाचे पण आहे त्यामुळे मूळ रोगाचे कारण शोधून प्रत्येकाने आपापल्या प्रकृतीप्रमाणे (कफ, वात, पित्त) उपाय ठरवले पाहिजेत. याविषयी तज्ञांचा सल्ला घेणे फार जरूरीचे आहे. अनेक प्रश्नोत्तरे होऊन हि चर्चा बराच वेळ रंगली.

अश्याप्रकारे नवरात्रीचे आठ दिवस अनेकजणींनी झूम मालिकेच्या आरोहिणी मध्ये भाग घेऊन गप्पागोष्टीत आनंदात घालवल्याने दांडियाची उणीव भरून काढली. हा कार्यक्रम आयोजित केल्याबद्दल महाराष्ट्र मंडळ व्हिक्टोरिया आणि सांस्कृतिक कला समितीला मनःपूर्वक धन्यवाद.

कळ

- शीतल देशपांडे

प्रेम आणि द्वेष हे एकच तर असतं
त्याला वेगळं समजूनच जग फसतं
दुर्लक्ष सुद्धा ज्याच्यावर लक्ष आहे

फक्त त्याच्याकडेच करता येत
आणि बघाच तसं करून सुद्धा
आपलं मन कुठे बदलता येतं.

मनाच्या दोऱ्या सदा नियतीच्या हाती
पाळायच्या आपण तिच्याच चालीरीती

आपण प्रेमाला नव्हे ...खरे तर
प्रेमच आपल्याला शोधत येतं
अन पिंजर असो पोलादी तरी
प्रेम काळजाचा ठाव घेतं

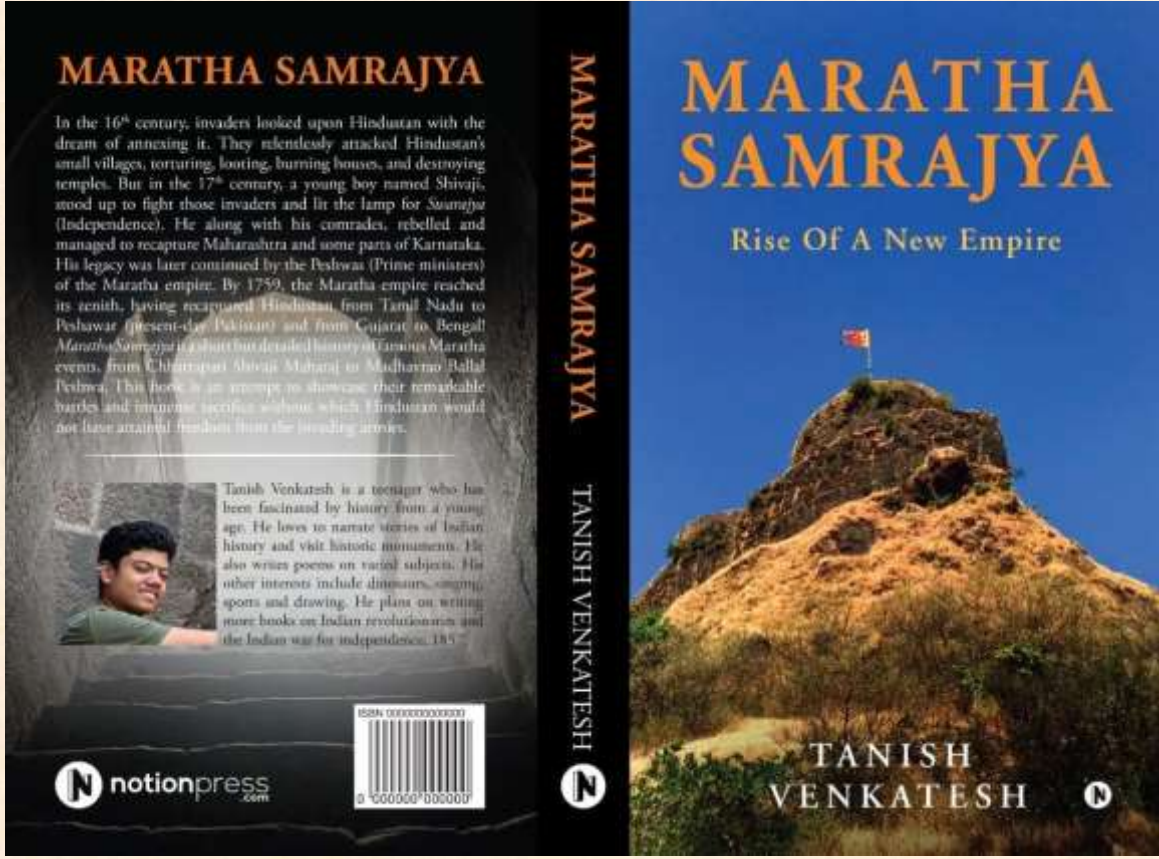
विधिलिखित हे तसाही बदलणारच नसतंअन
गोलाकार गतीनं.....

लांब गेलेलं माणूसही परत जवळ येणारच असतं
प्राक्तनाचे गोळे आपण कळसूत्री बाहुल्याच जणू

कळ जिथे लागते जीवाला

विधात्याशी जोडणारा तोच धागा जाणू

- अचला दातार

तनिष वेंकटेश (वय वर्ष चौदा), ह्याने इंग्रजीत लिहिलेले 'MARATHA SAMRAJYA' हे पुस्तक नुकतेच प्रकाशित झाले आहे. तनिष ला लहानपणापासूनच इतिहासाची आवड होती. सातवीच्या शालेय इतिहासाच्या पुस्तकात प्रामुख्याने दिल्ली सुल्तान, मुघल व ब्रिटिश राज यांचा इतिहास शिकवला गेला आहे पण भारतीय गौरवशाली इतिहासातील मराठा, शीख, चोला, विजयनगर आणि अहोम सारख्या साम्राज्यांवर फारशी माहिती नाही. तनिषला यावर काहितरी करावेसे वाटले, म्हणून तनिषने उज्वल व प्रेरणादायी भारतीय इतिहास लोकांपर्यंत पोहोचवायचा ध्यास घेतला. त्याने १८ व्या शतकातील हिंदवी स्वराज्याची स्थापना केलेल्या सर्वात मोठ्या मराठा साम्राज्याबद्दल लिहायचे ठरवले.

त्याने ह्या पुस्तकात छत्रपती शिवाजी महाराज ते थोरले माधवराव पेशवे हा सुमारे १५० वर्षांचा इतिहास

संक्षिप्त स्वरूपात पण महत्वाच्या सर्व घटना समाविष्ट करून लिहिला आहे. पुस्तकातील चित्रेही त्याने स्वतःच काढून ते प्रसंग जिवंत करायचा प्रयत्न केला आहे. हा इतिहास सगळ्यांना वाचता यावा म्हणून त्याने हे पुस्तक इंग्रजीत लिहायचे ठरवले. काही महत्वाची पण जास्तीची माहिती 'It's a Fact!' च्या boxes मध्ये लिहिली आहे.

ह्या पुस्तका साठी केलेला अभ्यास व संशोधन-

- स्वातंत्र्यवीर वि. दा. सावरकर ह्यांची पुस्तके- 'हिंदूपदपादशाही' आणि 'भारतीय इतिहासातील सहा सोनेरी पाने' वाचली
- इतिहासकार डॉ. उदय स. कुलकर्णी ह्यांची पुस्तके- 'Solstice at Panipat' आणि 'The Era of Bajji Rao' वाचली

● पुण्यातील 'पेशवा' आणि 'राजा दिनकर केळकर' संग्रहालयांना भेट देऊन अभ्यास केला

● शिवाजी महाराजांच्या गड-किल्ल्यांना भेटी दिल्या

● काही इतिहास अभ्यासकांशी चर्चा केली

सातवीच्या वार्षिक परिक्षेनंतर, तनिष पुण्यात आजोळी आला होता व पहिल्या lockdown मध्ये तिथेच आडकला. तिथेच त्याने पुस्तक लिहायला घेतले. आठवी चा अभ्यास, घरकामात मदत, आणि घरच्यांबरोबर मजा हे सगळं करता-करता त्याने पुस्तकाला योग्य वेळ दिला व तीन महिन्यात पुस्तक लिहून पूर्ण केले. घरच्या मोठ्या व छोट्या व्यक्तींकडून सहकार्य व प्रोत्साहन लाभले.

पहिल्या lockdown मध्ये पुस्तक लिहून तर पूर्ण झाले पण कोरोना फार पसरल्या मुळे प्रकाशन लांबले.

ह्या पुस्तकाच्या निमित्ताने माजी प्रशासकीय अधिकारी अविनाश धर्माधिकारी, पद्मविभूषण शिवशाहीर बाबासाहेब पुरंदरे, इतिहासकार डॉ. उदय स. कुलकर्णी, इतिहास संशोधक गजानन मेहेंदळे, आणि उरी सर्जिकल स्ट्राईकचे मास्टर माइंड लेफ्टनंट जनरल राजेंद्र निंभोरकर यांच्या सारख्या अनेक दिग्गज व्यक्तींना भेटून आशीर्वाद घेता आले. तनिष ला मराठा सरदार आणि पेशव्यांच्या वंशजांना भेटण्याची संधी लाभली. तनिष ने काही शाळांमधून व औपचारिक/अनौपचारिक व्यासपीठांवर (हिंदवी स्वराज्य महासंघ, मेन्सा इंडिया, झुंज, काही रोटरी क्लब्स, शिवप्रतिष्ठान युवा हिंदुस्थान इत्यादी) त्याचे मनोगत व्यक्त केले आहे.

'MARATHA SAMRAJYA' हे पुस्तक Amazon च्या राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय साईट्स वर आणि Flipkart वर उपलब्ध आहे.

'१८५७ चा स्वातंत्र्य संग्राम' या विषयावर तनिषने त्याचे पुढील पुस्तक लिहावयास घेतले आहे.

सखे माफ कर...

- राज शिर्के

सखे माफ कर भाकरीचा चंद्र शोधण्यात,
तुझ्या डोळ्यातली पौर्णिमा पहायचंच राहून गेलं...

चंद्र तारे कवेत घेताना,
तुझ्यासाठी मूठभर आभाळ घ्यायचंच राहून गेलं..

आभाळ टेकतं जिथं धरतीला
तिथं जायचं कबूल केलं होतं मी,
सखे, त्या दिशेने आपलं जायचंच राहून गेलं...

लाख धाग्यांनी गुंफलेलं स्वप्न आपलं,
बघ काळासंगे कसं वाहून गेलं..

अन नित्याच्या दुनियादारीत कधीकधी वाटतं
सखे, जणू आपलं जगायचंच राहून गेलं....

अबोला

- नलिनी भुजंग

पार्थ चा पार्थिव देह समोर होता. कुसुम काष्ठवत् त्या निर्जीव कलेवराकडे पाहत बसली होती. नेत्रांत एकही अश्रूचा टिपूस नव्हता. आसपासच्या लोकांची आपापसांत कुजबूज सुरू झाली.

“हिला रडायला हवं”

“कुणीतरी रडवा रे तिला” एक आजीबाई म्हणाल्या.

“रडवा म्हटलं म्हणजे रडविता येतं का?”

“हिच्या मुलीला, तन्वीला, सांगा त्यांच्या जीवनांतील एखादा छानसा प्रसंग छेडायला. तो ऐकून तिला रडू येऊ शकतं !”

“तन्वी कुठे आहे? तन्वीला बोलवा...तन्वीSSS...”

हे आणि अशाप्रकारचे बोलणे सतत चालू होते. कुसुमच्या कानावर ते पडत होते पण कानाच्या पडद्यावर आदळून परत फिरत होते. आपल्या नावाचा हुंदके देत मदत करीत होता. तयारी होतांच पार्थचे निर्जीव कलेवर उचलून नेण्यात आले तरी सुद्धा कुसुम तशीच बसून होती. तिचे चर्मचक्षु जरी निष्क्रिय होऊन समोर एक टक पाहत होते तरी तिच्या मनःपटलावर उलगडणारा तिचा जीवनपट तिचे अंतःचक्षु पाहत होते.

@

@

@

पार्थ पुण्याजवळ देहू रोड स्थित अॅम्युनिशन फॅक्टरीच्या R & D विभागांत कनिष्ठ वैज्ञानिक म्हणून काम करीत होता तर कुसुम हिशेबनीस म्हणून रूजू झाली होती. काही ना काही कारणाने एकमेकांची भेट होत होती. पावत्या घेऊन खर्च केलेले पैसे घेण्यासाठी आठवड्यातून एकदा तरी पार्थला तिच्याकडे जावे लागायचे. एकदा एका पावती वरून त्या दोघांमध्ये

हाकारा ऐकून भुकेने रडणाऱ्या आपल्या नऊ महिन्याच्या बाळाला घेऊन तन्वी तेथे आली.

“अग तन्वी, बघ जरा आईकडे! काहीतरी करून रडायला लाव तिला नाहीतर डोक्यावर परिणाम होईल तिच्या!”

“काकी, हा पहा कसा भुकेजून रडतोय ते... हा असा रडत असताना मला कसं सुचेल काही? याला जरा शांत करते आणि मग पाहते काही सुचतंय का ते!” असं म्हणून, डोळ्यांतून सतत पाझरणारे अश्रू आवरत ती आत निघून गेली.

कुसुम पार्थ गेल्याच्या पहिल्या धक्क्यातून सांवरली होती परंतु ती तशीच बसून राहिली. आसपासची पुरुष मंडळी जमा झाली. अंत्यःसंस्काराची तयारी सुरू झाली. पार्थ आणि कुसुमचा मुलगा, अनिरुद्ध, सर्वत्र

चांगलीच बाचाबाची झाली आणि तिने पार्थला पैसे द्यायचे नाकारले. पण तिचे मन मात्र तिला सतत खात होते म्हणून तिने आपल्या वरिष्ठांना त्या पावती बदल विचारले. वरिष्ठांनी तो खर्च योग्य असल्याचे सांगितले. ताबडतोब कुसुमने पार्थला दूरध्वनि करून बोलावून घेतले,

“क्षमा करा, त्या दिवशीं मीं तुम्हाला पैसे देण्याचे नाकारले पण मला राहवेना म्हणून मीं माझ्या वरिष्ठांकडे गेले. त्यांनी हा खर्च वाजवी असल्याचे सांगितले म्हणून लगेचच मीं तुम्हाला बोलावून घेतले.” तो आल्यावर कुसुम म्हणाली.

“अहो, एवढे काय त्यात? होतात कधीकधी गैरसमज!” पैसे मोजून घेता घेता पार्थ म्हणाला, “बाकि तुमचा प्रामाणिकपणा मात्र खूप आवडला बरं का!”

“तुम्हीं काहीही नाव द्या पण पैशाच्या व्यवहारांत मला सचोटी आवडते आणि ती मी काटेकोरपणे पाळते”

“उत्तम!” जाता जाता तो म्हणाला.

त्यानंतर जेव्हा जेव्हा ते भेटले तेव्हा तेव्हा त्यांच्यातील परकेपणा कणाकणाने कमी होत गेला आणि एकेरीवर केव्हा आले ते त्यांनाही कळले नाही.

@ @ @

पार्थ चे पूर्ण नांव के. एस. {केडापल्ली सोमासुंदरम्} पार्थसारथी. त्याचे वडील, सोमासुंदरम् चेन्नईहून पुण्यात कामानिमित्त आले होते आणि सेवानिवृत्त झाल्यानंतरही, त्यांना महाराष्ट्र इतका आवडला होता की, ते चेन्नईला परत गेले नाहीत. शाळेमध्ये पार्थसारथी या लांबलचक नांवाचे ‘पार्थ’ या छोटेखानी नांवांत रूपांतर झाले होते आणि पार्थला ही ते आवडू लागले होते.

कुसुम साध्या मध्यमवर्गीय घरातून आली होती. बी. ए. झाल्यावर लगेच जी मिळेल ती नोकरी हस्तगत करून इमाने इतबारे सरकारी चाकरी करित होती. तिचे वडील मुकुंदराव उर्फ अण्णा फडणीस सरकारी नोकरीतून सेवानिवृत्त झाले होते म्हणून, सरकारी योजनेनुसार, कुसुमला तिथे नोकरी मिळाली होती.

@ @ @

घरात कुसुमला तिच्या लग्नाबद्दल बोललेलं अधूनमधून ऐकू येई. पार्थशी ओळख होण्यापूर्वी या बोलण्याचे तिला काही ही वाटत नसे. “नुसतं बोलताहेत. कोणाला आणून उभं तर नाही ना केलं अजून? चिंता नथी!” अशी बेफिकिरी वृत्ति होती तिची. पण आता मात्र तिला भीति वाटू लागली होती. “खरोखरच कुठं नक्की झालं तर! मला नाही करायचं कुठल्यातरी अनोळखी माणसाशी लग्न! मला तर हवाय पार्थसारखा..... हुषार आणि स्मार्ट! नाही, पार्थ सारखा नाही..... पार्थच हवाय जीवनाचा जोडीदार

म्हणून! पण त्यालासुद्धां माझ्याबद्दल असं ‘कुछ कुछ’ वाटत असेल का?” ती मनाशीच संवाद साधत बसायची.

एके दिवशी पार्थ एक पावती घेऊन आला. तिने त्याला पैसे दिले.

“एक बातमी आहे,” पैसे पाकिटात ठेवतां ठेवता पार्थ म्हणाला.

“कसली बातमी?” धडधडत्या अंतःकरणाने तिने विचारले. मनातल्या मनात तिने देवाचा धावा सुरू केला, “देवा, माझं लग्न ठरलंय असं नको ना म्हणू दे तो!”

“माझी बदली झालीय” तो म्हणाला. तिचा जीव भांड्यात पडला पण दुसऱ्याच क्षणी तो भांड्यातच धडपडू लागला, “म्हणजे हा इथून जाणार? याचाच अर्थ आपल्याला यापुढे तो दिसणार नाही.” तिचे डोळे भरून आले.

“मी जातोय म्हणून वाईट वाटतय की काय तुला?” तिच्या अश्रूपूरित नेत्रांकडे पहात पार्थ म्हणाला.

“हो, वाटलं थोडं वाईट! आपली इतकी छान मैत्री झाली आहे आणि आता तू चाललास. वाईट वाटू नये का?”

“अवश्य वाटावं. मलाही वाटतय”.

त्याच्या जाण्याचा दिवस जसजसा जवळ येऊ लागला तसतसे दोघेही एकमेकांना जास्त वेळ देऊ लागले. एकमेकांच्या सहवासात जास्त काळ राहायचा प्रयत्न करू लागले. एकमेकांबद्दलची ओढ वाढू लागली. त्याच्या निरोप समारंभाच्या दिवशी तिचे डोळे वरचेवर भरून येत होते. निघण्याच्या वेळीं तिने विचारले,

“पुन्हा केव्हा भेटशील?”

“पाहू! पुढच्या वर्षी सुट्टीवर येईल तेव्हा भेटेन कदाचित्!”

“कदाचित् का? नक्की भेट.”

“हो, पण तू इथं असली पाहिजेस ना! एक वर्ष म्हणजे मोठा काळ आहे. काहीही होऊ शकतं एका वर्षात, जसं कीं तुझं लग्न! तुझं

लग्न झालं तर थोडंच आपण भेटू शकू?” तिरक्या नजरेने तिच्याकडे पहात तो म्हणाला.

“ते शक्य नाही. मीं इथेच असेन”

“कळेलच ते पुढच्या वर्षी”, असे म्हणून त्याने हातमिळवणीसाठी हात पुढे केला. तिने हात मिळवणी केली. हा त्याचा पहिलाच स्पर्श होता. तिचे शरीर रोमांचित झाले. शरीरांतुन एक अननुभूत शिरशिरी गेली. त्याचा तो स्पर्श हवाहवासा वाटत होता. क्षणभर तिला वाटले त्याने तिचा हात दाबला.

“All the best to you in your new place of work” आपला हात सोडवून घेत ती म्हणाली.

“Thanks” असे म्हणून तो निघून गेला.

एका वर्षात त्याचे ऑफीसच्या फोनवर दोन-तीन फोन येऊन गेले. फोन बहुतेक ऑफीसच्या कामाबद्दलचाच असायचा. सामान्य वार्तालाप व्हायचा. इकडची तिकडची चौकशी व्हायची. कुसुमही काहीतरी खोडकर उत्तर द्यायची. कुसुम एकेक महिना मोजत होती. त्याच्या फोनची ती रोजच वाट पाहायची. एक वर्ष कसें सरले कळलेच नाही. आणि एके दिवशीं त्याचा फोन आला,

“हॅलो.....”

“पार्थ, कसा आहेस?” धडधडत्या अंतःकरणाने ती म्हणाली.

“माझ्या नुसत्या हॅलो वरून मला ओळखलस?”

“कशी विसरेन तुझा आवाज मी पार्थ?”

“मीं येतोय पुढच्या आठवड्यात...”

“खरंच! मला भेटायला कधीं येतोयस्?” अधीरतेने तिने विचारले.

“माझं तुला भेटणं माझ्या एका प्रश्नाच्या उत्तरावर अवलंबून आहे!”

“असा कोणता प्रश्न आहे कीं ज्यावर आपलं भेटणं अवलंबून आहे?”

“आहे एक आणि एक तो प्रश्न. फारशी प्रस्तावना न करता मीं तुझ्या समोर एक प्रस्तावना ठेवतो आहे. तू माझ्याशीं लग्न करशील का?”

प्रश्न ऐकून कुसुम फुटभर उंच उडाली. असा काही प्रश्न तो विचारील याची पुसटशी ही शंका तिला नव्हती.

“क्... क्क... क्काय?” गोंधळल्यागत तिने विचारले.

“माझ्याशीं लग्न करशील?” पुनश्च त्याने विचारले.

आतापर्यंत कुसुम चांगलीच सावरली होती. आपले मनही ती व्यवस्थित जाणीत होती.

“मला वाटलं, तू मला हा प्रश्न कधींच विचारणार नाहीस.”

“म्हणजे तुझा होकार आहे ना?”

“ह. . हो”

अशा नाट्यपूर्ण पद्धतिने त्यांचे लग्न झाले होते.

@

@

@

पार्थच्या बदल्या भारतभर होत होत्या. तो यशाची एकेक पायरी चढत होता. संसार कसा सुखाचा चालला होता. संसारवेलीला दोन फुले उमलली होती. संसार बहरला, फुलला होता, सुखासमाधानाने बहरला होता. आणि एक दिवस ती तार आली.....

“Father expired. Start immediately”

पार्थने लगेच फोन करून वरिष्ठांना सांगून १५ दिवसांची रजा मंजूर करून घेतली आणि ताबडतोब तो पुण्याला

रवाना झाला. श्राद्धकर्माचे सर्व दिवस पार पडल्यावर आवराआवरीचा प्रश्न उभा राहिला. त्याच्या सगळ्यांत धाकट्या मावशीची मुलगी, रोहिणी, पार्थच्या आई-बाबांबरोबर राहत होती. तिचे वडील ती लहान असतांनाच एका अपघातात दगावले होते आणि आई तीन वर्षांपूर्वी कॅन्सरने गेली होती. सारी सतरा-अठरा वर्षांची पोरं - सर्वार्थाने पोरकी झाली होती. ‘माय मरो अन् मावशी जगो’ ही म्हण सार्थ करित पार्थच्या आईने तिला चेन्नईहून आपल्याकडे बोलवून घेतले होते. तेंव्हापासून ती पुण्याला पार्थच्या आई-बाबांबरोबर राहत होती. त्याच्या आई-बाबांनाही एका तरुण मुलीचा आधार वाटायचा. तिच्यामुळे पार्थ आणि कुसुमची उणीव त्यांना भासत नसे. आईला बाबांच्या मागे तो एकटीला राहू देणार नव्हता पण आईला बरोबर नेणं म्हणजे रोहिणीला ही नेणं आलच! रोहिणीला एकटीला तो सोडू शकत नव्हता. त्याने रोहिणीला व आईला बॅगा भरायला सांगितल्या परंतु आई म्हणाली, “हे बघ पार्थ मला तुझी काळजी कळते पण रोहिणीची आत्तांच बारावी झाली आहे. तिची डिग्री होऊ दे मग येतो आम्हीं दोघी तुझ्याकडे. पैशाची चिंता करू नकोस. तुझ्या बाबांची ‘फॅमिली पेन्शन’ आहे. भागेल आमचं त्यात. लागलेच पैसे तर सांगेन.”

पार्थ एकटाच परतला. त्याला एकटा आलेलं पाहून कुसुमचा जीव भांड्यात पडला. तिला एका चिंतेचा भुंगा सतत कुरतडत होता, पार्थ त्या दोघींना इथं तर आणणार नाही नां! तिला तिच्या चौकोनी संसारात आणखी कोणी नको होतं. पार्थ फक्त तिचा आणि मुलांचा होता.

@ @ @

पार्थची अंत्येष्टी संपवून अनिरुद्ध परतला. आणखी काही नातेवाईकही आले होते. त्यांना पाहून शेजारपाजारचे लोक पांगू लागले. शेवटची व्यक्ति गेल्यावर अनिरुद्ध म्हणाला,

“मम्मी, कशाला शोक झाल्याचं नाटक करत्येस? तुला अजिबात दुःख झालेलं नाही हें मला माहीत आहे.” कुसुम आणि पार्थमध्ये वीस वर्षांपासून अबोला होता हे या नातेवाईकांना माहीत होते.

“असं म्हणू नकोस अनिरुद्ध. माझं पार्थवर निरतिशय प्रेम होतं अन् आहे. घरच्यांची बोलणी खाऊनसुद्धां एक वर्षभर थांबले होते त्याच्यासाठी..... त्याचे मन जाणून घेण्यासाठी! पार्थ.....असा कसा सोडून जाऊ शकतोस तूं मला?” विलाप करित कुसुम म्हणाली.

“मम्मी, वीस वर्षांपासून तू पप्पांशीं बोलली नाहीस!”

“ते आमच्या अहंकाराचं भांडण होतं.”

“प्रेमात अहंकार कुठून आला मम्मी? खरं प्रेम म्हणजे समर्पण! हे सर्व तूच आम्हाला शिकविलेस आणि सांगितलेस ना?”

“हो मम्मी, अनिरुद्ध म्हणतोय तें खरंय”, तन्वी म्हणाली, “तू पप्पांबरोबर जे वागलीस ते आम्हाला अजिबात आवडलं नव्हतं, आवडत नव्हतं. पण तुम्ही दोघांनी ‘हा आमचा नवराबायकोचा मामला आहे. यात तुम्हीं मुलांनी न पडलेल बरं’ अस कैक वेळां म्हंटल्यावर आम्हीं दोघांनी यात न पडण्याचं ठरवलं. जे काही तुम्हा दोघांमध्ये घडत होतं ते मूकपणे पाहत होतो.”

@ @ @

कुसुमला तो दिवस आठवला. मुलांना शाळेसाठी तयार करून त्यांना स्कूलबसमध्ये बसवून ती परतली होती. पार्थ ऑफिसला जाण्याची तयारी करत होता. कुसुमे नोकरी सोडून दिली होती. आवश्यकताही नव्हती. पार्थ आतां ‘वरिष्ठ वैज्ञानिक’ झाला होता आणि त्याला पगारही भरपूर होता. ती आता पूर्णपणे गृहकृत्यदक्ष गृहिणी झाली होती. मुलांचे आवरून त्यांना शाळेत पाठवायचे, मग नवऱ्याचा डबा भरून त्याला ‘टाटा बायबाय’ म्हणायचे आणि मग

निवांतपणें घरची कामं करायची! कसं आरामशीर आयुष्य चाललं होतं.

जेवण आटपून ती वामकुक्षीसांठी थोडी आडवी झाली होती तोच दारावरची घंटी खणखणली. ‘कोण आलं बाई या वेळेला...’ असे स्वगत म्हणत दार उघडले. दारांत तार घेऊन पोस्टमन उभा होता. सही करून तिने ती घेतली आणि वाचली,

Mavashi not well. Start immediately...
Rohini

दुपारची तीनची वेळ होती. साडेपाचपर्यंत पार्थ घरीं यायचा. कुसुमने विचार केला “दोन-अडीच तासांत येईलच पार्थ! आत्ता फोन करून कळविण्याची काही आवश्यकता नाही” आणि ती पडून राहिली.

संध्याकाळीं पार्थला कुसुमने ती तार दाखविली.

“किती वाजता आली ही तार?” त्याने विचारले

“दुपारी तीन वाजता”

“मला फोन करून सांगायला हवं होतंस. मीं संध्याकाळच्या सहाच्या गाडीने गेलो असतो. आतां पुढची गाडी उद्यां दुपारी आहे. तूं हे ठीक केलं नाहीस कुसुम! मला आईची काळजी वाटतेय.”

“अरे, काही तासाने काही फरक पडणार नाही”, कुसुम त्याच्या हातात चहाचा कप देत म्हणाली.

“काही तास काय घेऊन बसलीस? एकेक तास, एकेक मिनिट महत्त्वाचा आहे. कशी असेल आई कोण जाणे! माझी बॅग भरून तयार करून ठेव. मीं सकाळीं ऑफिसला जाऊन सुट्टीचा अर्ज टाकतो आणि तिथून परस्पर स्टेशनवर जातो”.

पण तो उशीराच पोहोचला. त्याच्या पोहोचण्याच्या चार तास आधीच त्याची आई त्याला सोडून गेली होती. त्याच्या दुःखाला पारावार राहिला नाही. त्याची आई त्याचे श्रद्धास्थान होती. वडील गेल्यावर त्याने

केवळ एकाच कारणासाठी आईला पुण्यात ठेवले होते आणि ते म्हणजे रोहिणी चे शिक्षण! रोहिणी पदवीधर होताच त्या दोघींना तो आपल्याकडे नेणार होता. त्याला आईची सेवा करायची होती. वडिलांची सेवा करता न आल्याची रुखरुख त्याला लागून राहिली होती पण आता तो आईच्या सेवेलाही मुकला होता. त्याला कुसुमचा राग आला. तिने तार आल्याचे लगेच कळवायला हवे होते.

त्याच्या दोन्ही बहिणी नागपूर आणि हैद्राबादहून आल्या होत्या.

“पार्थ, आई सारखी तुझीच वाट पाहत होती”.

“तार जरा लवकर पाठवायची होती”.

“अरे दादा, दोन दिवसांपूर्वी ती अगदी ठीक होती”, रोहिणी म्हणाली.

सर्व काही आटपून पार्थ रोहिणीला घेऊन परत आला. आल्याबरोबर कुसुमने त्याला एकीकडे नेऊन विचारले,

“ह्या रोहिणीला कशाला आणलस इथं?” प्रश्न ऐकून पार्थच्या रागाचा पारा चढला.

“मग काय तिला तिथेच वाऱ्यावर सोडून येऊ? कोण आहे तिचं माझ्याशिवाय? मावस असलो तरी भाऊ आहे मीं तिचा! अगोदरच कुसुमने उशीरा तार दिल्याबद्दलचा तिच्यावरचा धुमसत असलेला राग उफाळून आला.”

“दोघीपैकी एका बहिणीकडे सोडायचे तिला.”

“इथं आपल्याकडे का नको? आणि मला सांग, भाऊ जवळचा कीं लग्न झालेली बहिण? बहिणी भावाला राखी कशासांठी बांधतात? पार्थच्या रागाचा पारा चढत होता, “हे बघ, रोहिणीचं लग्न होईपर्यंत ती कुठेही जाणार नाही.” निश्चून पार्थ म्हणाला.

कुसुम धुमसतच तिथून गेली. तिचा चौकोनी संसार पंचकोनी झालेला तिला आवडणार नव्हतं. राहून राहून तिला रोहिणीचा राग येत होता आणि तिच्यापेक्षा जास्त राग पार्थचा येत होता त्याने तिला इथे आणले म्हणून!

न बोलताच जेवणं झाली. रोहिणीला आपल्या वहिनीचा थंडपणा जाणवला पण तो कशासाठी आहे तिला कळलं नाही. रोहिणी आपसूकच घरातल्या कामात मदत करू लागली. मुलांना सकाळीं तयार करून शाळेत पाठविण्याचे काम तिने आपल्या अंगावर घेतले. मुलं खूश होती. मात्र कुसुम तिच्याशी किंवा पार्थशी एक शब्दही बोलत नव्हती. रोहिणीला हा अबोला असह्य होत होता.

रोहिणी आपल्या पायावर उभे राहण्याचा शक्तीनुसार प्रयत्न करित होती. पार्थच्या मित्राच्या ओळखीने तिला एक-दोन शिकविण्या मिळाल्या. नोकरीसाठी अर्ज ती करितच होती. नवीन शहराशीं जमवून घ्यायचा प्रयत्नही करित होती. अबोल्यामध्येच सहा महिने सरले. रोहिणीला एक मध्यम आकाराच्या एम. एन. सी. मध्ये नोकरी मिळाली. अंगावर घेतलेली कामं सांभाळून रोहिणी नोकरी करू लागली. पण कुसुमची कळी काही खुलली नाही.

अबोला अजून संपला नव्हता. पार्थने कैक वेळा संवाद साधण्याचा प्रयत्न केला पण तिचा खाक्या पाहून तिचा नाद सोडून दिला.

पार्थ आता रोहिणीच्या लग्नमागे लागला. आपल्या दोन्ही बहिणींना त्याने रोहिणीसाठी स्थळे सुचविण्यास सांगितले. त्याने लिहिले होते

“दीदी”

रोहिणी एक प्रकारे आपल्या सर्वांची जबाबदारी आहे. मला तिला लवकर ‘सेटल’ झालेलं पाहयचय. घरातलं

वातावरण काही तिच्या मनाची उभारी कायम ठेवायला पोषक नाहीय. आणखी काही महिने ती इथं राहिली तर तिला ‘डिप्रेशन’ येईल. त्यापेक्षां लवकर लग्न होऊन आपल्या घरीं गेलेली बरी! तेव्हा या बाबतीत सहकार्य करून कांही स्थळं सुचविल्यास उत्तम!

आपला भाऊ... पार्थ”

जगात अनाथ झालेल्यांना देवच काय पण आकाशस्थ ग्रहतारे सुद्धा मदतीचा हात पुढे करतात. रोहिणीची पत्रिका भक्कम होती. एका ठिकाणी पत्रिका दाखविली आणि तिचं लग्न ठरलं!

लग्न होऊन रोहिणी सासरीं गेली. लग्नाला कुसुम गेली नाही. पार्थनेही आग्रह केला नाही. विसंवादाची दरी वाढतच गेली. आता बेडरूममध्ये एकमेकांकडे पाठ करून झोपणारे जोडणपें राहिले होते. एव्हांना मुले मोठी झाली होती. त्यांनी आपल्या पद्धतीने मम्मीपप्पांमध्ये समेट घडवून आणण्याचा प्रयत्न केला. पण दोघांनी त्यांना त्यांच्या भानगडींत पडू नये असे सांगितले.

रोहिणी लग्न करून गेली. काही वर्षांनी तन्वी पुढील शिक्षणासाठी अमेरिकेला गेली आणि तिथेच एका भारतीय मुलाच्या प्रेमात पडली. भारतात येऊन त्यांनी लग्न केले आणि ती पतीसह मुंबईला राहू लागली. आता तिला एक बाळही होते. अनिरुद्ध वडिलांच्या पावलावर पाऊल ठेवून वैज्ञानिक झाला होता. एका मोठ्या फार्मास्यूटिकल कंपनीने देऊ केलेली मोठ्या पगाराची नोकरी सोडून भारताच्या रक्षा मंत्रालयाच्या डी. आर. डी. ओ. ऑफिसात रुजू झाला होता. सध्या त्याची बदली दिल्लीच्या ऑफिसांत झाली होती. सगळे पांगले होते पण अबोला तसूभरही हलला नव्हता.

दिवाळीसाठी सर्वजण घरी जमले होते. हा या कुटुंबाचा दरवर्षीचा शिरस्ता होता. अबोला असला तरी दिवाळी

थाटामाटांत साजरी व्हायची. नरकचतुर्दशीच्या दिवशी अभ्यंगस्नान आणि फराळ झाल्यावर सर्वजण आपापल्या कामात व्यग्र होते. पार्थ दिवाणखान्यात बसून पेपर वाचत होता. चार वाजता तन्वी चहाचा कप घेऊन आली. तिने पार्थला उठवण्याचा प्रयत्न केला. जेव्हा तो उठला नाही तेव्हा तिने अनिरुद्धाला हाक मारली. अनिरुद्धने उठवण्याचा प्रयत्न केला पण पार्थ उठला नाही. डॉक्टरला बोलावले गेले. डॉक्टरनी त्याची हृदयक्रिया बंद पडल्यामुळे मृत्यु झाल्याचे घोषित केले.

@ @ @

आज आत्ता पार्थच्या पार्थिव शरीरासमोर बसून तिला कसल्याच संवेदना झाल्या नव्हत्या पण त्याचे कलेवर डोळ्यासमोरून नेल्याबरोबर तिने टाहो फोडला पार्थ..... मी चुकले पार्थ मला क्षमा कर..... मला क्षमा कर..... आपल्या संसारात फक्त तू मी आणि आपली मुलं एवढीच असावीत असं मला वाटत आलं होतं. किती स्वार्थी होते माझे विचार! पण तू साऱ्यांचाच विचार करायचास. वाटलं, तुला आमची काळजीच नाही. आमच्यापेक्षा ती रोहिणी जास्त महत्त्वाची वाटते. तू कित्येकदां समजावण्याचा प्रयत्न केलास पण प्रत्येकवेळीं माझा अहंकार आडवा आला. स्वर्गवत् संसाराचा मी नरक बनवून टाकला. क्षमा कर मलाक्षमा कर..... क्षमा.....क्षमा.....

{ही कथा सत्य घटनेवर आधारित आहे.}

बनले तर....?

- शुभदा गोखले

फूल बनले तर...कोमेजून जाईन
काटा बनले तर...टोचत राहीन
मग सुगंधच बनते...
दाही दिशांना सुवासिक तरी करीन...

ढोलक बनले तर...पिटली जाईन
संवादिनी बनले तर...वाजविली जाईन
मग सूरच बनते...

गायिकांच्या गळ्यात गुंजत तरी राहीन...
भूतकाळ बनले तर...विसरली जाईन
भविष्यकाळ बनले तर...काळजी वाहीन
मग वर्तमानच बनते...
सर्वांच्या सहवासात संगे तरी राहीन...

दैत्य बनले तर...मारली जाईन
देव बनले तर...पूजली जाईन
मग मानवच बनते...
पृथ्वीतली लोकांच्यात तरी राहीन...

बासरी बनले तर...फुंकली जाईन
सुदर्शनचक्र बनले तर...फेकली जाईन
मग मोरपिसंच बनते...
कृष्ण कन्हैयाच्या मस्तकी तरी विराजीन...

सार्थ सुभाषितानि

- श्री. हरि धोंडो गोखले

द्विचक्रिभ्रमणं कुर्यात् प्रत्यहं च प्रयत्नतः।

निरामयं भवेदायुः अतीव बलवर्धकम् ॥ १ ॥

अर्थः दररोज अगदी प्रयत्नपूर्वक सायकलिंग करावे. त्यामुळे निरोगी आयुष्य लाभते. तसेच ते शक्तिवर्धकही आहे. ॥ १ ॥

करोना विग्रहे प्राप्ते स्वास्थ्यरक्षा सदा भवेत् ।

नासिकामुखरक्षार्थं मुखमाच्छादनं कुरु ॥ ५ ॥

अर्थः करोना संकटाशी सामना करण्यासाठी नाक व तोंड मास्क लावून झाकावे. म्हणजे प्रकृतीची नेहमी काळजी घेतली जाईल. ॥ ५ ॥

वरील सर्व श्लोक अनुष्ठप वृत्तात बांधले आहेत.

परिधाय शिरस्त्राणं द्विचक्रिभ्रमणं कुरु ।

मस्तकस्य परित्राणं मस्तिष्कस्य तथापि च ॥ २ ॥

अर्थः सायकलिंग करताना हेल्मेट घालावे. त्यामुळे डोके आणि आतील नाजूक मेंदू यांचे संरक्षण होते. ॥ २ ॥

गच्छाम्यहं प्रवासार्थं निरीक्षे जनजीवनम् ।

सामान्यजनसंपर्कः नितरां सुकरो भवेत् ॥ ३ ॥

अर्थः मी जेव्हा प्रवासासाठी सायकलने जातो, तेव्हा जनजीवनाचे निरीक्षण करू शकतो. एवढेच नव्हे तर त्यामुळे माणसांशी संपर्क साधणे खूप होते. ॥ ३ ॥

अनिलो मित्रवत् भूत्वा अनुधावति मां क्वचित् ।

क्रोधाविष्टो क्वचित् भूत्वा जवरोधः करोति वै ॥ ४ ॥

अर्थः अशा या सायकल प्रवासात कधीकधी वारा माझ्यामागून वाहत येऊन मित्राप्रमाणे मदत करतो. तर कधीकधी रागावून समोरून येऊन माझा वेग कमी करतो. ॥ ४ ॥

उगाच कशाला

- प्रतिभा अटनेरकर

उगाच कशाला, लावावे
सुकलेल्या जखमेला नख,
नि करावी मग मलमपट्टी आपुलीच आपण II

उगाच कशाला, त्या खपलीखाली डोकवावे वारंवार
आहेत जरी साकळलेले, थबकलेले,
काही रेंगाळलेले क्षण चुकार II

उगाच कशाला, धुंडाळावे लिंकडीन, फेसबुक,
व्हाट्सअॅप, नि शोधावे स्टेटस;
DP च्या नजरेचा उगाच कशाला घ्यावा वेध,
आणि चेक करावी फ्रेंड लिस्ट, का पाठवावी फ्रेंड
रिक्वेस्ट?

Accepted or Deleted?
का घोर लावावा जिवाला, केव्हातरी रेड-डॉट
चमकण्याचा II

उगाच कशाला, थांबवावे स्पंदन,
अजुनही, अजुनही कशाला द्यावे
पाठमोऱ्या क्षितिजाला,
कोवळय उनाड स्मृतींचे कुंपण II

उगाच कशाला, उघडावी मनाची खिडकी
नि, खिळे मारून बंद केलेली झडप उचकटावी,
निसटलेल्या काळाच्या हातोडीच्या
एका चुकार फटक्याने, का उडवावा टक्का?

उगाच कशाला, वारंवार बदलावी कुस
नि उबदार पांघरुणात झेलावे
आपुलेच कढत, उष्ण उच्छवास!
उगाच कशाला, फुलवावा आठवणींचा मोरपिसारा
गतकाळाचा का ठेवावा हिशेब गहिरा II

उगाच कशाला, हलवावी
मांडलेल्या पटावरची सोंगटी
हत्ती, घोडे, उंट;
सान्यांची चाल का करावी उलटी II

उगाच कशाला, उधळावा जिंकलेला डाव
वर्मी कधी न घालावा कुणाच्या छुपा घाव II

उगाच कशाला, खंत करावी
अर्ध्या रित्या प्याल्याची
तृष्णा शमवावी, अर्ध्या भरल्या प्याल्याने II

उगाच कशाला, उघडावी ओंजळ
स्मृतीरूपी मोती घरंगळून जातील,
कुणास काय पर्वा तयाची
आपुल्या सुखदुःखाचे आपणच स्वामी II

आरसा

- शीतल देशपांडे

मस्त कॉफी चा मोठा मग भरून घेतला सकाळी व गाडीत बसले. गाडी चालू केली आणि ऑफिस कडे निघाले. नेहमीच्या रस्त्याने न जाता आज गाडी समुद्राजवळच्या रस्त्यानी घेतली. सकाळचा सुंदर समुद्र, मस्त कॉफीचा एक घोट. इथे ऑस्ट्रेलियात अशी पद्धतच आहे कि कॉफी बरोबर घेऊनच गाडीत बसतात. मस्त निसर्गाचा आस्वाद घेत, स्वतःला गुड मोर्निंग करत मी उत्साहात ऑफिसला पोचले. गाडी नीट लावली आणि लिफ्ट मध्ये पोचले, लिफ्ट मध्ये एक भला मोठा आरसा आहे. त्यात स्वतःचा प्रसन्न चेहेरा बघितला “Mrs. Deshpande, career at forty? not bad.... good going.” अस स्वतःशी बोलून मी ऑफिस मध्ये पोचले.

मी एका पंचतारांकित हॉटेल मध्ये ऑपरेशन्स मॅनेजर म्हणून कार्यरत आहे. सकाळी साडेसात वाजता हॉटेलच्या रिसेप्शन कडून रिकाम्या झालेल्या खोल्या घ्यायच्या व बरोबर नऊ वाजता साधारण 25 ते 30 जणांच्या टिमला त्या सफाई साठी द्यायच्या. सर्वांना त्यांच्या क्षमतेप्रमाणे खोल्या साफसफाईच्या कामाचे वाटप करायचे व कामाला पाठवायचे. मग बरेच पेपरवर्क करून साधारण दीड तासांनी साफ केलेल्या खोल्या तपासायला सुरुवात करायची. तपासून झालेल्या तयार खोल्या दुपारी दोन वाजेपर्यंत परत रिसेप्शनला द्यायच्या. अगदी श्वास घ्यायला वेळ नसतो सकाळी सात ते दुपारचे तीन वाजेपर्यंत. माझ्या टिम मध्ये सर्व देशातील लोक आहेत. नेपाळी, पंजाबी, मराठी, फिलिपिनो, ऑझी इत्यादी.

आज अशीच सुरुवात केली खोल्या तपासायला. तर सकाळी 11.10 ला नरिंदरचा फोन आला. “शीतल दि आप खोली नं. 518.1 में जल्दी आ जाओ.” नरिंदर व

टीम्मी अशी पंजाबी नवरा बायकोंची जोडी आमच्या इथे काम करते. पंजाबी लोकं पंजाबी किंवा हिंदीतच बोलणे पसंत करतात, पृथ्वीवर कुठेही राहत असले तरीही. मी म्हंटले “क्या हुआ नरिंदर भय्या? खोली ज्यादा गंदा है क्या? डबल चार्ज मिलेगा! शुरू तो कर दो!” तर तो घाई घाई ने म्हणाला “ नहीं नहीं, आप जल्दी आजाओ!” मी त्याला म्हणाले “अच्छा आती हूं!” मी दहाव्या मजल्यावर होते आणि पाचव्या मजल्यावर जायचे होते म्हणून परत लिफ्ट मध्ये आले. तोच आरसा पण चेहेरा आता दमलेला. सकाळ पासूनची धावपळ दिसत होती चेहेऱ्यावर. मी भरभर लिफ्ट मधून बाहेर आले आणि 518.1 कडे निघाले. तिथे पोचले तर नरिंदर आणि टीम्मी दारातच अगदी घाबरलेल्या अवस्थेत होते. पटकन खोलीच्या दाराजवळ जात नरिंदर म्हणाला “दि इधर आओ और देखो.” मी पण मग काहीही न विचारता दर उघडले. तर.....बघून सुन्नच झाले एक मिनिट. दार उघडल्या उघडल्या दोन फुटांवर कार्डबोर्डची दीड फुट बाय दीड फुटाची पाटी होती. ज्यावर इंग्रजीत लिहिले होते.

SUCIDE- Do not open the bedroom call पोलीस thank you

मी लगेचच हॉटेल मनेजर सचिनला फोन केला आणि तातडीने 518.1 ला यायला सांगितले. परीस्थितीचे गांभीर्य ओळखून तोही लगेच येतो म्हणाला. तेव्हाच पाच मिनिटांत मला असा विचार आला कि कोणी तरी चेष्टा केली असेल. क्रेझी लोकांची काही कमी नाही ऑस्ट्रेलियात. तरी, आत जायची हिम्मत पण होत नव्हती. सचिन आलाच त्याने ती पाटी बघितली. मग आम्ही दोघे बेडखोलीमध्ये डोकावलो. तर एक मध्यम वयीन पण जाड धिप्पाड माणूस पलंगावर झोपलेला

दिसला. सचिन ने त्वरित पोलिसांना फोन केला. तो पर्यंत मी त्या मजल्यावर इतर खोल्या साफ करणाऱ्या कर्मचार्यांवर वर नजर फिरवून आले. अवघ्या पाच ते सात मिनिटांत पोलीस व पॅरामेडीक्सची एक टिम तिथे दाखल झाली. ती खोली सील केली गेली. पोलीस त्या खोली मधून फिरून शेजारच्या खोली मध्ये येऊन बसले. तिथे त्यांनी तपासकार्य सुरु केले. काही पोलीस व डॉक्टर्स त्या खोली मध्ये होते. सामानाची पहाणी, खोलीचे, body चे फोटो काढणे सुरु होते. नरिंदर व टीम्मी त्यांच्या कामातली पुढची खोली साफ करायला लागले होते, मी त्यांना जाऊन भेटले त्यांची मानसिक स्थिती ठीक आहे न, हे पाहण्यासाठी. तर ते दोघे सुन्न बसूनच होते. मी त्यांना खाली ऑफिस मध्ये पाठवले. ती खोली दुसऱ्यांना सफाईसाठी दिली व तशीच ऑफिसकडे गेले त्या दोघांशी बोलण्यासाठी. इतक्यात सचिनचा मला फोन आला कि नरिंदर व टीम्मी ला घेऊन 519 ला ये. पोलिसांनी बोलावलंय. एका पोलीस ऑफिसर ची थेट भेट घ्यायची माझी ऑस्ट्रेलियातीलच नव्हे तर आयुष्यातील पहिलीच वेळ होती. तेही एका आत्महत्येच्या चौकशी साठी. जरा टेन्शन आले होते पण स्थिर राहण्याचा प्रयत्न करत होते. नरिंदर, टीम्मी व मी असे तळमजल्यावरच्या ऑफिस मधून 519 म्हणजेच पाचव्या मजल्यावर जायला लिफ्ट मध्ये आलो. परत तो आरसा, पण आता माझा चेहेरा टेन्शन आणि अकस्मात आलेली हि परिस्थिती याचे मिश्रण माझ्या चेहेऱ्यावर दाखवत होता. प्रसन्न भाव चेहेऱ्यावरून कधीच उडाले होते.

पोलिसांनी अतिशय शांतपणे, सुरवातीपासून काय झाले ते विचारले. नरिंदर त्याच्या अत्यंत तोडक्या मोडक्या इंग्रजीत सांगू लागला. म्हणून मी मध्येच जरा वाक्य पूर्ण करून सांगत होते. तर पोलिसांनी अडवले कि त्यालाच सांगू दे तुझी वेळ आली कि तू सांग. मग काय मी गप्प. इतक्यात सचिन तिथे आला. आमचा जबाब हि घेऊन झाला. इथ पर्यंत तो माणूस जिवंत

आहे कि गेला हे मला कळलेच नव्हते. पण त्या मजल्यावर काम करणाऱ्या बाकीच्या क्लीनर्स मध्ये कुजबुज सुरु झाली होती. काहींनी तर इतर मजल्यावर काम करणाऱ्या आपल्या मित्र मैत्रिणींना फोन करून बातमी पसरवायला हातभारही लावला. मी 518.1 च्या बाहेर उभी होते आत डोकावले तर तिथल्या संभाषणावरून असे कळले कि तो माणूस मृत झाला आहे. मी खाली ऑफिस मध्ये जाऊ लागले तर मनात विचार आला कि आत्महत्या करण्या इतकी वेळ का आली असेल त्याच्या वर. प्रेम भंग, एकाकीपण, धंदातले नुकसान, अशी अनेक करणे किंवा या पैकीच एखादे कारण असावे. माझा आपलाच कयास सुरु होता.

नेहमीची कामे संपवून, इतर खोल्या चेक करत मी माझी रोजची कामे चालूच ठेवली होती. तपासकार्य त्या खोलीमध्ये सुरुच होते. या सगळ्यात तीन-चार तास गेले असावे. आमचे सर्व क्लीनर आपापले काम संपवून घरी जाऊ लागले होते. फक्त टीम्मी आणि नरिंदरला मी बसवून ठेवले होते. न जाणो पोलिसांना परत गरज पडली तर. काही वेळाने पोलिसांनी त्यांना घरी पाठवण्यास सांगितले. साधारण साडेचारच्या सुमारास पोलीस व इतर सहकारी ती डेड बॉडी घेऊन जाऊ लागले. जे काही एक दोन क्लीनर उरले होते त्यांनी हे बघितले. तसे ते लगेच मला ऑफिस मध्ये येऊन म्हणाल “आम्ही ती खोली साफ करणार नाही.” आणि ते गेले सुद्धा. ती खोली सील केलेली होती. सचिनचा परत फोन आला तेंव्हा मी माझे दिवसभराचे reporting करत होते. तो म्हणाला आपल्याला खोलीची पाहणी करायची आहे. मी लगेच निघाले. लिफ्ट मध्ये परत तो आरसा, आता माझ्या चेहेऱ्यावर ताण आणि उत्सुकता असे दोन्ही भाव दिसत होते. आम्ही खोलीमध्ये गेलो. खोली अगदीच नीटनेटकी होती. पेपर उघडलेल्या स्थितीत होता फक्त आणि कॉफी घेतल्याच्या खुणा, बाकी त्या खोली मध्ये

काहीही वावगं नव्हते. काहीच. म्हणजे आयुष्य संपवण्याचा विचार इतक्या शांत चित्ताने केला होता तर. पलंगावरील चादर व उश्या पोलीस घेऊन गेले होते. बाकी खोली नीटच होती. सचिन म्हणाला आज हि खोली बंदच राहिल पण उद्या संपूर्णपणे साफ करावीच लागेल. मी म्हणाले “Don't worry Sachin, if not anyone else then I will clean it myself.” सचिनने चमकून माझ्याकडे पहिले आणि म्हणाला “ You don't fear anything right?” मी नुसतीच होकारार्थी मान हलवली, तो हसला आणि त्याच्या ऑफिस कडे गेला.

मी हाउसकीपिंग मॅनेजर पण असल्यामुळे, सर्व कपाटे, ड्रॉवर्स इत्यादी उघडे टाकून ठेवले. किचन सर्व तपासले, ती खोली नीट लॉक केली. खाली ऑफिस कडे परत जाताना लिफ्ट मध्ये तोच आरसा, आता माझ्या कडे बघून हसला कारण मी शांत झाले होते. काम तसे संपत आले होते आता ऑफिस लॉक करायचे राहिले होते फक्त. जरा सचिनची विचारपूस करावी आणि घोटभर कॉफी घ्यावी म्हणून कॉफीचे मशीन गाठले. येताना सचिनच्या ऑफिस मध्ये डोकावले तर तो डोळे मिटून, पाठ टेकून शांत बसला होता, दिवसभराचा ताण त्याच्या चेहेऱ्यावर स्पष्ट दिसत होता. या घटनेचा हॉटेलच्या प्रतिमेवर काय परिणाम होईल, याचा कदाचित विचार करत असावा. मी त्याला तसेच बसू दिले. माझ्याही डोक्यात अनेक विचार येत होते पण ते मी शांतपणे बाजूला केले. आजचा दिवस सरला, ‘उद्या’ हे एक नवीन आव्हान असेल असा विचार करतच मी ऑफिस लॉक केले आणि पार्किंग कडे जायला लिफ्ट मध्ये आले. सहज मनात विचार चमकला, ‘हा लिफ्ट मधला ‘आरसा’ रोज अनेक लोकांचे अनेक चेहेरे पहात असेल आणि त्याच बरोबर एकाच व्यक्तीचे वेगवेगळे चेहेरे हि पहात असेल.... स्थितप्रज्ञा सारखा.’

धार

- शीतल देशपांडे

पेटीत सोडले मजला
मरणाशी बांधून गाठ
कानी हळवा निरोप नदीच्या
तू जीवन देऊनी टाकII१II

वनवासी जन्मच गेला
दिली न कोणी ग्वाही
धरेनी घेतले पोटी
मज कोणा हृदयी स्थान नाहीII२II

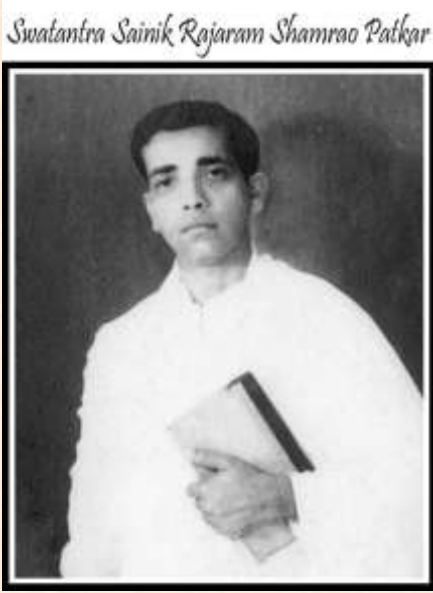
वस्त्रांची झाली दैना
वासनेचा मांडला द्यूत
माझी मीच झाकली लाज
हा देह पेटवून देतII३II
कथा या त्रिवार सांगती
जीवनाचे अगम्य सार
दुःखाचा कडेलोट होतो
तेव्हाच जन्मास होते धारII४II

तेथे कर माझे जुळती

- हर्ष राजाराम पाटकर

भारत देशाचे अमृतमहोत्सवी वर्ष.

2021- 2022. Memories

75 years of Independence Day

माझे वडील स्वातंत्र्य सैनिक राजाभाऊ पाटकर, मालवण. स्वातंत्र्याच्या लढ्यातील देशभक्त कलावंत.

काही जणांचे सारे जीवनच रोमहर्षक घटनांनी ओतप्रोत भरलेले असते. त्यातही स्वातंत्र्यपूर्व काळात ऐन तारूण्यात, जन्म 15 जुलै 1915 कोकणात नेरूर कुडाळ येथे. वयाच्या 15 व्या वर्षात स्वातंत्र्यसंग्रामात ज्यांनी उडी घेतली त्या आमच्या देशभक्त चित्रकार वडिलांच्या आठवणी म्हणजे 'युध्दस्य कथा रम्याः' असेच म्हणायला हवे.

15 ऑगस्ट 1947 ला देश स्वतंत्र झाला पण त्याचा मोठा लढा हा 9 ऑगस्ट 1942 पासून ऑगस्ट क्रांती मैदान म्हणजे गवालीया टॅन्क मुंबई येथून सुरू झाला. 1930 ते 1942 या कालावधीत राजाभाऊ पाटकर P King हे नाव घेवून वावरत असत व त्याच नावाने चित्रे Paintings काढत व सही करत P. King म्हणजे

Patkar Raja. ब्रिटिशांना वाटे हा चिनी चित्रकार कोण आहे? म्हणून त्यांचा शोध चालू असे.

राजाभाऊ शामराव पाटकर, मालवण यांना आद्यक्रांतिकारक वासुदेव बळवंत फडके, लोकमान्य टिळक, नेताजी सुभाषचंद्र बोस, स्वातंत्र्यंतविर तात्याराव सावरकर, शहीद भगतसिंग अशा क्रांतिकारका पासून स्वतंत्र्याची प्रेरणा मिळाली. वयाच्या अवघ्या 15 व्या वर्षीच मिठाचा कायदा तोडून त्यांनी प्रत्यक्ष स्वातंत्र्य संग्रामात भाग घेण्यास सुरुवात केली व त्याच वेळी राजाभाऊंना अटक झाली.

इंग्रज सरकारने स्वा. तात्याराव सावरकरांच्या जप्त केलेल्या जोसेफ - मॅझिनी या भाषांतरीत लेखाचे मालवण, रत्नागिरी, संगमेश्वर येथे प्रकाशन - प्रचार करताना त्यांना इंग्रज सरकारने अटक केली व राजा पाटकर यांना 6 महिन्यांची शिक्षा झाली व रत्नागिरी जेल मध्ये रवानगी करण्यात आली. दुसऱ्या महायुद्धाच्या दरम्यान 1942 साली महात्मा गांधीजींच्या छोडो भारत आंदोलन चळवळीत 9 ऑगस्टला चित्रकार, राष्ट्रीय किर्तनकार श्री राजाभाऊ पाटकर सक्रिय सहभागी झाले होते. दि.10 ऑगस्ट 1942 रोजी क्रांति मैदानावरच वन्देमातरम गीत म्हणून उठाव करताना अटक झाली व ऑर्थर रोड जेल येथे नेण्यात आले. सुटका झाल्यानंतर राजाभाऊंनी खडकी, पुणे दारूगोळा कारखान्यात दुसरे नाव घेऊन नोकरी मिळवली. तिथे ते शिताफीने हातबॉम्ब साहित्य बाहेर काढत व एका वयोवृद्ध बाई कडे देत व तेथून मुंबईला पाठवत. सरकारला गाफील ठेवण्यासाठी ते पी.कींग अशी सही करून चित्रे काढीत. महात्मा गांधी ब्रिटिशांना लाथ मारून हाकलून देत आहेत या विषयावर काढलेले चित्र मुंबईभर भिंतीवर लावले गेले

व ते फार गाजले व पंडित नेहरू यांना फार आवडले. आजही हे चित्र दिल्ली येथे तीनमुर्ती म्यूझियम मध्ये श्री राजाभाऊ पाटकर मुंबई यांच्या नावाने लावण्यात आले आहे व बघण्यास उपलब्ध आहे.

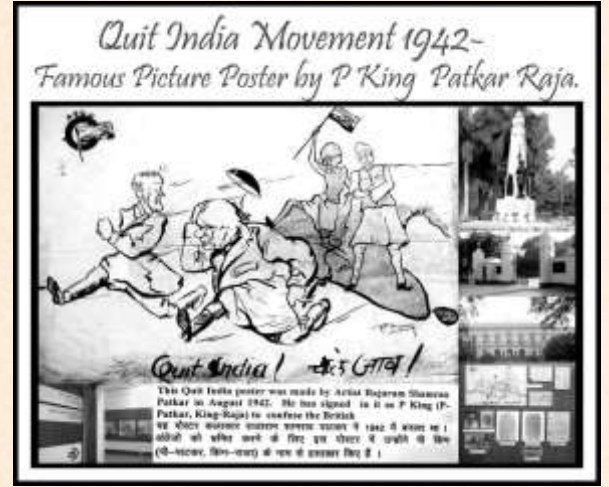
कलावंत राष्ट्रीय कीर्तनकार राजाभाऊ ह्यांनी इंग्रज सरकारच्या हातात सापडू नये म्हणून विविध वेषांतरेही केली. त्यात कीर्तनकार भूमिका रात्री देवळात असे. त्या वेळी राजाभाऊ हे दादर मुंबईच्या ओरीएंट शाळेत चित्रकला शिक्षक होते त्यावेळी ओरीएंट हायस्कूल, दादर मधील आणखी एक शिक्षक व राष्ट्र सेवादलातील कार्यकर्ते श्री पु.ल.देशपांडे हे काही वेळेस राजाभाऊ पाटकर यांना कीर्तनास हार्मोनियम वर साथ करत तर काही वेळेस रत्नागिरीचे श्री.श्रद्धानंद ठाकूर तर कॅव्हा श्री.वडुजकर असत. देवळात रात्री किर्तन झाले की उशिरा रात्री टेलिफोनच्या तारा तोडणे इ. ब्रिटिश सरकारविरोधी कारवाया ते करीत असत.

1946 सालीही झालेल्या गोवा मुक्ती संग्रामात त्यांना अटक झाली होती. या स्वातंत्र सैनिक चित्रकाराचे कलावंताची देशभक्ती अशी एक जीवन प्रवास पुस्तिका पुण्याहून चित्रकार श्री.भैर्यासाहेब ओंकार यानी 1972 साली प्रकाशित केली आहे.

चित्रकार राजाभाऊ पाटकर यांचे सदभाग्य की हिंदुस्थानला स्वातंत्र मिळालेले प्रत्यक्ष पहायला मिळाले. राजाभाऊंची स्वतंत्र हिंदुस्थानच्या शिक्षण खात्यात चित्रकलेचे मुख्य शिक्षण अधिकारी म्हणून नेमणूक करण्यात आली. तसेच स्वातंत्रसैनिक म्हणून राजाभाऊ पाटकर यांना ताम्रपत्र हा राष्ट्रीय पुरस्कार तसेच पेन्शन व महाराष्ट्र सरकारने सन्मान पत्र व शाल श्रीफळ देऊन सन्मान केला.श्री राजाभाऊ शामराव पाटकर हे 1962 पासून कलावंतांचे कलानगर या आपल्या मथुरा निवासस्थानी रहावयास होते. 15 जुलै 2015 ला त्यांची शताब्दी साजरी करण्यात आली.

2021-2022 या अमृतमहोत्सवी वर्षात या सर्व आठवणी दाटून आल्या. राजाभाऊ यांना कृतकृत्य जीवन जगल्याचे समाधान होते व भारत सरकारकडून मिळालेला ताम्रपत्र पुरस्कार ते आपल्या आयुष्यातला सर्वोच्च पुरस्कार समजत.

ते नुसतेच स्वातंत्रसैनिक नव्हते. त्यांचे व्यक्तिमत्व बहुरंगी होते. चांगले चित्रकार, उत्तम शिक्षक, उत्कृष्ट वक्ता, नृत्यकला शिक्षक, अप्रतिम कथक नृत्यकार, टॅप डान्सर, उत्तम नकलाकार, राजकीय कीर्तनकार. इतिहासाची आवड असलेले, ध्येयाशी एकनिष्ठ व खादीवर अपार श्रद्धा असलेले अशा आमच्या हसमुख स्वातंत्रसैनिक वडिलांना आमच्या कुटुंबीय व मित्रपरिवारा कडून त्रिवार अभिवादन. अशी निस्वार्थ पिढी आता होणे नाही. आज स्वतंत्र अमृतमहोत्सवी वर्षात त्यांची आठवण ठेवूया.

कलियुग

- प्रभाकर भांडारकर

कलियुगाची नांदी महाभारतापासून कृष्णाकडून झाली असावी. धर्म रक्षणार्थ सर्व गुन्हे माफ, त्यात खोटेपणा, गुंडगिरी, लाचलुचपत युद्ध सारखी रणनिती सार्थ मानली गेली. त्यामुळे धर्माचे स्वरूप 'मानवधर्म' सोडून सर्व प्रकारच्या वागणुकीवर साकारला गेला. ज्यात भीष्मप्रतिज्ञा सर्वस्व धरून अधर्माची बाजू श्रेष्ठ नाही याचा विसर पितामहांना झालेला दिसला.

कर्ण दानशूर होता पण मित्राच्या उपकारामुळे आणि प्रेम यांच्या दबावाखाली अधर्मी ठरला. आचार्य द्रोण (ज्यांनी एकलव्याचा अंगठा घेतला), कुलगुरु कृपाचार्य, विदुर इत्यादी ज्ञानवंत राजनिष्ठेपायी अधर्माचे साथी ठरले. द्यूत क्रिडेते (चौसर Game of Dice) हा क्षत्रिय धर्म मानून धर्मराज युधिष्ठिर सर्व हरला तरी धर्माची बाजू पांडवांची दिसली. परिवारवादी आंधळा राजा आणि राणी गांधारीच्या

किंबहुना सुरू आहेत. धर्म प्रचाराची चढाओढ चालू आहे. त्यात कृष्णनीती नुसार खोटेपणा, लाचलुचपत, मारामारी, युद्धे वगैरेचा 'धर्मरक्षणार्थ' प्रभावी वापर होताना दिसतो. त्यामुळे "मानव" धर्माच्या श्रेष्ठतेचा विसर जवळजवळ सर्वत्र पडलेला आहे.

धन समृद्धी हाच धर्म आणि पैसा हीच भाषा असं चित्र रेखाटलं जात आहे. "सर्व संग्रहाचा नाश हाच अंत" याचा विसर सर्व धर्मीयांना झाला असावा. बेरीज वजाबाकी करत आयुष्याच्या शेवटी शून्यच उरतो ना? राजकारणी सर्व क्षेत्रात शिरले आहेत. (Political Indigestion).

धर्मक्षेत्रांसारखी श्रद्धास्थाने किंवा देवालया सारखी सामान्यांची प्रेरणास्थाने ही सुटली नाहीत. या संस्थांच्या संचालन समित्यांच्या पदावर राजकारणी

डोळ्यावर पट्टी पुत्र प्रेमाची होती. (आजच्या न्यायदेवतेच्या डोळ्यावरही तशीच पट्टी असते, पण हातातल्या तराजूचे पारडे धनवंतांच्या धनामुळे जड होताना नेहमी दिसते. शंभर गुन्हेगार समाजात सुटले तरी चालेल पण एका निरपराध्याला शिक्षा नको अशी न्यायाची विटंबना तर होत नाही ना?

महाभारत युद्ध पारिवारिक भांडणामुळे राज्य धर्माच्या नावाखाली झाले, ज्यात लाखो निष्पाप लोक मारले गेले ज्यांचा त्या पारिवारिक समस्येशी काहीही संबंध नव्हता. पण हे सर्व "धर्मयुद्ध" म्हणून समजले गेले कायम. धर्माचा खरा अर्थ प्रत्येक जण आपापल्या सोयीनुसार लावत गेला हेच यावरून स्पष्ट जाणवते.

'कलियुगी अधर्मी वृद्धी पावेल' कारण कलियुगातच भिन्नभिन्न धर्म त्यांच्या ग्रंथात स्थापन झाले. कोणता धर्म श्रेष्ठ यावर वितंडवाद व सांप्रदायिक दंगे सुरू झाले

बसले आहेत. कारण पैसा हाच त्यांचा खरा धर्म झाला आहे. त्या 'धर्मरक्षणार्थ' सर्व गुन्हे माफच्या नावाखाली प्रत्येक जागी अधर्मी आरूढ होताना दिसतात. राजकारणात वकिलांचा (कूटनीती तज्ञांचा) सुळसुळाट झाला आहे. "असत्य ही सत्य" करण्याची कृष्णधवल चाणक्य किमया त्यांनाच अवगत आहे. कारण Interpretation of Constitution च्या नावाखाली constitutional constipation पर्यंत यांनी आणून सोडलं आहे असं नेहमी जाणवतं. समाजात प्रामाणिकपणा आणि शुद्धता कमी होत आहे त्यामुळे 'आत्मलाभात परोलाभ्ये' (Self-centered) येऊन निस्वार्थी निरपेक्ष वृत्तीचा समाजात अंतर होत आहे.

देशातच नव्हे तर राज्या-राज्यात अनैतिकतेची धर्मरक्षणार्थ स्पर्धा चालू आहे. भाषावार प्रांतरचना, प्रत्येक राज्याची सीमा विस्ताराची धोरणे, त्यावरून

सीमावाद आणि निर्माण होणाऱ्या आतंकवादी प्रवृत्तीला प्रोत्साहन, शांती स्थापनेसाठी युद्धाचा पर्याय वगैरे गोष्टी सातत्याने दिसतात. अज्ञान आणि विज्ञान यावर अप्रगत, प्रगतीशील, व प्रगत राष्ट्रांची तुलना होते. Money आणि Muscle Power असलेली राष्ट्रेच प्रगत आहेत का? "अनैतिकतेचा प्रलयच" ह्या कलियुगाचा अंत ठरेल का? असे प्रश्न नेहमी मनाला भेडसावतात. निसर्गानेच 'सुर व असुर' अशा मनोवृत्तीची निर्मिती केली असावी. युगानुयुगे आराध्य मानलेले विष्णूलक्ष्मी (धनदेवता) आणि शिवपार्वती (शक्तीदेवता) यांचीच मंदिरे जास्त का असावी? ब्रह्मदेव किंवा सरस्वती यांची मंदिरे कमी किंवा नाहीच असे का व्हावे हा प्रश्न कायमस्वरूपी पडतो. 'लक्ष्मीपूजन व शस्त्रपूजन' वर्षानुवर्षे चालू आहे. शेवटी सत्य हेच की 'मानवतेच्या मंदिरात' ज्ञानज्योती प्रज्वलित होतील तरच खरी मानव संस्कृती उदयास येईल आणि कलियुगाचा अंत करेल.

यावर 'चिंता करायची की चिंतन' हा ज्याचा त्याचा प्रश्न आहे.

निळे नाणे

- शीतल देशपांडे

दिली मोकळीक जीवा
फिरत फुलत जाण्याची
कोणी पहिली ना कशी
दुसरी बाजू फिरत्या नाण्याची
हे नाणे फिरताना घाली
जीवांचे व कर्मांचे साकडे
न कळता त्याची उकल
जीवन वाटे एक कोडे
प्राण्यांपासून येतो जीव
जसा माणूस संपवाया
माणसाचा क्रूरता ही
जातसे कधी विलया
कोणत्या जीवाने केली
कुठल्या गावांची हानी
माणसांनी पुसून जंगल
आधी पेटवली हीच धुनी
आज माणूस श्रेष्ठ
म्हणे माझं हे फिरतं नाणं
नाणं दावून देई माणसा
तुझे रे क्षणभंगुरच जिणं!

पभा नाना (प्रभानाना)

- प्रसाद पाटील

मूळ लेखन अहिराणीत लिहिलेले आहे.

कोनी त्यासले 'पभा' म्हणस, कोनी 'पभाभाऊ' म्हणतस, तर काही 'पभानाना'... इतलच कसाले तर धल्ला मानसे 'पभ्या' म्हणतस... कोणी कोनताभी नावथून बलावं तरी पभानानाना कामवर त्याना काहीच फरक पडत न्हई कारन 'जठे कमी तठे आमी' है पभानानानं कामं करानं तत्व शे. त्यामुळे गावमा 'मरन-धरनं' राहो का 'लगन-कायय', पभानाना सरवासतून पुढे. 'हरेक काम घरनं कार्य समझीसनी करानं आनी त्या करता कोना निवतानी वाट देखानी न्हयी' असा मोठा ववचारना आवन पररवसथतीना चटका सोसत संसारना गाडा व्हढणारा एक फाटका मानूस... पभानाना!

पभानाना... वय साधारन ५०ना पुढेमागे, वनम्माअवधक धव्या होयेल बाले, वावरना कामे करीसनी नावपुरतीच धव्ही विखनारी लेंगा-कुरचीं, प्लावसटकले तडाजायेल जुत्ता आनी वबगरपानीना कोल्ला पडेल वावरना मायेक सुकेल तरीबी हासरा चेहरा. बापजादा कडतून वाटनीमा येयेल देढबिगाभर वावर आनी १० चसमान मोडेल कड्यासले टेकू लायेल घर. सकाय-परो परनाले येयेल आंडेर, सुरतमा वहरा घसडाले जायेल अंडोर आनी घरन काम आटपीसनी पडजीवर वावरमा जाणारी धमयपत्नी धूरुपाअक्का असा ४ जनीसना सरकारना वनयमले धरीसनी वाढेल संसार. जायेल

विवसबद्दल गम-पसतावा नहीं; येणारा विनबद्दल कायजी न्हई. 'ज्यानी चोच देयेल शे, तो दानाभी देईन' है जीवनना बाबतन पभानानान सरय आनी साधं परमेश्वरवर भरोसा दाखडणारा तत्वज्ञान. वबनकामनी मोठायेकी न्हई की कोना चहाना कपना दाबायेल न्हयी. एकादशीना पयली रातले विंडीमा पताका खांदावर लीसनी गावभर वफरीसनी परत सकायले मंवरिनी साफ-सफाई कराकरता ववठूमाउलीनी जप मोडाले

पभानाना हजर.... पुजारीना हाथखाल काम करीसनी, रातले कीतयनना पयले पाल टाकना, येनारा-जानारेसले बुक्का लावाना, जर कोनी चहा देनारा व्हयीन तर त्याना घरतून चहा लयीसनी बठठासले वाटानं, या सप्ति कामे म्हणजे पभानानाना हाथना मय. कीतयन संपावर सगळा लोके घर जावावर पाल घड्याकररसनी जयांना-त्यांना घर वाट लावाना, कीतयनकार म्हाराज अवण बुवासनी झोपानी सोय करणं आवण मगच सवत: जमीनले टेकानं, सकायले बुवा लोकसनी आव-भगत करानं ध्यान मा ठीसनी... गावमा कोनी मौत व्हयनी की वकडी (वतरडी) बांधापासून ते कुंभारकडथून मडकांनी सोय करापयंतना कामेसनी लाईन लाईसनी; समशानमा लाकडेंसी सोय करीसनी, परत मडकं धरेल जीवानले धीर देवाले नाना हजर.... मग पुढला १३ विन पभानाना त्या घरमातलाच एक व्हस. त्याकरता मौत भाऊ-बंधकी मातलीच पावहजे असी पभानानांनी अट न्हई न्हास आवण या समधा 'लष्करन्या भाकन्या भाजांना कामे' घरना कामे समायी सनी पभानाना न-थकता करत न्हास. कोणतीही अपेक्षा न ठेवता....

लगन-कायय नी गोट न्हायनी की मंग पभानाना कसाले मांगे हाटीन? लगन कोनकडे शे, आपण नवरिव कढला शेत का नवरीकढला याना पभानाना ना कामवर काहीच फरक पडत नहीं. हाथमा लेयेल कायय पार पाडानं आनी यजमानना भार हलका कराना ईतलं सरय आवण साधं गवणत नाना ना डोकामा न्हास. आवण त्या करता पडेल ते काम करानी नानांनी तय्यारी! तीच गोट, गावमा आजारी पडेल लोकेसना बाबतमां... असा लोकेसले त्या काळ मा 'धीर देणं म्हणजे काय न्हास' ते नाना कडूनच वशको.... अस काम मग् तो कोणतीही जात-पात, उच-नीच असा भेदभाव न करत नाना अखंडपने करत न्हास....

असा प्रत्येक काम मा पुढं-पुढं करणारा पभानाना वनवडणूकना टाइममा कोणलेच विखत न्हई. त्या टाइम मा 'आपलं वावर भलं आवण आपण भलं' असा त्यांना काययक्रम न्हास. त्याले कोणतीच पावटयनं काही पडेल न्हास न्हई. त्यांना मते आपसमा लढणं हौ वायबारपना शे. तोच पैसा गावांना प्रगतीसाठी लावाले पायजे असा नानांना ववचार न्हास. जासती वशकेलं नसीसनी भी जीवनन इतले अगाध तत्वज्ञान पभानाना कोणती शाळा मा वशकेल शे ते त्यालेच मावहती.... प्रत्येक गाव मा असा कमी-अवधक वयना 'पभानाना' राहतस; जया गावमातला माणुसकीना झरा वाहता ठेवतंस. माणुसकीने है रोपट जे आजूबाजूले जोरिरा वाढनाच्या सवाथी आवण मतलबी लोकेसपासून वाचाडाने काम त्या-त्या गावना पभानाना कोणताही मोबिलानी अपेक्षा न ठेवता करीत राहतेस आनी माणूस म्हणून भेटेल त्यासना जन्म साथयकी लावतेस... या धरतीना समतोल साधतस... नाहीतर लोभी आवण सवाथी राक्षशे या समाजनं लक्ते कररसनी माणुसकी कवयसनी हद्दपार करी टाकतात... आज गरज शे प्रत्येक ले पभानाना बनानी... ते अवघड शे पण अशक्य नक्कीच न्हई... देखा... पभानाना म्हातला काही चांगला गुण नेता येतंस का? नाहीतर 'कोणे एके टाइमले या पृथ्वीवर माणूस राहत होता' हे इवतहासजमा होईन. आपली मुलं-बाळे सवाथी, मतलबी राक्षसांमा वाढवानी की पभानाना सारख्या माणसेंमा? हौ वनणयय फक्त आवण फक्त तुमना शे... आवण पोरसले माणूस म्हनीसनी जर वाढवणं होईन तर तुमले 'पभानाना' होणं पडीन... आजपासूनच ... न्हई न्हई आत्तेपासून....

मराठीत अनुवाद करून इथे मांडत आहे..

पभानाना (प्रभानाना)

कोणी त्यांना प्रभा म्हणतात, कोणी प्रभाभाऊ म्हणतात तर काही प्रभानाना... इतकंच कश्याला तर जेष्ठमंडळी 'परभ्या' म्हणतात... कोणी काहीही नावाने हाक मारली

तरी प्रभानानाच्या कामावर काहीच फरक पडत नाही कारण 'जेथे कमी तेथे आम्ही' हे प्रभानानाचे काम करण्याचे तत्व आहे. त्यामुळे गावात मयतीच्या वेळी असो किव्हा लग्नकार्य असो, प्रभानाना सर्वांपुढे. 'प्रत्येक कार्य घरचेच कार्य समजून करायचे आणि त्यासाठी कोणाच्या आमंत्रणाची वाट पाहायची नाही' अशा उच्च विचाराचा आणि परिस्थितिचे चटके सोसत संसाराचा गाडा ओढणारा एक फाटका माणूस... प्रभानाना!

प्रभानाना.. वय साधारण ५० च्या आसपास.. निम्याहून अधिक पांढरे झालेले केस, शेतात काम करत असल्याने नावालाच पंधरा दिसणारा लेंगा-सदरा, प्लास्टिकचे फाटलेले/तडे गेलेले जोडे आणि पाणीनसल्याने कोरडे पडलेल्या शेतजमिनी सारखाच सुकलेला परंतु तरीही हसरा चेहरा. वाटणीत मिळालेले वडिलोपार्जित दीडबिगा शेत आणि टेकू लावून सावरलेले मोडकळीस आलेले घर. उद्या-परवा हळद लावावी लागेल अशी मुलगी, सुरत येथे हिरे घासावयास गेलेला मुलगा आणि घरकाम आटोपून उसनवारी वर दुसऱ्याच्या शेतात काम करायला जाणारी धर्मपत्नी द्रौपदीअक्का असे ४ जणांचे सरकारी नियमाला अनुसरून वाढलेला संसार. गेलेला दिवसाबद्दल पश्चाताप नाही आणि येणाऱ्या दिवसाबद्दल चिंता नाही. 'ज्याने चोच दिलीय तो दाणा पण देईल' हे जीवनाच्या बाबतीत प्रभानानाचे सरळ-साधं परमेश्वरावर भरोसा ठेवणारे तत्वज्ञान. विनाकारण बडेजाव नाही की कोनाकडून फुकटचा चहा प्यायलाचे ऐकीवात नाही.

एकादशीच्या आदल्या रात्री गावभर फिरणाऱ्या दिंडीत पताका खांद्यावर घेऊन फिरायचे अन सकाळी पुन्हा मंदीर साफ-सफाई करण्यासाठी विठू माऊलीची झोप मोडायला प्रभानाना हजर. पुजारीच्या हाथाखाली काम करून झाल्यानंतर रात्री कीर्तनापूर्वी सतरंज्या अंधरायच्या, कीर्तनासाठी येणाऱ्याना अभीराचा टिळा

लावायचा; जर कोणी रात्रीच्या चहापानाची व्यवस्था केली असेल तर त्यांच्या घरून चहा आणून सर्व श्रोत्यांना चहा वाटणे अशी सर्व कामे म्हणजे प्रभानानाच्या हातचा मळ. कीर्तन संपल्यावर सर्व लोक घरी गेल्यावर इकडून-तिकडून आणलेल्या सतरंज्यांच्या घड्या करून ज्याच्या त्याच्या घरी पोहोचवणे, कीर्तनकार महाराज आणि इतर वारकरी मंडळींची झोपायची सोय करणं आणि मग स्वतः जमिनीला टेकायचे; सकाळी कीर्तनकार मंडळींची आव-भगत करण्यासाठी लवकर उठायचंय हे लक्षात ठेऊन...

गावात कोणी मयत झाले की तिरडी बांधण्यापासून ते कुंभाराकडून मडक्याची सोय करेपर्यंतच्या सगळ्या कामांची व्यवस्था करून; स्मशानात लाकडांची सोय करायची अन परत मडके घेतलेल्या व्यक्तीला धीर द्यायला नाना हजर. मग पुढचे १३ दिवस प्रभानाना त्या घरातलाच एक होतो. त्यासाठी मयत व्यक्ती भावकीतलीच असायला हवी अशी प्रभानानाची अट नसते आणि ही सगळी 'लष्कराच्या भाकऱ्या भाजायची कामे' घरची सगळी कामे सांभाळून प्रभानाना न थकता करत... कोणतीही अपेक्षा न ठेवता...

लग्नसमारंभ असला की प्रभानाना मागे कसे राहतील? लग्न कोणाकडे आहे, आपण वर पक्षाकडील आहोत की वधू पक्षाकडील याचा प्रभानानाच्या कामावर काहीच फरक पडत नाही. हातात घेतलेले कार्य पार पडायचे आणि यजमानाचा भार हलका करायचा इतके सरळ नि साधं गणित नानाच्या डोक्यात असते आणि त्यासाठी पडेल ते काम करायची तयारी. तसेच गावातील आजारी लोकांच्या बाबतीत... अशा लोकांना त्या काळात धीर देणे म्हणजे काय ते नानाकडूनच शिकण्यासारखे... असे काम तो कोणतीही जात-पात; उच्च-नीच असा भेदभाव न करता अविरतपणे करत असतो.

अशा प्रत्येक कामात पुढे असणारा प्रभानाना निवडणुकीच्या वेळी मात्र कोणालाच दिसत नाही. त्या वेळी 'आपले शेत भले आणि आपण' अशी प्रभानानाची त्याकाळातील दिनचर्या असते. त्याला कोणत्याही राजकीय पक्षाचे काही सोयर-सुतक नसते त्याच्या मते आपपसात लढणे हा निव्वळ मूर्खपणा. तोच पैसा गावाच्या प्रगतीसाठी वापरला पाहिजे असे नानांचे मत. फारसे शिक्षण नसूनही जीवनाचे एवढे अगाध तत्वज्ञान प्रभानाना कोणत्या शाळेत शिकलाय हे त्यांनाच माहिती.

प्रत्येक गावात असे कमी-अधिक वयातले 'प्रभानाना' राहतात; जे त्या-त्या गावातला माणुसकीचा झरा वाहता ठेवतात. माणुसकीचे हे रोपटे, ते आजूबाजूला जोराने फोफावणाऱ्या स्वार्थी आणि मतलबी लोकांपासून वाचवणारे काम त्या-त्या गावातले 'प्रभानाना' कोणत्याही मोबदल्याची अपेक्षा न ठेवता करीत राहतात अन माणूस म्हणून मिळालेला हा जन्म सार्थकी लावतात ... या धरतीचा समतोल साधतात... नाहीतर लोभी आणि स्वार्थी राक्षसानी या समाजाची लक्ष्मणे करून माणुसकी केव्हाच हद्दपार करून टाकली असती. आज गरज आहे प्रत्येकाला 'प्रभानाना' बनण्याची.. ते अवघड आहे पण अशक्य नक्कीच नाही.. बघा... 'प्रभानाना' तले काही चांगले गुण घेता येतात का? नाहीतर कोणे एके काळी या पृथ्वीवर माणूस राहत होता हे इतिहासजमा होईल. आपली मुलं स्वार्थी, मतलबी राक्षसांच्या सानिध्यात वाढवायची की 'प्रभानाना'सारख्या माणसांमध्ये? हा निर्णय तुमचा आहे... आणि मुलांना माणूस म्हणून वाढवायचे असेल तर तुम्हाला 'प्रभानाना' व्हावे लागेल... आजपासूनच... न्हे न्हे आतापासूनच...

२०२१ चे संस्मरणीय क्षण

ऑगस्ट २०२१ General Career Counselling / करिअर मार्गदर्शन

ऑगस्ट मध्ये आपण तरुण वयोगटातील विध्यार्थी, नौकरीच्या शोधात असणाऱ्यांसाठी, करिअरमध्ये नवीन वर्गासाठी मार्गदर्शन कार्यशाळेचे आयोजन केले होते, ज्यात Dr. मकरंद तारे ह्यांनी अप्रतिम पद्धतीने सर्वांना करिअरचे पर्याय आणि ते कसे साध्य करायचे हे समजण्यास मदत केली. महाराष्ट्र मंडळ तर्फे असा प्रयत्न पहिल्यांदा केला गेला आणि ह्या उपक्रमाचे चांगले कौतुक झाले कारण जे प्रतिसाद आले त्यात प्रामुख्याने संदेश असा दिला गेला की MMVIC आता सामाजिक मेळावे, करमणुकीच्या पलीकडे जात आहे आणि समाज मध्ये नवनवीन उपक्रमांची मोठी भर घालत आहेय ज्याने समाजाच्या प्रत्येक वर्गाला फायदा होत आहे, हे प्रत्येकाला प्रकर्षाने जाणवले.

FREE Online ZOOM Session. 12 SEP 2021 4 pm

General Career Counselling Session for University Students & Freshers

You are Welcome to Seek Advice from Expert. Be Prepared for Better Future !!

Meet Our Speaker
Dr. Makarand Tare
Has 30 years experience in Human resources which includes, managing corporate business HR function, teaching, research and coaching & development.

MMVIC Students Initiative
University Students need help to better understand the career path options. MMVIC will strive hard to help arrange such sessions.

Sponsors: Ruchira, Aussie, BLUEHIVE, NEW GEN TILING, SANGHVI INDIAN GROCERY.

मंडळातर्फे तर्फे Dr. मकरंद तारे ह्यांचे, त्यांनो दिलेल्या मार्गदर्शनाबद्दल मनःपूर्वक धन्यवाद!

२०२१ औद्योगिक बापाय दर्शन शुद्धीकरण आणखी महाद्युत्पादकीय विविध गणपतीचे दर्शन करावे.

दिवाळी गणपती, मुंबई जवळ, दिवाळी गणपती पुणे, दख्खिणी-कोकण महाराष्ट्र गणपती, महाराष्ट्र मयुरेश्वर गणपती, सोदगाव तुळशीबाग गणपती, पुणे विद्वेश्वर गणपती, ओझर दगडुसेठ हावसाई गणपती, पुणे शिंदेघाट गणपती, जवळ

मुंबई लालीम गणपती, पुणे कामळा गणपती, पुणे बल्लाळेश्वर गणपती, पाजी श्री शिंदेविजायक, मुंबई अटारा गणपती, जवळ श्री पट्टमानच गणपती, जवळ श्री गिरीजामाज सेण्याटी गणपती- जवळ, पुणे.

सप्टेंबर २०२१ – गणपती बाप्पा मोरया!

ह्या वर्षी सुद्धा आपण ऑंलीने गणपती आरती केली, आपल्या लाडक्या बाप्पाचे आगमन आपण मोठ्या उत्सहाने केले जरा वेगळ्या पद्धतीने, ह्या वेळी आपण महाराष्ट्रातील काही प्रसिद्ध गणपतींचे दर्शन घेतले आणि त्यासाठी आपण मंडळातील सभासदांनी केलेल्या विडिओ १० दिवस फेसबुक, व्हाट्सअप ह्या माध्यमातून प्रदर्शित केल्या... ह्या व्हिडिओंस

दिवाळी विशेषांक

हितगुज २०२१

द्वारे आपण ह्या गणपती बाप्पांची व त्या मंदिरांची माहिती व त्या मागचा इतिहास लोकं पर्यंत पोहोचवला... अनेक सभासदांकडून ह्या वेगळ्या प्रयत्नांचे खूप कौतुक झाले, त्या बदल धन्यवाद!

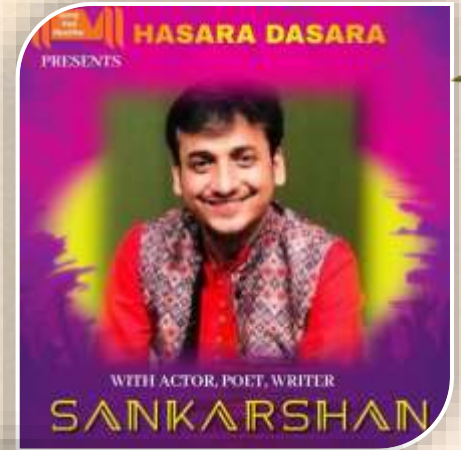

आरोहणी ऑक्टोबर २०२१

नवरात्री सणाच्या निमित्ताने आपल्या समाजात प्रतिभावान आणि गतिशील महिलांसाठी यावर्षी आम्ही विविध विषयांवर थेट कार्यशाळेद्वारे त्यांचे कौशल्य आपल्या समोर "आरोहिणी" ह्या online मालिके द्वारे प्रस्तुत केले जेणेकरून महिलांना वित्त, अन्न, औषध, पाककला, आहार, बेकिंग, गृहसजावट इत्यादी विषयांवर आप आपले गुणकौशल्य सादर कार्यानी संधी मिळाली व ह्या मालिकेला उत्स्फूर्त प्रतिसाद मिळाला.

हसरा दसरा!!!

संकर्षण आणि संदीप सोबत दसऱ्याची धम्माल. बाहेर पाऊस आणि गझल ची धुंद बरसात. Mimicry, Jokes आणि मनोरंजनाची एकच धमाल झाली. प्रेक्षकांनी उत्स्फूर्त दाद दिली आणि कलाकारांनी भरभरून एक से एक कला उलगडल्या. झूम वर असूनही कार्यक्रम अस्खलित पणे पार पडला. असा कार्यक्रम वारंवार होवो अशी प्रेक्षकांची पावती घेऊन कार्यक्रम पार पडला.

दिवाळी विशेषांक

हितगुज २०२१

दसऱ्याऒ्या शुभ ढुहूर्तावर आढ्ही अखिल ऑस्ट्रेलिया ढराठी संढेलन २०२२ ऒ्या ऒिन्हाऒ्या स्पर्धेतील विजेत्याऒे ढाव (केतकी सबनीस) जाहीर केले, विशेष ढ्हणजे हे ढाव जाहीर केले ढेलबर्नढधील सर्वात ज्येष्ठ ढराठी व्यक्तीपैकी ँक ९५ वर्षाऒे श्री बापू ऒांदेकर ह्यांढी जे ऑस्ट्रेलियात सुढारे ५० वर्षे (५ दशकांढासूढ) आहेत.

Bhagavad Geeta and Mental Wellbeing

Online lectures on "Bhagavad Geeta for US" by Mrs Anuradha Mhatre & "An eye-opening journey on Mental Health" by Mr Pralhad Pai.

Diwali Kandil

Workshop by Madhura Pandit

Modak Workshop

by Saily Soman

अखिल ऑस्ट्रेलिया मराठी संमेलन २०२२

दर ३ वर्षांनी येणारे अखिल ऑस्ट्रेलिया संमेलन पुढील वर्षी आयोजित करण्यात येत आहे. २०२२ मध्ये होणाऱ्या अखिल ऑस्ट्रेलिया मराठी संमेलनाचे आयोजन महाराष्ट्र मंडळ व्हिक्टोरिया करित आहे. संमेलानाच्या तारखा २३ ते २५ सप्टेंबर २०२२ अश्या निश्चित झाल्या आहेत.

मंडळाची कार्यकारी समिती, कार्यकर्ते, संमेलन समिती, प्रायोजकत्व समिती, विविध उप समिती, सर्व स्वयंसेवक आणि उत्साही सदस्यांच्या सामर्थ्यावर आणि विश्वासावर बांधलेले आपलं नातं, आपला पूर्वानुभव आणि उत्साहाच्या बळावर आपलं आदरातिथ्य दाखवण्याची पुन्हा एकदा ही संधी आहे. अजूनही आपण कोविड -१९ च्या आव्हानात्मक स्थितीतून जात आहोत तेंव्हा

अत्यंत सकारात्मक राहणे आवश्यक आहे. २०२२ चे आपले संमेलन ऐतिहासिक आणि संस्मरणीय बनवण्याचे आमचा उद्दिष्ट आहे जे साध्य करण्यासाठी, आपल्यापैकी प्रत्येकाकडून आम्हाला समर्थन, मार्गदर्शन आणि आशीर्वादांची आवश्यकता असेल. सर्वांनाच हे संमेलन आपलेसे वाटते आणि सर्व मंडळी ह्या संमेलनात सर्वतोपरी सहभागी होण्यास उत्सुक असतात. तरी आपण सर्वांनी जास्तीत जास्त प्रमाणात या संमेलनात मनःपूर्वक सहभागी होऊन अखिल ऑस्ट्रेलियातील प्रेक्षकांसमोर आपले विविध कलागुण, कलाकृती, व्यावसायिक गुणविशेष, क्रीडा कौशल्य सादर करावेत ही विनंती!

आम्हाला आशा आहे की लवकरच Covid-19 चे संकट दूर होईल व भारतातून येणाऱ्या पाहुण्यांचे व कलाकारांचे, मान्यवरांचे सुद्धा कार्यक्रम आपण संमेलनात अनुभवू.

आपल्या संमेलनाची संकल्पना ही पृथ्वी, आप, तेज, वायू व आकाश ह्या पंचतत्वांवर आधारित आहे. पंचतत्त्व हे आपल्या जीवनाचे सार आहे. पंचतत्त्वातून पंचतत्त्वाकडे हि संकल्पना आपल्या मराठी संस्कृतीला नवीन नाहीच.

संमेलनाचा आराखडा तयार करण्या पासून तर संमेलनाच्या सांगते पर्यंतचा संपूर्ण प्रवास ह्याच संकल्पनेवर आम्ही आधारलेला आहे.

आपण आपल्या विविध कला गुणांनी, कलाकृती, व्यापार, शिक्षणतज्ज्ञ गुणांनी, आरोग्य, क्रीडा, समाज कार्य अशा विषयांना बांधून आप आपले गुणकौशल्य साजरे करणार आहोत.

संमेलन २०२२ चं कार्य जोमाने सुरु आहे.

संमेलन समिती

कार्यकारिणी समिती:

माणिक देशमुख, अजिंक्य पवार, रेश्मा परुळेकर, प्रणव जतकर, प्रशांत जाधव, विश्वनाथ आवटे, मनिष मांगले, निखिल दलाल, प्रीतम घोगळे, राजेंद्र शिर्के, रणजित पिसाळ, अमित आगरकर, शिवानी पोखळेकर, सुजय पाटील, निखिल पातोडेकर, नेहा सोमण, यशवंत जगताप.

प्रायोजकत्व समिती:

निलेश पाटील, शैलेश वाळिंबे, मदन देशमुख, केदार दामले, विश्वास चरेगावकर, अभिजित भिडे.

विशेष डिझाईन समिती:

केतकी सबनीस, पृथा कुलकर्णी, अदिती कीर्तने

माहिती आणि तंत्रद्यान:

बिपीन मेहता, निशांक सामंत, निखिल पातोडेकर, अमोलिका रिंगे, सतिश मराठे.

खानपान सल्लागार:

चेतन घैसास.

संमेलन समितीचे काम जोरदार चालू आहे. जसजशी आम्ही प्रगती करू तसतशी आम्हाला अधिक स्वयंसेवकांची आवश्यकता भासेल, संमेलन कार्यकारिणी समिती आपण सर्वांना ह्या संमेलनाच्या कार्यात संमेलन स्वयंसेवक म्हणून सहभागी होण्यासाठी आवाहन करते, संमेलन स्वयंसेवक नोंदणी करण्यासाठी volunteers@aams2022.org.au ह्या ID वर ईमेल करून कृपया संपर्क साधावा हि विनंती.

संमेलनचा पल्ला यशस्वीपणे गाठण्यासाठी सर्व समित्या आपापल्या परीने अथक परिश्रम घेत आहेत.

समित्या आणि सर्व स्वयंसेवक त्यांची भूमिका आणि जबाबदारी समजून व पूर्णतः सांभाळत निस्वार्थपणे सेवा करत आहेत. समितीच्या सदस्यांनी एकमेकांशी सुसंवाद आणि समन्वय साधण्यास सुरवात केली आहे.

आपल्या सर्वांना नियोजन, कार्यपद्धती व स्वीकारलेल्या जबाबदाऱ्यांचे पालन करून उच्च दर्जाची पातळी गाठायची आहे हेच ध्येय घेऊन आम्ही सर्व कार्य करत आहोत व विविध समित्यांची बैठका घेऊन संपर्कात आहोत.

हे तुमचे आमचे, आपल्या सर्वांचे संमेलन आहे. जग यशस्वीरित्या कोविड-१९ साथीच्या आजारातून बाहेर पडत असताना, AAMS 2022 समित्यांची ह्या उत्साहाला गती देण्यासाठी आम्हाला तुमच्या मदतीची गरज आहे.

कोविड-१९ नंतरच्या पहिल्या संमेलनाचे आयोजन करण्याची संधी आपल्याला मिळाली आहे, जागतिक पातळीवर प्रवास आणि पर्यटन, आर्थिक व इतर समस्या असतांना सुद्धा, आपण आपले लक्ष्य समोर ठेवून आपण प्रगती केली पाहिजे.

संमेलनाची मोठी जबाबदारी पार पाडण्यात आपल्या सर्वांचे संपूर्ण सहकार्य, सदिच्छा व आशिर्वाद आमच्या बरोबर आहेत अशी खात्री आणि आशा बाळगतो.

संमेलनाविषयीची माहिती, प्रगती व तपशील महिन्यातून एकदा आम्ही आपल्याशी संवादिकेच्या माध्यमातून ई-मेल द्वारे देत आपल्या संपर्कात राहूच. ह्या शिवाय ई-मेल संवादिके नंतर काही दिवसांनी सोशल मीडिया चॅनेल्स च्या माध्यमातून (facebook, whatsapp, Youtube) सुद्धा आपल्या समोर सादर केली जाईल. येतील.

चला तर मग लागू तयारीला आणि भेटूया लवकरच...!

**आगामी नवीन वर्षासाठी महाराष्ट्र मंडळातर्फे हार्दिक शुभेच्छा,
काळजी घ्या आणि स्वस्थ रहा !!**

धन्यवाद !!

दिवाळी विशेषांक

हितगुज २०२१

मुखपृष्ठ व मागील पृष्ठावरील छायाचित्रे : सौजन्य श्री. विजय पराते